

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK BİLİMİ ANA BİLİM DALI

19. YÜZYIL ÂŞIK EDEBİYATI TEMSİLCİLERİNİN ESERLERİNDE
GEÇEN AYET VE HADİSLER

Yüksek Lisans Tezi

Sümeyye UFAKCA

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Temmuz 2023

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK BİLİMİ ANA BİLİM DALI

19. YÜZYIL ÂŞIK EDEBİYATI TEMSİLCİLERİNİN ESERLERİNDE
GEÇEN AYET VE HADİSLER

Yüksek Lisans Tezi

Sümeyye UFAKCA

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Temmuz 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Sümeyye UFAKCA

TEZ YAZIM KILAVUZA UYGUNLUK

“19. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Eserlerinde Geçen Ayet ve Hadisler” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Sümeyye UFAKCA

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Adem ÖGER

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Recep TEK danışmanlığında Sümeyye UFAKCA tarafından hazırlanan “19. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Eserlerinde Geçen Ayet ve Hadisler” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.... / .... / 2023

İmza

Jüri

Danışman : Doç. Dr. Recep TEK

Üye : Doç. Dr. Erol AKSOY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ömer KIRMIZI

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü yönetim Kurulunun ..... / ..... / ..... tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / ..... / 2023

Dr. Öğr. Üyesi Volkan Recai ÇETİN

Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖR

Tez çalıőmamın baőından itibaren bilgi ve tecrübelerini benimle paylaőan, sorularıma en kısa sűrede dűnűő saęlayarak bu sűrecin ilerlemesinde bana yardımcı olan ve emeęi geçen kıymetli tez danıőmanım Doç. Dr. Recep TEK'e teőekkűrlerimi borç bilirim. Ayrıca bu sűrete yanımıda olan, benden maddi ve manevi desteęini esirgemeyen aileme ve yakın çevreme teőekkűrlerimi sunuyorum.

Sűmeyye UFAKCA

Nevşehir 2023

19. YÜZYIL ÂŞIK EDEBİYATI TEMSİLCİLERİNİN ESERLERİNDE GEÇEN AYET VE HADİSLER

Sümeyye UFAKCA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans / Temmuz 2023

Danışman: Doç. Dr. Recep TEK

ÖZET

Türk halk edebiyatında önemli bir yere sahip olan âşık edebiyatı, XV. yüzyılda oluşmaya başlamış ve XVII. yüzyılda teşekkülünü tamamlamıştır. XIX. yüzyılda parlak bir dönem yaşayan âşıklık geleneği, bu yüzyılda güçlü temsilciler yetiştirmiştir. Kaynağı İslamiyet öncesine dayanan âşıklık geleneği, Anadolu'da tarikatların ortaya çıkmasıyla yaygınlaşan tasavvufun etkilenmiştir. XIX. yüzyıl âşıkları eserlerinde kaynak olarak İslami ilimlerden faydalanmışlardır. Bu yüzyılda yetişen âşıklar; şiirlerinde Kur'an-ı Kerim ve ayetlerinden, peygamber kıssalarından ve hadislerden bahsetmişlerdir. Bu dönemin âşıkları şiirlerinde savundukları düşünceleri ispatlamak için ayet ve hadisleri iktibas, telmih, aynen ya da mealen kullanma yoluna gitmişlerdir. Şiirlerde başta ilahi aşk olmak üzere yaratılış, sabır, tevekkül, zikir, peygamber kıssaları, ölüm, nefis gibi konular işlenmiştir.

Çalışmamızda literatür taraması yapılmış ve araştırma konusu ile ilgili yazılı kaynaklar temin edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak elde edilen veriler toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. XIX. yüzyıl âşık edebiyatı temsilcilerinin eserlerinde geçen sure, ayet ve hadisler tespit edilmiş, şiirlerde kullanılan sure, ayet ve hadislerin açıklamaları verilmiştir. Şiirlerde kullanılan sure, ayet ve hadis sayıları da tespit edilerek ayetlerin ve hadislerin kullanılma nedenleri açıklanmıştır.

Yapılan inceleme neticesinde XIX. yüzyılda yetişen âşıklar içerisinde otuz yedi âşık şiirlerinde ayet ve hadislere yer vermiştir. Bu yüzyılda yetişen âşıklar şiirlerinde yetmiş bir sure, yüz elli iki ayet ve yirmi iki hadis kullanmıştır. XIX. yüzyıl âşıkları şiirlerinde en çok A'raf suresi 172. ayet, Bakara suresi 31. ve 117. ayetler, Kehf suresi 65. ayet ve Zuhur suresi 32. ayeti kullanmışlardır. Şiirlerde en çok kullanılan hadisler ise; Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehu, Levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk, Lâ fetâ illâ Ali la seyfe illâ Zülfikar ve Mûtû kable en temutu şeklindedir. XIX. yüzyıl âşık edebiyatı temsilcilerinin şiirlerinde Kur'an-ı Kerim ve ayetleri, hadisler konu olarak yer edinmiş ve bu dönem âşıkları anlatmak istedikleri düşünceleri ayet ve hadislerle desteklemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, XIX. Yüzyıl, Ayetler, Hadisler

**THE VERSES OF QURAN AND HADİTHS IN THE WORKS IN THE
WORKS OF 19TH CENTURY MINSTREL LITERATURE
REPRESENTATIVES**

Sümeyye UFAKCA

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Department of
Turkish Folk science, Master Degree / July 2023**

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Recep TEK

ABSTRACT

The Minstrel literature, occupying an important position in Turkish Folk Literature, started to set about 15th century. This literary tradition completed its formation in the 17th century. This Minstrel tradition which witnessed a brilliant period in the 19th century, brought up spirited representatives up during this period. The minstrel tradition whose principles are based on pre-islamic period was affected by Islamic mysticism widespreading in Anatolia with the emergence of religious sects. the 19th century minstrels made use of islamic wisdom as a resource in their pieces of writings. Overtaken in this century, the minstrels referred to the Quran and it's verses, prophet's parables, and the hadiths in their poetries. The minstrels of this period resorted to utilising Quran verses and hadiths as quotations, references, literally or in meaning so as to prove the notions they defend in their pieces of writings. The creation, patience, faith, tersanctus, parables of prophets, death, human soul and particularly divine love are discussed as a subject in the poetries. The main reason why this situation carries weight is the introduction to Islamic mysticism in the minstrel literature and the relation of some minstrels with religious sects.

A literature scanning has been conducted and the written resources about the research topic have been provided. Being one of the qualitative research methods, document analysis has been carried out and the acquired data has been collected. Also, this data has been subjected to the content analysis. Additionally, the suras, verses and the hadiths that are present in the 19th century Minstrel literature representatives' poems have been identified and the explanations of these verses, suras and hadiths have been provided. The reasons of the verses and hadiths usage have been also explained by identifying the numbers of the suras, verses, and hadiths which are seen in the poems.

According to the analysis, thirty seven of the minstrels who grew up in the nineteenth century gave a place to the verses an the hadiths. Growing up in this century, the minstrels used seventy one suras, one hundred fifty two verses and twenty two hadiths in total. The most commonly used suras are Ara'f – verse 172, Bakara – verse 31 and 117, Kehf – verse 65 and Zuhruf – verse 32. On the other hand, the most commonly used hadiths in the poems are Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû, Levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk, Lâ feta illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar, Mûtû kable en temûtû. Quran, verses and hadiths have been found in the poems of the nineteen century minstrel literature representatives. These minstrel supported the messages that they wanted to get across thanks to the verses and hadiths.

Keywords: Minstrel Literature, 19th Century, Verses of Quran, Hadiths

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÂŞIK EDEBİYATI VE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

1.1. Âşık Edebiyatının Teşekkülü ve Genel Özellikleri.....	3
1.2. Âşık Edebiyatının Biçimleri.....	5
1.3. Âşıklık Geleneği ve Âşık Kavramı	6
1.4. Âşıkların Yetiştirilmesi.....	9
1.4.1. Rüya Görme, Bade İçme	9
1.4.2. Mahlas Alma	10
1.4.3. Saz Çalma.....	11
1.4.4. Çıraklık Eğitimi.....	12
1.5. Âşıkların İcra Mekânları	13
1.6. Âşık Fasılları.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. XIX. YÜZYIL ÂŞIK EDEBİYATI VE TEMSİLCİLERİ

2.1. XIX. Yüzyılda Âşık Edebiyatı.....	17
2.2. XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcileri	19
2.2.1. Agâhî	19
2.2.2. Celalî (Bayburtlu).....	19
2.2.3. Cevlânî.....	19
2.2.4. Ceyhunî	20
2.2.5. Deli Boran	20
2.2.6. Dertli.....	20
2.2.7. Edib Harabî.....	21
2.2.8. Emrah (Erzurumlu).....	21

2.2.9. Feryadî (Deli Derviş).....	22
2.2.10. Figanî.....	22
2.2.11. Gedaî (Beşiktaşlı).....	23
2.2.12. Gülzari.....	23
2.2.13. Haydarî.....	24
2.2.14. Himmetî.....	24
2.2.15. Kusurî.....	24
2.2.16. Lutfî.....	24
2.2.17. Meslekî.....	25
2.2.18. Minhaci.....	25
2.2.19. Miratî.....	25
2.2.20. Nuri (Tokatlı).....	25
2.2.21. Pesendi (Kütahyalı).....	26
2.2.22. Remzi (Darendeli).....	26
2.2.23. Ruhsatî.....	26
2.2.24. Ruşeni.....	27
2.2.25. Ruzî.....	27
2.2.26. Sabri.....	27
2.2.27. Seyrânî (Kayserili).....	28
2.2.28. Sururî (Silleli).....	29
2.2.29. Sümmânî.....	29
2.2.30. Şem'î.....	30
2.2.31. Şenlik (Çıldırılı).....	30
2.2.32. Tahirî.....	31
2.2.33. Türebî.....	31
2.2.34. Veli (İğdecikli).....	31
2.2.35. Visalî.....	32
2.2.36. Zihnî (Bayburtlu).....	32
2.2.37. Zülâli.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÂŞIKLARIN ESERLERİNDE KULLANILAN AYET VE HADİSLER

3.1. Âşıkların Eserlerinde Geçen Ayetler.....	34
3.2. Âşıkların Eserlerinde Geçen Hadisler.....	122

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ŞİİRLERDE KULLANILAN AYET VE HADİSLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

4.1. Âşıkların Şiirlerinde Ayet ve Hadis Kullanımı Üzerine Değerlendirme	137
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	169
ÖZ GEÇMİŞ	175

GİRİŞ

Tezin Konusu

XV. yüzyılda oluşmaya başlayan XVI. yüzyılda kurumsal yapılanmasını ve icra töresini oluşturan âşık edebiyatı, XVII. yüzyılda en mükemmel örneklerini verir. XIX. yüzyılda önemli bir konuma ulaşan âşık edebiyatı, ozan-baksı geleneğine dayanır. Ozan-baksı geleneği İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'da tarikatların ortaya çıkmasıyla yerini âşıklık geleneğine bırakır. Tasavvuftan etkilenen âşıklar şiirlerinde tema olarak dini kavramları kullanırlar. XIX. yüzyılda yetişen âşıklar duygu ve düşüncelerini dile getirmek için şiirlerinde Kur'an-ı Kerim ve ayetleri, peygamber kıssaları ve hadislerden faydalanırlar. Çalışmamızın konusu, XIX. yüzyılda yetişen âşıkların şiirlerinde geçen ayet ve hadislerden oluşmaktadır.

Tezin Amacı

“XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Eserlerinde Geçen Ayet ve Hadisler” adlı tezimizde âşık edebiyatı, âşık edebiyatının tarihi gelişimi, özellikleri ve âşıklık geleneğinin XIX. yüzyıldaki durumu belirlenmiştir. Bu yüzyılda yetişen âşıkların şiirlerinde kullandıkları ayet ve hadisleri tespit etmek tezimizin amacını oluşturmaktadır.

Tezin Önemi

Âşık edebiyatı geçmişin birikimiyle şekillenen ve günümüze kadar oluşan ozan-baksı edebiyat geleneğinin devamıdır. İslamiyetin kabulü ile birlikte tasavvuf, rüya görme, bade içme, çıracılık gibi unsurlar ile şekillenen gelenek, tarihi süreç içerisinde teşekkülünü tamamlar. Geniş coğrafyalara yayılan ve diğer kültürleri etkileyen âşıklık geleneği, XIX. yüzyılda parlak bir dönem yaşar ve bu yüzyılda tasavvufi düşünce âşıklar tarafından yayılır. Böylece tasavvuf, âşıkların şiirlerinde muhteva olarak yer edinir. XIX. yüzyılda âşık edebiyatı dini-tasavvufi yönü olan bir edebiyat geleneği olarak devam eder. XIX. yüzyılda yetişen âşık edebiyatı temsilcilerinin eserlerinde geçen ayet ve hadisleri tespit etmek, ayet ve hadislerin kullanım nedenlerini

belirleyerek tasavvufun âşık edebiyatı ile ilişkisini açıklamak tezimizin önemini oluşturmaktadır.

Tezin Yöntemi

“XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Eserlerinde Geçen Ayet ve Hadisler” adlı tezimizde literatür taraması yapılarak yazılı kaynaklar temin edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmış ve elde edilen veriler toplanarak içerik analizine tabi tutulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde; âşık edebiyatının teşekkülü ve genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş, âşık adayının âşık olabilmesi için geçtiği evrelerden bahsedilmiştir. Devamında ise âşıkların icra mekânlarından ve âşık fasıllarından bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; XIX. yüzyıl âşık edebiyatı hakkında bilgi verilerek eserlerinde ayet ve hadislerden yararlanan âşıkların hayatlarından bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; âşıkların eserlerinde kullanılan ayetler ve hadisler hakkında bilgi verilerek âşıkların şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; âşıkların ayet ve hadisleri kullanım şekilleri belirlenmiş, şiirlerinde ayet ve hadis kullanan âşıkların ayet ve hadisleri neden kullandıkları şiir örneklerinden yola çıkılarak açıklanmıştır. XIX. yüzyılda âşıklar tarafından kullanılan sure, ayet ve hadis sayısı tespit edilmiştir. Ayrıca kullanılan ayet ve hadislerin kullanım sıklığı da tespit edilerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise XIX. yüzyıl âşık edebiyatından kısaca bahsedilmiş, bu yüzyılda yetişen âşıklar, şiirlerinde ayet ve hadis kullanan âşıklar sırasıyla verilmiştir. Ayrıca en çok kullanılan ayet ve hadislerin kullanılma nedenleri açıklanarak çalışmamız tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÂŞIK EDEBİYATI VE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

1.1. Âşık Edebiyatının Teşekkülü ve Genel Özellikleri

MÖ III. yüzyılda tarih sahnesine çıktıkları kabul edilen ve geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler, sık sık yurt değiştirmişler, birçok kültürün ve dinin etkisi altında kalmışlardır. Tarih sahnesine çıktıklarından itibaren zamanla devletini ilerleten, bu ilerleme sonucu imparatorluk kuran Türklerin, kuruluşundan bugüne teşekkül eden ve niteliğini kaybetmeyen milli geleneklere bağlı bir edebiyatları vardır (Günay, 1993: 1).

Her edebî gelenek, kültür birikimi, dünya görüşü, inanç sistemi ve yaşama tarzı sonucu sanatkârlar tarafından özümşenip onların kendilerine has bir süzgecinden geçer. Klâsik şekli ile XVI. yüzyılda teşekkül eden âşık edebiyatı, ozan-baksı edebiyat geleneğinin zaman içerisinde değişip, zaman, zemin, inanç sistemi, dünya görüşü ve yaşama tarzının etkisi etrafında biçimlenen Türk Halk Edebiyatının üç kolundan (Anonim, Tekke, Âşık) biridir (Günay, 1993: 177).

M. Fuad Köprülü, âşık edebiyatını sadece XVI.-XX., hatta XVII.-XX. yüzyıllar esnasında Anadolu'da yetişen, pek çok eseri ve edebi gelenekleri zamanımıza kadar devam edip gelen saz şairlerine özgü şiir tarzı olarak ifade eder (1999: 178).

Âşık edebiyatı, XII. yüzyıldan itibaren etkisini sürdürmüş olan Tekke edebiyatından ayrılarak XVI. yüzyıldan itibaren bağımsız bir şekilde ilerlemiş, bütün kültür öğelerini içerisine alarak çağlar boyunca devam etmiştir. Böylece âşıklık geleneği toplumun ortak kültür kodlarını oluşturmuş ve önemli bir sosyo-kültürel bir kurum hâline gelmiştir (Çobanoğlu, 1999: 54).

Türk sözlü edebiyat geleneğinde önemli bir yere sahip olan ozanlar ve ozanların kopuzlar ile icralarını gerçekleştirdiği ozanlık geleneği XV. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür (Köprülü, 1976: 353). Âşık edebiyatı, İslamiyet öncesi ozan-baksı edebiyat geleneğinin, İslamiyet sonrası tasavvufî düşünce ve Osmanlı dönemindeki yaşama biçimlerinin birleşmesinden oluşmuştur. Önceleri “Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı”

bünyesinde gelişen bu edebiyat, XV. yüzyılın sonlarından itibaren âşık edebiyatı olarak şekillenmiştir (Artun, 2004: 54).

Âşık edebiyatı hakkında çalışma yapan araştırmacılar, âşık edebiyatının teşekkülü ile ilgili pek çok fikir öne sürmüşlerdir. Umay Günay, âşık edebiyatının teşekkülünden bahsederken ozan-baksı edebiyat geleneğinin İslamiyet sonrası, tasavvufî düşünce ve Osmanlı kültürünün birleşmesi sonucu ortaya çıktığını, “Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı” olarak gelişen Türk edebiyatının XV. yüzyılın sonlarında âşık edebiyatı olarak şekillendiğini söylemiştir (1993: 8).

Özkul Çobanoğlu, âşık edebiyatının XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak kahvehaneler etrafında ortaya çıkan, sözlü dönem geleneğini sürdüren ozan-baksılar, ordu şairleri ve Bektaşî tarikatı temsilcileri olmak üzere diğer tekke edebiyatı temsilcilerinin etkisiyle şekillenip bağımsızlık kazandığını söylemiştir. Âşık edebiyatının teşekkül etmesindeki en önemli hususu kahvehaneler olarak belirtmiştir (2000: 130). Çobanoğlu'nun bahsettiği temsilcilerin başlattığı bu edebî gelenek, XVII. yüzyılda klasikleşerek kendine has bir tarza dönüşmüş ve zaman içinde değişime uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Çobanoğlu bu geleneği “Âşık Tarzı Kültür Geleneği, Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği” ya da “Âşık Edebiyatı” olarak adlandırmıştır (2007: 11-12).

Mehmet Fuad Köprülü, Cahit Öztelli ve İlhan Başgöz, âşık edebiyatının oluşumunu tasavvuf ve tekke edebiyatına dayandırmışlardır. Onlara göre ozan-baksıların oluşturduğu edebiyat geleneği, tasavvufî unsurlar ile tekke edebiyatından etkilenerek şekillenmiş ve âşık edebiyatı, İslami kaidelere uygun bir şekilde gelişmiştir (Aslan, 2002: 20).

Geçmişten günümüze kadar gelişen bu değişimler, ozan kavramının XVI. yüzyıl sonrası âşık kavramına dönüştüğünü ve geleneğin gelişimini tamamladığını göstermektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki toplum hayatına bakıldığında, o zamanki gelenek çevresinde teşekkül eden ozan-baksı geleneği, İslamiyet'in kabulüyle birlikte tasavvufî unsurların etkisi, tarikatların yaygınlaşması gibi hususlar âşık edebiyatının temellerini oluşturmuş ve böylece âşık edebiyatı gelişim sürecini tamamlamıştır (Karadayı, 2015: 14).

1.2. Âşık Edebiyatının Biçimleri

Her edebî gelenek belirli kurallar dâhilinde kendini tamamlamıştır. Âşık edebiyatında kullanılan tür, şekil, muhteva ve üslup meselesine değinmek âşık tarzı edebiyat geleneğini ve bu geleneğin özelliklerini kavramamızı sağlayacaktır.

Pertev Naili Boratav, âşık şiirini biçim ve tür olarak ele almıştır. Âşık edebiyatı şiirini biçim bakımından heceli biçimler ve aruzlu biçimler olarak ikiye ayırmıştır.

Heceli biçimlerin çeşitlenmeleri şu şekildedir:

a) 4+4+3 ya da 6+5, 11 hece ölçüde şiirler

b) 4+4, 5+3 ya da serbest duraklı, 8 heceli şiirler.

c) 4+3 ya da serbest duraklı 7 heceli ölçüde şiirler.

ç) Seyrek olarak aynı bir şiirde değişik ölçülerin kullanıldığı şiirler (1995: 24).

Aruzlu biçimlerin en çok tercih edileni divân (fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün), semâi (mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün), kalenderî (mef'ûlü mafâilü mefâilü faülün) biçimleridir (1995: 25).

Boratav, Âşık edebiyatı türlerini iki başlık altında değerlendirmiştir.

1) Nazım-nesir karışık anlatı türleri

2) Çeşitlenmeleri hem konuları hem de biçimleriyle şartlanan nazım türleri.

İkinci maddedeki türleri destan anlatı türü, duyguluk şiir türü, yarışmalı şiir türü, öğretelik şiir türü şeklinde sınıflandırmıştır (1995: 26-27).

Âşık edebiyatında muhteva yani konu, şiirde anlatılan şey veya şeylerdir. Konu sınırsızdır ve âşık, herhangi bir nedeni konu olarak ele alabilir (Çobanoğlu, 2007: 19)

Üslup yani anlatım tutumuna bakıldığında Çobanoğlu'na göre, üslup yaratıcının dinleyicide uyandırmak istediği duygu ve düşünceleri gerçekleştirme amacına dayalı olarak konuya karşı gösterdiği tutum yani övme, yerme, şikayet, güldürme gibi geleneksel tavırlar dahilinde konuyu işleyiş tarzıdır. Âşık edebiyatında üslup, ezgiyle bütünleşen ve geleneksel olarak kalıplaşmış bir anlatım tutumudur (2007: 19).

1.3. Âşıklık Geleneği ve Âşık Kavramı

Türk kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturan âşıklık geleneği, çağlar boyu süren âşıklığın, deneyimlerden geçerek şekillenmiş, kendisine özgü bir icra töresi olan, geleneğe bağlı kalan ve bu geleneğin sürdürülmesi için uyulması gereken kurallar bütünüdür (Artun, 2008: 9).

Anadolu'da âşık kavramının 13. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığını görmekteyiz. Dinî şiirler söyleyen kişiler için kullanılan âşık kavramı daha sonra saz şairleri için kullanılmaya başlanmıştır. Türkçe ışık, Arapça seven ve gönül demek olan kavram için Veled Çelebi, ışık ve âşık sözcüklerinin Türkçe ışık sözcüğünden geldiğini söylemiştir (Dizdaroğlu, 1969: 18).

Halk edebiyatı bünyesinde değerlendirilen Âşık edebiyatı geleneğinde halk âşığı olarak adlandırılan âşıklarımız tasavvufî gelenekte “Hak âşığı” olarak tanımlanmıştır. Tasavvufta, “Tutkun, düşkün, vurgun, haddinden çok fazla ve aşırı derecede seven. Allahutaala'yı son derecede ve azami mertebede seven, Hak âşığı.” şeklinde tanımlanmıştır (Uludağ, 1999: 58).

Geçmişten geleceğe köprü vazifesi kuran âşıklık geleneğinin icracılarından olan ve bu geleneğin aktarıcısı konumundaki âşıklar hakkında birçok araştırmacı görüşlerini ifade etmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun, “halk şairleri” dediği âşıkları dört gruba ayırarak tasnif etmiştir. Tasnif şu şekildedir:

1. Divan edebiyatı etkisiyle ağıt yakan ağıtçı kadınlar ve türkü söyleyen kadın ve erkekler,
2. Eserlerinde az da olsa divan edebiyatı etkisi taşıyanlar,
3. Az çok okuryazar olanlar ve saz çalıp âşık tarzı şiir söyleyenler,
4. İlim ve irfan sahibi olan, aruzla kusursuz şiir yazan ve buna rağmen millî vezin ve millî şekilleri kullananlardır (1927).

İhsan Ozanoğluna göre âşık, kültürel bakımdan okuma yazması olmayan, mesleğine göre badeli ve badesiz, çirak, usta, Türk, Aşug olarak ayrılır. Badeli âşıkları ikiye ayırarak er dolusu ve pir dolusu içenler diye ifade eder (1940: 21).

Hikmet Dizdaroğlu ise âşıkları iki gruba ayırmıştır. Bunlardan biri doğaçlama şiir söyleyen, okuma yazması olmayan, hece ölçüsünü kullanan şairlerdir. Diğeri ise hem

aruz hem hece ölçüsünü kullanan şairlerdir. Birinci gruptaki âşıklar belirli bir eğitim görmeyerek; ikinci gruptaki âşıklar ise belirli eğitimden geçerek bu vasfi almışlardır. Ayrıca “kalem şuarası” kavramını kullanarak saz çalmasını bilmeyen âşıkları bu başlık altında değerlendirmiştir. Ona göre âşık ya da saz şairi, saz çalmasını bilen kişilerdir (1968: 195).

Pertev Naili Boratav da âşıkları şu şekilde sınıflandırmıştır:

a) Klasik edebiyatın etkisinde kalan kentli ozanlar: Bu kişiler aydın çevrenin etrafında bulunan ve konaklara, saraylara girip icralarını gerçekleştirirler.

b) Köy ozanları: Bu kişiler icralarını köy odalarında, şenliklerde gerçekleştirirler.

c) Göçebe yaşam ortamından doğan ozanlar: Bu kişiler göçebe yaşamda karşılaştıkları olayları eserlerinde anlatırlar.

d) Tarikatlardan ya da dini konulardan esinlenmiş ozanlar: Bu kişiler ise mezheplerden etkilenmeleri sonucu ürünlerini verirler (1968: 340-343).

Şükrü Elçin, âşık kelimesinin aşk kelimesinden geldiğini söyler ve “halk şairi” terimine karşı çıkar. Âşıkları halk kavramı içerisinde değerlendirmenin kaynağını Tanzimat, Türkçülük ve Milli Edebiyat gibi akımlardan geldiğini öne sürerek “şair” kavramı altında değerlendirmiştir (1988: 31-32).

Saim Sakaoğlu, âşıkları saz çalan ve saz çalamayan âşıklar olarak değerlendirmiş, saz çalamayanları “halk âşığı” olarak nitelendirmiştir. Şiirlerini saz eşliğinde okuyanları ise “saz şairi” olarak değerlendirmiştir (1989: 107-108).

Feyzi Halıcı, rüyasında pir elinden bade içen, saz çalan, âşıklarla karşılıklı türkü söyleyen kişileri âşık olarak değerlendirmiştir. Âşık uykuya dalar ve rüyasında pir elinden bade içer, manevi âleme geçiş yapar ve uyandığında saz çalıp şiir söyler (1990: 215).

Mehmet Zeki Pakalın, âşık ile halk şairi kavramını birbirinden ayırıp elindeki çalgı aletiyle diyar diyar dolaşanları âşık olarak değerlendirmiştir. Ona göre âşık, okuma yazma bilmez fakat halk şairleri ümmî değildir. Ona göre âşık, kahvehanelerde geçimini sağlamak için para toplar, halk âşıklarında ise böyle bir durum söz konusu değildir (1993: 99-100).

Mehmet Öcal Oğuz, halk edebiyatı geleneğinden yararlanan ve yetiştikleri kültürel çevreye göre âşıkları aynı yapıda görmez. Halk edebiyatı manzum ürünleri yaratan şairlerin hepsini “halk şairi” başlığı altında değerlendirir (1994: 29).

Mehmet Fuad Köprülü, âşıkları “kalem şairleri” ve “meydan şairleri” olarak iki gruba ayırmıştır. Köprülü’ye göre kalem şairleri, yüksek zümreye şiirler yazan, meydan şairleri ise saz çalıp doğaçlama şiirler söyleyen kişilerdir (2004: 165)

Erman Artun, âşıkları üç grupta değerlendirmiştir. Saz çalıp irticalen şiir söyleyenleri “telden-dilden söyleyen”, saz çalamayanları “sazsız âşik”, âşıklık geleneği içerisinde şiir yazanları “âşik tarzı şiir yazan şair” olarak değerlendirmiştir (2005: 7)

Doğan Kaya ise şairleri şu şekilde sınıflandırma yapmıştır:

a) Anonim şiir söyleyenler: Bu başlık altındaki kişiler adı belli olmayan ya da halktan insanlardır.

b) Âşıklar, ozanlar, halk şairleri: Bu kişiler saz çalar, makamları vardır, doğaçlama şiir söyler ve hikâye anlatır.

c) Halk şairleri: Bu kişiler okuryazar olan ya da olmayan şiir yazarlardır.

d) Âşik tarzı şiir yazarlar: Bu kişiler hecenin 8’li ya da 11’li kalıplarıyla şiir yazan ve mahlas kullanan eğitimli kişilerdir (2007: 66).

Dilaver Düzgün, âşıkları ikiye ayırır ve bu ayırımı “sanatlarını saz eşliğinde icra edenler” ve “sanatlarını saz eşliğinde icra etmeyenler” olarak değerlendirir. Birinci gruptaki âşıkların, sanatlarını saz ile icra etmesini önemli görmüş, doğaçlama yetenekleri olduğu için atışma yapabildiklerini hatta hikâye anlatabildiklerini öne sürmüştür. İkinci grupta olanlar icrasını gerçekleştirirken herhangi bir müzik aleti kullanmaz ve doğaçlama yapmazlar. Ayrıca karşılaşmada bulunmazlar. Düzgün, bu sebeplerden dolayı şairleri iki gruba ayırmıştır. Eğitim görmeyenleri “halk şairi”, eğitim görenleri “kalem şairi” başlığı altında değerlendirmiştir (2018: 287-344).

Görüldüğü üzere âşik kavramı üzerine birçok araştırmacı fikirlerini beyan etmiştir. Köprülü ve Dizdaroğlu “kalem şairleri” terimlerini kullanmış Dizdaroğlu, saz çalanları “âşik, saz şairi” şeklinde adlandırmıştır. Tıpkı Dizdaroğlu gibi Sakaoğlu, Artun ve Düzgün, âşıkları saz çalıp çalmama durumlarına göre değerlendirmiş ve “saz şairi” kavramını kullanmışlardır. Boratav ve Oğuz, “Hak âşıkları ve badeli âşıklar” şeklinde

sınıflandırıp “âşık” kavramını kullanmışlardır. Ayrıca Ozanoğlu da “badeli âşık” kavramına değinmiştir. Araştırmacıların öne sürdükleri görüşlere baktığımızda “âşık, saz şairi” terimlerinin daha çok kullanıldığını görmekteyiz. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde bir kişiye âşık diyebilmemiz için belli başlı niteliklerin olması gerekmektedir. Bu nitelikleri taşımayan kişileri âşık olarak değerlendirmemiz yanlış olacaktır.

1.4. Âşıkların Yetiştirilmesi

1.4.1. Rüya Görme, Bade İçme

Rüya görme ve rüyada bade içme motifi âşık olmak için gerekli şartlardandır. Bade kavramı Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde “şarap, içki” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005). Rüya ise “ra-e-ye” filinden türemiştir ve Arapça görmek anlamına gelir (Karadayı, 2015: 219; Manzûr, 1990: 297). Âşıklık geleneğinde kimi âşıklar maddi aşktan manevi aşka ulaşırken uykuya dalar ve rüyasına mübarek bir zât girer.

Umay Günay rüya motifini şu şekilde tasnif etmiştir:

I. Hazırlık Devresi

- a) Çocukluk ve gençlik çağının şartları
- b) Karşılaşılan maddî ve manevî bir sıkıntı
- c) Bir sıkıntı veya bir dilekle uykuya dalış. Uyunan yerler, kutsal sayılan mevkiler olabildiği gibi ıssız ve uzak, kahramanın korku ve yalnızlık duyduğu herhangi bir yer de olabilir.

II. Rüya

Bu rüya çok kere uyur ile uyanıklık arasında, görenlerde gerçeklik duygusu bırakan canlı bir rüyadır.

- a) Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma
- b) Pir elinden bade içme
- c) Sevgilinin kendisi ile veya resmi ile karşılaşma
- d) Kahramana pirler, bilmesi gereken bilgileri öğretirler.
- e) Kahramana bir mahlas verilerek deyiş söylenmesi istenir.

Rüyalarda bu unsurların sırası her zaman aynı değildir, bazen biri diğerinin önüne geçebilir ayrıca badeyi pir yerine sevgili sunabilir.

III. Uyanış

- a) Kahraman kendi kendine uyanır, ilk fırsatta eline geçen bir saz ile başından geçenleri anlatır.
- b) Kahraman bir süre (3, 6, 7, 20, 40 gün) baygın yatar ve ağzından burnundan kanlı köpükler gelir. Ehl-i dil bir kişinin sazının tellerine dokunması ile uyanır.
- c) Kendi kendine uyanır ama bakışları, hali tavrı bir acayıptir. Dünya ile ilgisi kalmamış gibidir. Herkes deli olduğunu kabul ederken halden anlayan bir kişi sazının tellerine dokunarak âşık adayının çözülmesini sağlar.

IV. İlk Deyiş

Rüyada âşıklığa ulaşan kişilerin uyandıkları zaman söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviridir. Bu ilk deyişlerde âşık başından geçenleri naklettiği gibi ilk tapşırmasını da bu ilk deyişin sonunda yapar (Günay, 1993: 98)

Âşıkların rüyasında içtikleri bade “er dolusu” ve “pir dolusu” olmak üzere iki türdür. Er dolusu, kahramanlık vasfının kazanıldığı badedir. Âşık sadece kahramanlık vasfını değil âşık olmayı da bu badede kazanır. Sevdiği için kahramanlık sergiler, halkı ve devleti için mücadele eder. Pir dolusu bade içen âşıklar cefa çeker, sevdalara düşer. Bu âşıklar kahraman değildir. Bu badeyi içen âşıklar sürekli bir aşk uğruna kahramanlık sergilerler. Sevgiliye kavuşma ümidi ile yanıp tutuşurlar. Âşık adayına üç aşk badesi sunulur. Biri Allah için, ikicisi pirlere için, üçüncüsü sevdiği içindir (Kabaklı, 1975: 420).

Maddi ya da manevi bir sıkıntıya düşen âşıklar, kutsal sayılan yerlerde uyku ile uyanıklık arasında rüya görür ve pir elinden içilen bade ile olgun bir kişiliğe sahip olurlar. Âşıklar, rüyadan uyandıktan sonra şiir söyleme, saz çalma gibi vasıflara sahip olurlar. Hem Allah aşkı hem de sevgilisinin aşkı ile yanıp tutuşurlar. Uyandıkları zaman usta âşıklar, rüya gören âşığı sorguya çeker ve âşık olacak kişi sorulara saz eşliğinde doğru cevaplar vererek kendisini kanıtlar. (Günay, 1993: 20).

1.4.2. Mahlas Alma

Tapşırma olarak da kullanılan mahlas kavramı, “hâlâs” kelimesinden gelmektedir. Sözlükte “kurtulacak yer” olarak geçer. Aynı zamanda “saflık, halislik ve gönül temizliği” anlamına da gelmektedir. Tapşırma ise “kendini tanıtmak, bildirme”

anlamlarına gelmektedir ve şiirin son dörtlüğünde kullanılır (Artun, 2005: 59). Mahlas çeşitli yollarla elde edilir. En çok bilinen mahlas alma, usta tarafından âşık adayına verilmesidir. Kimi âşıklar rüyada gördüğü zât tarafından mahlas aldıklarını söylerler. Kimi âşıklar mahlasını kendi seçer. Burada âşığın yaşadığı yerin sosyal ve kültürel durumu, mesleği ve içinde bulunduğu ruhsal durum etkilidir (Karadayı, 2015: 263).

Âşık Şenlik, rüyasında Hz. Peygamber’i görmüş ve mahlasını gördüğü rüya üzerine almıştır. Rüyada gördüğü güzel yüzü ifade etmek için “Şenlik” mahlasını kullanmıştır (Kaya, 1994: 13-14).

Rüyada pir tarafından ya da âşığın çok sevdiği hocası, şeyhi tarafından verilen mahlasları âşıklar değiştirmemiştir. Mahlasın, tasavvufî bir mana taşıdıklarına inanmışlardır. Bu duruma Âşık Ruhsatî en güzel örnektir. Önceleri “İcadî, Cehdî” mahlasını kullanan Ruhsatî tarikata girmesi sonucu kendisine ruhsat verilmiş ve mahlasını Törnüklü Şeyh İbrahim Efendi vermiştir (Kaya, 1994: 13-14).

1.4.3. Saz Çalma

Ozan-baksı geleneğinde “kopuz” olarak adlandırılan çalgı aleti, âşık edebiyatında “çöğür” ya da “saz” adını almıştır. Saz, âşıklar için önemli bir yere sahiptir ve gerek rüya motifinde âşığın sazın sesini duymasıyla uyanmasında gerekse atışmalarda söylenen türkülerde önemini görmekteyiz. Gelenek unsuru olan âşık karşılaşmalarında âşıklar arasında yapılan deyişlerde atışmayı kaybeden âşık, sazını rakibine verir ve bu da âşık için olumsuz bir durumdur. Bundan dolayı saz çalma ve söz söylemede yeteneği olmayan âşık karşılaşmaya çıkmaz. Saz gelenek için kutsaldır. Hatta Oğuzların atası olan Korkut Ata’nın doğumu sırasındaki anlatılara göre kopuz, gökten inen ışık içinden çıkmıştır. Bu durum bize sazın kutsallığını göstermektedir (Durbilmez, 2008: 80).

Saz çalmasını ustasından öğrenen âşık, sözlerini ezgili bir biçimde söylemek için sazına başvurur. Âşık için duygu ön plandadır. Gezgin olan âşıklar için önemli olan rahatça taşıyabilecekleri ve çalabilecekleri bir sazdır. Çıraklık döneminde ustasından şiir öğrenen âşık, musikiyi de usta malı öğrenir ve söz ile ezgiyi birleştirir. Dinleyicileri etkilemesi için bu durumu başarılı bir şekilde kullanması gerekir (Artun, 2005: 62-63; Şenel, 1991: 553).

Âşıkların saz hakkındaki düşüncelerine bakıldığında onlara göre saz bir eğlence aleti değildir. Saz, varlık ve yaratılışı yansıtır. Yapısı itibarıyla “evren, saz, insan” üçgeni

içinde bir bütündür. Sazın teknesindeki yarım küre maddi, diğer yarım küre manevi alemini temsil eder. İlk ortaya çıkan sazlarda bir siyah bir de beyaz tel vardır. Bu teller maddiliği ve maneviliği ya da hayrı ve şerri temsil eder. Sonrasında tellerin üç, beş, dokuz ve on ikili artırımı sonucu yapılan sazlarda “evren, saz, insan” üçgeninin devam ettiği ve bu durumun rüyadaki üç bade ile bağlantısı olduğu söylenmiştir. Badeli âşıkların rüyada saz çalması bu duruma bağlanmıştır. Sap kısmına “baş”, burgular kısmına “kulak”, yüz kısmına “göğüs”, ses kutusu olan kısma “gövde” tabiri verilerek insana teşbih edilmiştir (Aliyeva, 2012: 504-525).

Geleneğe göre âşık edebiyatında saz dışında başka bir enstrüman yoktur. Türkiye’deki duruma baktığımızda sazın boyutu farklılık göstermektedir. Bunun sebebi âşığın fiziki durumu, yöresel farklılıklar ve icra mekânlarına göre çeşitlilik göstermesidir (Artun, 2005: 64).

1.4.4. Çıracılık Eğitimi

Geleneğe göre âşıklık sadece saz çalma ve şiir söyleme değildir. Âşık, sanatı kendiliğinden öğrenmez. Bir ustanın yanında çırak olarak yetişir. Bu geleneğe “kapılanma” yani “çırak yetiştirme” denir. Geleneğe ustalaşmış olan âşık, geleneği sürdürebilecek olan bir genci çırak olarak yanına alır ve onu eğitir. Çırak kendisini yetiştiren ustanın eserlerini öğrenir ve ustanın ölümünden sonra onun eserlerini sohbetlerde yaşatır. Söze başlamadan önce ustanın şiirlerini söyler (Artun, 2005: 55; Kaya, 1984: 40). Âşık olmak isteyen genç, usta âşığın yanına verilir ve usta âşık, çırağa geleneği öğretir. Çırak ustasıyla birlikte gezer ve diğer âşıkları tanır, onların bilgilerinden faydalanır. Çırağın eğitimini tamamlaması üzerine usta âşık, çırağın “icazet” verir (Artun, 2005: 57; Başgöz, 1986: 254). Bundan sonraki süreçte âşık toplantılara katılacak, dinleyicilerin karşısında irticalen şiir söyleyecek, hikâyeye anlatacak ve diğer âşıklar ile karşılaşma yapacaktır.

Görüldüğü üzere çıracılık eğitiminin aşamaları vardır. Öncelik olarak çıracılık ile başlayan aşama daha sonra kalfalık ve son aşama olan ustalık ile sonlanır. Çıracılık döneminde âşık, usta malı eserleri ve halk hikâyelerini öğrenir. Bu dönemde dinleme ve gözlem çok önemlidir. Ezber yeteneği de bu noktada devreye girer. Kalfalık döneminde ustanın öğrendiklerini dinleyici önünde okur. Bu dönem saza hâkimiyetin olduğu dönemdir. Saz ile şiir söyleyen âşık, ustanın şiirlerini yaşatır ve

geleneğin kurallarına göre sanatını icra eder (Artun, 2005: 57). Ustalık döneminde artık âşık, eğitimini tamamlamıştır ve sanatını geleneğe uygun icra etmeye başlamıştır.

Usta-çırak ilişkisi Âşık edebiyatında “âşık kolları”nın oluşmasına vesile olmuştur. Çırak, ustanın yanında yetişirken başka öğrenciyi yanına alır ve onu yetiştirir. Zamanla bu gelenek zincir halinde devam etmiş ve 19. yüzyıldan itibaren âşık kolları oluşmuştur. Bunlardan bazıları Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Dertli, Sümmani, Derviş Muhammed, Huzuri ve Şenlik kollarıdır (Kaya, 2000: 14; Oğuz, 2018: 319).

Usta-çırak geleneği dışında eğitim almadan, ustaları dinleyerek kahvehane ortamında yetişen âşıklar da vardır. Bu tarz âşıklar en çok beğendiği kişiyi usta olarak kabul eder. Bazıları ise yaşayan tüm âşıkları ustası olarak kabul etmektedir. Kimileri de hayatta olmayan âşıkların şiirlerini ezberler ve onları “manevi usta” olarak görür (Oğuz, 2018: 319)

Usta-çırak ilişkisi karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir olgudur. Usta, geleneğe âşık yetiştirmenin sevincini yaşar; çırak ise bu geleneğin içinde olmaktan memnuniyet duyar. Hiçbir zaman ustasına saygıda kusur etmez ve ustasının şiirlerini ezberleyerek repertuarında tutar. Fasıllarda ustasının sözleriyle şiirine başlar (Oğuz, 2018: 318).

Günümüzde usta-çırak ilişkisi geçmişe göre zayıflamıştır. Bu durumun altında yatan sebep ise elektronik ortamlardır. Gizli çıraklık olarak adlandırılan bu kültür ortamında âşık tarzı kasetleri dinleyip âşıkları taklit ederek deneme kasetler ortaya koymaktadır. Bu kayıtlı kasetleri usta kabul ettikleri âşıklara dinleterek onların görüşlerini alırlar (Çobanoğlu, 2000: 156-157; Artun, 2005: 57). Bu noktadan bakıldığında gelenek eski işlevini kaybetmiş ve bulunduğu dönemin imkânlarına göre şekillenmiştir.

1.5. Âşıkların İcra Mekânları

Âşıklık geleneği geçmişten günümüze ulaşan ve çeşitli kültür ortamlarında icra edilen bir gelenektir. Gelenek farklı icra mekânlarında ve ortamlarda varlığını devam ettirmiştir. Bu mekânlardan biri de kahvehanelerdir. Âşık kahvehaneleri âşıkların toplandığı, geleneğin icra edildiği mekânlardır. Âşıklar, herhangi bir kahvehanede âşık fasılları düzenlemişler ya da kahvehaneyi mekân tutup, burada sürekli çalıp söylemişler, hikâyeler anlatmışlardır (Duvarcı, 2012: 80). Köprülü, bazı büyük kahvehanelerde çalgı ve köçek takımlarının bulunduğunu bazı kahvehanelerin ise âşıkların toplantı yerleri olduğunu belirtmiştir. Âşıklar belirli mevsimlerde buralarda toplanır ve saz eşliğinde şiirler söylerlerdi (Köprülü, 2004: 34). Âşık kahvehaneleri,

âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânların başında gelmiştir. Âşıklar burada kendilerini ifade etme imkanı bulmuş, buralarda yeni âşıklar yetişmiştir. Kahvehaneler farklı şekillerde ortaya çıkmış ve geleneğin devam etmesini sağlamıştır (Çığlık, 2014: 67).

Geleneğin icra edildiği mekânlardan bir diğeri âşık programlarıdır. Âşık programları akşam saatlerinde başlar ve dört beş saat kadar sürer. Bu süre dinleyicilerin ilgisine göre kısalabilir veya uzayabilir. Programlar özel günlerin dışında her gün devam eder ve ramazan aylarında ise ramazan ayı boyunca teravih namazından sonra başlayıp sahura kadar sürer. Buralarda hem gelenek icra edilmiş hem de yeni âşıklar yetişmiştir (Düzgün, 1994: 17).

Mekânlardan bir diğeri ramazan eğlenceleridir. Ramazan eğlenceleri, âşıklık geleneğinin dini alanda yaşatıldığı bir icra zeminidir. Ramazan aylarında kurulan âşıklar çadırında âşıklarımız, şiirlerini seslendirmiş, diğer âşıklar ile atışmalar yapmış ve muammalar söylemişlerdir. Ramazan aylarında gerçekleşen bu programların içeriği diğer zamanlardan farklı olmuş ve ramazanın manevi duygusu yaşatılmıştır (Çığlık, 2014: 305-320).

Âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânlardan diğeri de konaklardır. Konaklar da kahvehaneler gibi halk anlatılarının anlatıldığı ve geleneğin icra edildiği yerler olmuştur. İlk başlarda kamuya açık olmayan konaklar, değişime uğrayıp kamuya açılmış ve âşık meclislerinin gerçekleştiği açık mekânlar olarak görev yapmışlardır (Çığlık, 2014: 130). Konaklarda gerçekleşen âşık programlarında katılımcılar, sırasıyla programa katılır ve program bir âşık tarafından yürütülür (Çığlık, 2014: 139).

Geleneğin icra edildiği mekânlardan biri de düğünlerdir. Düğünler insanların bir araya geldiği, eğlencelerin düzenlendiği bir diğer işleviyle âşıkların hünelerini sergilediği mekânlar olmuştur. Düğünlere katılan âşıklar kendi şiirleriyle birlikte usta malı şiirleri de seslendirmişlerdir. Halk tarafından bilinen türküleri söylemeye ve hikâyeleri anlatmaya özen göstermişlerdir. Düğünlerde icra yaparken eğlenceli eserlerini ve atışmalarını dinleyiciler önünde sergilemişlerdir (Çığlık, 2014: 330-331).

Geleneğin icra edildiği mekânlardan bir diğeri de panayırlardır. Panayırlar belirli dönemlerde ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde düzenlenmiş ve âşıkların icra mekânları haline gelmiştir. Birçok âşık panayırlarda bir araya gelerek karşılaşmalar yapmış, muammalar söylemiş, saz ve sözdeki ustalıklarını göstermişlerdir. Panayırlarda âşıklar

birbirleriyle tanışma fırsatı bulmuş ve birbirlerine tecrübelerini aktaran âşıklarımız yeni bilgiler edinmişlerdir. Ayrıca panayırlar eğlencenin yanında âşıkların maddi kazanç sağlamaları için de bir fırsat olmuştur (Tek, 2011: 63-65).

Âşıklığın yaşatıldığı icra mekânları âşıkların yetişmesi ve tanınması bakımından büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu kültürel mekânlar vesilesiyle gelenek icra edilmiş, gelişimini sürdürmüş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

1.6. Âşık Fasılları

İcra törenleri âşıklık geleneğinin en önemli bölümlerindedir. Gelenek, varlığını âşık fasılları adı verilen icra törenleri sayesinde sürdürür. Bir kişinin âşık olup olmadığını âşık fasılları sayesinde anlarız. Kişinin fasıllar sırasında göstereceği beceriler onun âşık olup olmadığını gösterir (Bars, 2020: 181-182).

Çukurova, Doğu Anadolu, Güney Anadolu ve İç Anadolu bölgeleri âşıklık geleneğinin canlı olarak yaşadığı yerlerdir. Karşılaşma, deyişme, atışma ya da karşıberi gibi adlarla anılan âşık fasıllarında en az iki âşık dinleyiciler önünde karşı karşıya gelir ve bu âşıklar birbirlerini sazda ve sözde denerler. Umay Günay fasılların düzenini şu şekilde izah etmiştir:

1. Hoşlama, merhabalaşma: Âşıklar bu bölümde dinleyicileri selamlar ve birbirleri ile karşılıklı koşmalar ya da divanîler yer alır.
2. Hatırlatma, canlandırma: Bu bölümde âşıklar usta malı deyişleri sırasıyla söyler.
3. Tekellüm: Fasılların en geniş ve hüner isteyen bölümüdür.
  - a. Serbest Deyişme: Âşıklar bu bölümde sohbet tarzında şiirler söylerler.
  - b. Öğütleme: İki âşık birbirlerine tecrübelerini anlatırlar.
  - c. Bağlama, muamma: Bu bölüm âşıkların birbirlerini hem bilgi hem de sanat yönünden zorladıkları bölümdür. Dinî, tasavvufî ve İslami menkıbeler konusunda birbirlerini imtihan ederler.
  - d. Sicilleme: Bu bölümde başarısız olan âşık diğer âşık tarafından eleştirilir.
  - e. Yalanlama: Bu bölümde âşık yalan söyleyerek kelime hazinesindeki zenginliği ortaya koyar.

f. Taşlama, takılma: Âşıkların, bir topluluğun, bir yerin ya da birbirlerinin kusurlarını ifade edildiği bu bölüm mizahi bir hava şeklinde geçer.

g. Tüketmece, daraltma: Bu bölüme kadar üstünlüğünü ispatlayamayan âşık hünelerini tüketmece, daraltma bölümünde sergilerler.

h. Uğurlama, methiye: Âşıklar bu bölümde birbirlerini rahatlatmak için güzelleme adı verilen koşma söylerler ve birbirlerini överler (Günay, 1993: 47-60).

Âşıklar, bu fasıllar sonucunda kendilerini ve sanat güçlerini ispatlarlar. Fasıllara katılıp başarılı olamayan kişiler usta âşık olarak kabul edilmez. Bu yüzden âşık fasılları, âşıklığın ölçüldüğü, âşıkların yeteneklerini halk karşısında sergilediği bölümlerdir. Fasıllarda göstereceği performans âşığın gelenekteki yerini belirler (Bars, 2020: 183-184).

Değerlendirme

XV. yüzyılda oluşmaya başlayan ve XVII. yüzyılda teşekkülünü tamamlayan âşık edebiyatının kökeni İslamiyet öncesi ozan-baksı edebiyat geleneğine dayanır. Zamanla ozan kavramı yerini âşık kavramına bırakır ve gelenek tarihi süreç içerisinde gelişerek teşekkülünü tamamlar. Geleneğin sözcüsü olan âşıklar, âşıklık vasfını kazanabilmek için belirli aşamalardan geçer. Âşıkların yetişmesindeki aşamalar; rüya görme, bade içme, mahlas alma, saz çalma ve çıraklık eğitimidir. Âşıkların icra mekânları ise âşıklık geleneğinin yaşatıldığı ortamlardır ve bu mekânlara; kahvehaneler, âşık programları, ramazan eğlenceleri, konaklar, düğünler ve panayırlar örnek gösterilebilir. Ayrıca âşık fasılları da geleneğin yaşatılmasındaki en önemli hususlardandır. Karşılaşma, deyişme, atışma ve karşıberi gibi adlarla anılan âşık fasıllarında âşıklar, dinleyiciler önünde şiirlerini söyler, saz ve sözdeki ustalıklarını gösterirler. Böylece âşıklar fasıl sonunda kendilerini ve sanatsal kişiliklerini ispatlama imkânı bulmuşlardır.

Görüldüğü üzere az önce bahsettiğimiz tüm bu hususlar âşık edebiyatının özünü oluşturmuş ve gelenek âşıklar icra edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYIL ÂŞIK EDEBİYATI VE TEMSİLCİLERİ

2.1. XIX. Yüzyılda Âşık Edebiyatı

XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyıl başlarında başlayan ve XVII. yüzyılda teşekkülünü tamamlayan âşık edebiyatı, XIX. yüzyılda parlak bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde âşıklık geleneğinde güçlü temsilciler yetişmiştir. Bu yüzyılda yetişen âşıklar diyar diyar dolaşmış, gittikleri yerlerde halkı eğlendirmiş, gençlerin âşıklığa ilgi duymasını sağlamış ve kültürlerini gittikleri yerlere taşıyarak âşıklık geleneğini canlı tutmuşlardır (Ergin, 2008: 29).

Âşıkların sayısının arttığı bu yüzyılda âşıklar düzenli bir teşkilata sahip olmuşlar ve kahvehanelerde fasıllar düzenleyerek hem kendilerini duyurma fırsatı elde etmişler hem de bu mekânlarda sanatlarını icra etmişlerdir. İstanbul, âşık edebiyatının gelişmesi için uygun bir şehir olmuştur. İstanbul'da bulunan semaî kahveleri âşıkların uğrak mekânları olmuş ve buralardaki kahvehanelerde âşıklar; mani, destan, koşma, semaî söyleyerek sanatlarını icra etmişler, fasıllar gerçekleştirmişlerdir (Can, 2009: 11). Ramazan, bayram ve cuma gecelerinde bu kahvehanelerde toplantılar yapılmış, darbuka, zilli maşa ve klarnet gibi çalgı aletleriyle mızıkâ faslı gerçekleştirilmiştir. Kahvehanelerde alafranga marşları, türküler ve en sonunda âşık şiirleri okunarak gelenek devam ettirilmiştir (Artun, 2005: 298).

İstanbul'da düzenli bir teşkilat kuran âşıklar, padişahlar tarafından ilgi görmüş ve desteklenmiştir. Âşıklar arasında yaşayan bir an'aneye göre; II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz zamanlarında yirmi-otuz kadar âşık mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Saraylarda bulunan âşıklar padişahların huzuruna çıkarak fasıllar düzenlemişlerdir (Köprülü, 2004: 470).

XIX. yüzyılda âşık edebiyatında karşımıza çıkan bir husus da hiciv geleneğidir. Bu yüzyılda âşıklar gerek birbirlerine karşı olsun gerekse devlete karşı olsun yazdıkları taşlamalar ile dikkat çekmişlerdir (Can, 2009: 11).

XIX. yüzyılda dikkatimizi çeken önemli olaylardan bir diğeri âşık kolları adı verdiğimiz usta-çırak ilişkisidir. Bu kollar vasıtasıyla çırak; ustasının yanında yetişerek, geleneğin kurallarına bağlı bir şekilde âşıklık geleneğinin devam ettirmiştir. Bu kollardan bazıları; Emrah, Ruhsatî ve Şenlik kollarıdır (Artun, 2008: 168-169).

XIX. yüzyılda incelenmesi gereken başka bir husus da âşıkların tarikatlar ile bağlantılı olmalarıdır. Şiirlerinde tasavvufî konulara yer veren âşıklar, kendilerini kimi zaman bir derviş, kimi zaman arif bir insan olarak görmüşlerdir (Karadayı, 2009: 14). Bu dönemde tarikatlar daha çok yayılım alanı göstermiş, II. Abdülhamid zamanında tekke ve dergâhların düzenlenmesi için ıslahat hareketleri başlatılmıştır. Tarikatların yaygın olması âşıklarımızı önemli ölçüde etkilemiştir (Karadayı, 2009: 87).

Âşık edebiyatı açısından bu yüzyılda bir diğerk önemli husus da âşıklar loncasıdır. Bu loncada bulunan âşıklar içerisinden bir âşık, âşıklar kâhyası olarak seçilir. Kâhya, kendilerini kanıtlamaları ve sanatlarını icra etmeleri için âşıkları Anadolu ve Rumeli'ye gönderir (Aydoğdu, 2011: 15). Böylece âşık, sürekli yaşadığı yerin dışına çıkarak geleneği farklı yerlere taşımış olur.

XIX. yüzyılda meydana gelen yenilik hareketleri, çalkantılar, savaşlar ve bunun sonucunda yenilgiler, icatlar, yeniçeriliğin kaldırılması gibi olaylar âşıkların şiirlerinde konu olarak yer edinmiştir. Âşıklar seslerini duyurabilmek için şiirleri vasıtasıyla halka seslenmiş ve meydana gelen olaylara karşı tepkilerini ortaya koymuşlardır (Kabaklı, 1966: 479).

Yaratma ve icra zemini olarak yazılı ortamın daha fazla kullanıldığı bu yüzyılda cönk ve mecmua sayısının fazla olmasından dolayı âşık edebiyatı ürünlerinin sayısı da artmıştır. Böylece günümüze daha fazla âşık edebiyatı ürünleri ulaşmıştır. Ayrıca bu yüzyıl âşıkları klasik şiire benzer bir divan tertip etmişler ve divanları yayımlanmıştır. Klasik şairlerden etkilenilmesi sonucu aruzlu şekillerin denenmiş ve âşık fasıllarında saz eşliğinde söylenmeyen ürün sayısında ki artışa neden olmuştur (Artun, 2005: 300).

XIX. yüzyılda âşıklık geleneğini yaşatan çok fazla âşık yetişmiş, şiirler konu ve tür bakımından çeşitlilik göstermiş ve âşık şiirinin en başarılı eserleri bu dönemde verilmiştir. Köklü bir geleneğe sahip olan âşık edebiyatı, bu yüzyılda önemli bir seviyeye ulaşmıştır.

2.2. XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Temsilcileri

2.2.1. Agâhî

1871 yılı Şarkışla Kılıççı köyünde dünyaya gelir. Asıl adı Veliyüddin'dir. Halk ona "Veli" lakabıyla hitap eder. Eğitim hayatına köyündeki okulunda başlar ve eğitimine orada devam eder. Daha sonra köyün ileri gelenlerinden ders alır. İlk şiirlerinde Veli mahlasını kullanan âşık, daha sonra Agâhî mahlasını tercih eder. Agâhî mahlası Bektaşî tarikatına girdikten sonra mürşidi İsmail Hakkı Baba tarafından verilir. Bektaşî düşüncesine hakîm olması sebebiyle şiirlerinde sık sık bu düşünceyi işler. Kerbela olayı ve on iki imam sevgisine de şiirlerinde yer verir. Hece ve aruz ölçüsünü kullanan Agahî, şiirlerinde genellikle hece ölçüsünü kullanır. 1916 yılında kolera hastalığına tutulur ve bu hastalıktan dolayı vefat eder (Kaya, 2009: 189).

2.2.2. Celâlî (Bayburtlu)

Asıl adı Ahmet olan Celâlî, 1850 yılında Bayburt'un Kısanta bucağına bağlı Tahsını köyünde doğar. Babası Nasuhoğulları, annesi Kerimoğulları ailesindedir (Ergun, 1936: 944). Ahmet 14 yaşlarında iken Sünür Medresesi'nde eğitim görür. On yedi yaşında icazetname alarak köyüne döner (Çevik, 2019: 7-8).

Rivayete göre Celâlî, rüyasında bir Hak dostunun elinden bade içerek âşık olur. Celâlî bir gün çobanlık yaparken uyuyakalır ve koluna erenler tarafından bilezik takılır. Uyandığında ise dîvânelik alâmetleri gösterir (Çevik, 2019: 16). Mahlasını bu şekilde kazanan Celâlî, toplumla iç içe yaşamış bir halk şairidir. Sanatının en önemli yönü taşlama ve mizahdır. Bütün deyişlerini sazsız ve doğaçlama söyler. Yaşamı süresi boyunca karşılaştığı olayları şiirlerinde işler ve tasavvufî görüşlerini şiirlerinde ustalıkla dile getirir. Şiirlerinde din, tasavvuf, sosyal tenkit, şikayet ve güzellik gibi konulara yer verir. Erurum, Erzincan, Tercan, Tortum gibi kasaba ve şehirleri gezerek şiir ve musiki toplantılarına katılır (Çevik, 2019: 9-10). Yoksulluk ve sıkıntı içinde yaşayan Celâlî, 1915 yılında köyü Tahsını'da vefat eder (Çevik, 2019: 15).

2.2.3. Cevlânî

Konya'nun Ulurmak mahallesinde doğan Cevlânî okuma yazma bilmez. Eserlerinde tasavvufî konulara yer veren âşık sazı iyi çalar. 1902 yılında vefat eder (Ergun ve Uğur, 2015: 42).

2.2.4. Ceyhunî

Asıl adı Ömer olan Ceyhunî, 1847 yılından Zile’de dünyaya gelir. Babası Çördükoğullarından Ahmet’tir. Âşık Ceyhunî, Ceyhunî Baba olarak da bilinir. Tokatlı Nuri’ye çıraklık eder. Mahlasını ise Tokatlı Nuri verir. 12 telli çöğür çalan Ceyhunî, Sivas, Ankara, Çorum gibi birçok yeri gezer ve semaî kahvelerinde karşılaşmalara katılır. Bektaşî âşıklardan olan Ceyhunî, şiirlerinde Bektaşî inancına yer verir. Ayrıca aşk, gurbet, ayrılık, tabiat, hastalık gibi temaları da şiirlerinde işler (Sever, 2013: 409-410). 1912 yılında Çorum’a bir düğüne davet edilir ve düğüne giderken Alaca ilçesinin İsahacılı köyünde vefat eder (Kalkan, 1991: 42).

2.2.5. Deli Boran

1838 yılında Çorum’un Sarımbey köyünde doğan Deli Boran’ın asıl adı Hanefi’dir (Çelik, 2008: 215). Araştırmacıların bir kısmı Deli Boran’ın şiirine dayanarak onun 1823 yılında doğduğunu ileri sürerler (Arısoy, 1995: 241). Adana Kozan ilçesinden Çorum’a yerleştirilmiş Türkmenlerden olup Kuyumcu aşiretine mensuptur. Ömrünün son yıllarında takındığı davranışlarından dolayı Deli Boran lakabını alır. Hacca ve Kerbalâ’ya giden Deli Boran, Irak ve Suriye taraflarını da dolaşır. Bektaşiliğe bağlanır. Şiirlerini sade bir dille yazan âşığın, koşma ve türküleri yanında 1877-1878 Osmanlı Rus harbi üzerine söylediği bir destanı da vardır. 1898 yılında Sarımbey köyünde vefat eder (Çelik, 2008: 215).

2.2.6. Dertli

Asıl adı İbrahim’dir. 1772 yılında Bolu’nun Gerede ilçesinin Şahnalar köyünde doğar. Babası Bayraktar Ali Ağa; annesi ise aynı köyden olan Ayşe’dir. Çocukluğunu köyde hayvan otlatarak geçirir. Yaşadığı zamanın zor şartlarına bakılacak olursa eğitim almadığı sonucuna ulaşırız.

Çocukluk ve gençliğinin ilk dönemlerini rahat bir şekilde geçiren İbrahim, babasının vefatıyla zor günler yaşar (Tek, 2011: 25-26). O dönemlerin yetki sahibi olan Halil Ağa, İbrahim’in varını yoğunu alır ve onu sefilliğe terk eder. İbrahim’in bu süreçten sonraki yolu Şahnalardan Deveciye düşer. Deveciler köyünde oturan Hacı Ömer Ağa’nın babasının yanında hizmetkâr olarak çalışmaya başlar. Fakat gururuna düşkün olan İbrahim, uğradığı kötü muamele sonucu buradan ayrılarak İstanbul’a gider (Onay, 1928: 11). İstanbul’a gelen İbrahim, orada kendisini koruyamaz hale gelir ve İstanbul’daki zorluklarından dolayı buradan da ayrılır. İstanbul’dan ayrıldıktan sonra

Konya'ya gider. Konya'da Hacı Asım usta adlı bir kişinin işlettiği kahvede ocakçı olarak çalışır. Burada bulunduğu zamanlarda ise kahveye gelen ilim ve sanat bilen büyüklerin destekleriyle kendisini yetiştirir, saz çalmaya ve şiir söylemeye başlar. Böylece İbrahim'e Lütfî mahlası verilir (Tek, 2011: 27-28).

İbrahim, Lütfî mahlasından sonra Dertli mahlasını kullanır. Bu mahlası alması konusunda araştırmacılar arasında görüş farklılığı vardır. Onay ve Köprülü, İbrahim'in intihar meselesinden sonra ses tellerinin bozulması ile Lütfî mahlasını bırakarak "Dertli" mahlasını kullanmaya başladığını belirtir (Onay, 1928: 23; Köprülü, 1940: 647). Cahit Öztelli, intihar hadisesinden önce de "Dertli" mahlasını kullandığını belirterek mahlasını intihar hadisesinden önce değiştirdiğini ifade eder (Öztelli, 1964: 5). Refik Ahmet Sevengil ise Mısır'dan Bolu'ya döndükten sonra Dertli mahlasını kullandığını söyler (Sevengil, 1965: 298).

Dertli'nin saz ve söz yeteneği doğuştan gelir. Çobanlık yaptığı sıralarda kendi imkânlarıyla at kuyruğunun kıllarından yaptığı sazı çalar (Onay, 1928: 6-7).

Ömrünün çoğunu yoksulluk içerisinde geçiren Dertli, 1845 yılında Alişan Bey'in konağında vefat eder. Cenazesi ise Samanpazarı semtindeki Koyunpazarı camindedir (Onay, 1928: 28). Naaşı 1955 yılında Gerede kaymakamı Mehmet Berberoğlu başkanlığında kurulan bir dernek tarafından Bolu-Gerede yolu üzerinde bulunan bir anıt mezara kaldırılır. Bu anıt mezar, köyünün karşısına yaptırılmıştır (Tek, 2011: 41).

2.2.7. Edib Harabî

1853 yılında doğan âşığın asıl adı Ahmed Edib'dir. Önceleri "Edib" mahlasıyla şiirler yazar, daha sonra ise "Harabî" mahlasını da kullanır. On yedi yaşında iken Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'ya intisap eder. Bektaşî bir âşık olan Harabî, doğaçlama şiir söyler, hece ve aruz ölçüsü ile şiirler yazar. Hiciv yönü de olan Harabî'nin; divan, nefes ve kalenderî türlerinde eserleri vardır (Ergun, 1956: 251-254).

2.2.8. Emrah (Erzurumlu)

Erzurum Ilıca Bucağına bağlı Tanbura köyünde doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber araştırmacılar arasında farklı görüşler vardır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1814-1819 yılları arasında, Eflatun Cem Güney ise 1777-1784 tarihleri arasında doğduğunu söyler. Bazı kaynaklar onun Halidiye tarikatına mensup olduğunu ifade eder. Kimi araştırmacılar ise Bektaşî olduğunu ileri sürer (Alptekin, 1986: 13). Küçük yaşta gurbete çıkan Erzurumlu Emrah; Sivas, Tokat, Kastamonu, Niğde,

Çankırı gibi yerleri dolaşır. Medrese eğitimi alır. Şiirlerinde hece ve aruz ölçüsünü kullanan âşık, halk şiiri tarzında söylediği şiirlerinde daha başarılı olur. Şiirlerinde; sevgilinin vefasızlığı, gönül yarasına derman olmayışı, din ve tasavvuf gibi konuları işler (Alptekin, 1986: 14-17).

Ömrünün son zamanlarını Tokat ilinin Niksar ilçesinde geçirir ve orada vefat eder (Alptekin, 1986: 14).

2.2.9. Feryadî (Deli Derviş)

Doğum tarihi kesin olmayan Feryadî'nin 1824 yılında Sivas'ın Divriği Ganut köyünde doğduğu söylenir. Asıl adı Mehmet olan Feryadî, pek çok yer dolaşır. Halk onu "Derviş Baba" olarak nitelendirir. Sarı Turna adını verdiği sazını ustalıkla kullanan âşık, sazına "Deli Derviş Perdesi" adında bir perde ismi ekler. Önceleri "Kul Yusuf" lakabını kullanan Feryadî, Alevî-Bektaşî bir âşıktır. Şiirlerini genellikle bu duygu ve düşüncelerle dile getirir. 1904 yılında vefat eder (Kaya, 2009: 334).

2.2.10. Figanî

1814 yılında Gerede'nin Kabiller mahallesinde dünyaya gelen Figanî'nin asıl adı Seyyid Ahmet'tir. Babası Mustafa Ağa, annesi Zeynep Hatundur. Seyyid Ahmet on yaşından itibaren saz çalmaya başlar. Âşık Dertli, Seyyid Ahmet'in saz ustasıdır ve ona Figanî mahlasını verir. Fatma adında bir kızla evlenir. Fakat kız çocuklarından birinin ölümü üzerine duyduğu üzüntü ve içindeki aşk ateşi nedeniyle Anadolu, Arabistan ve Irak'ta diyar diyar dolaşır. Bolu, Bartın, Ereğli, Devrek, Safranbolu, Kastamonu, Çerkeş, Çankırı (Kengiri), Mudurnu ve İzmit gibi yerlerde bulunur ve âşıklık mesleğini buralarda icra eder (İvgin, 1994: 9).

Halvetî tarikatına mensup olduğu söylenen Figanî, birçok âşık ile atışmalarda bulunur, onlarla tanışır. Şiirlerinde hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanır. Heceyle yazdığı şiirlerinde başarılı olan Figanî'nin aruz ile yazdığı şiirleri orta seviyededir. (İvgin, 1994: 11-12). Şiirlerinde felekten, hastalıktan bahsetmektedir. Ayrıca şikâyet ve pişmanlık şiirlerinde yansıttığı duygulardır (İvgin, 1994: 16). Figanî, Dertli'nin en sevdiği çırağıdır. Dertli, Figanî için bir şiir yazm ve ona armağan etmiştir. Ayrıca Figanî'nin Âşık Naili'yi çirak olarak yetiştirdiğini hatta Cudi adında bir çırağı daha olduğunu söylemek mümkündür (İvgin, 1994: 18). Figanî, sağ ayağının topuğunda çıkan bir yara nedeniyle 1895 yılında vefat eder (İvgin, 1994: 12).

2.2.11. Gedaî (Beşiktaşlı)

Asıl adı Ahmet olan Gedaî, Hicrî 1242 senesinde Tokat'ta doğar. Uzun bir süre İstanbul Beşiktaş semtinde oturduğu ve orada yaşadığından dolayı Beşiktaşlı olarak anılır (Dağlı, 1943: 3). Babası keresteci olduğu için çocukluk yılları babasının yanında çalışmakla geçer. Gençlik yıllarında bir kıza gönlünü kaptırır ve kızın babası kızını başka birine vereceğinden ötürü evlenmelerine müsaade etmez. Bu durum üzerine Gedaî, fazlası ile üzülür ve kendini bırakır. Bir zaman sonra ise sevdiğinin hastalık yüzünden ölmesi Gedaî için bir yıkım olur ve kendisini kaybeder. Gedaî'nin bu haline daha fazla sessiz kalamayan arkadaşları onu Tokat'ın o zamanlarda ünlü olan sazlı ve sözlü eğlence merkezine götürmeye karar verirler. Gedaî kendini burada bulur, saza ve söze kendini kaptırır. Böylece Gedaî'nin edebi kişiliğinin temelleri atılır (Dağlı, 1943: 6-8).

Tokat'ta bulunduğu sıralar saz çalıp şiirler söyler, fasıllarda bulunur. Gedaî'nin kahvehanede olduğu sıra kahvehaneye Bektaşî babası gelir ve Gedaî ile arkadaşlarının icralarını dinler. Gençlerin mahlası olmadığını öğrenen Bektaşî babası, gençlere birer mahlas verir ve Gedaî de mahlasını bu şekilde alır (Dağlı, 1943: 8-9).

Rumeli Hisar'da bulunan Bektaşî dergâhına gidip Nafi babaya bağlanmış ve Bektaşî bir âşık olmuştur. Bu durum onu tasavvufa sürükler. Gedaî'nin Beşiktaş'ta ünü iyice yayılır ve şanı saraya kadar ulaşır. O dönem padişahı olan sultan Abdulâziz, Gedaî'yi saray incesaz heyeti arasına alır. Abdülhamid padişah olduktan sonra saraydan ayrılır ve saray öncesi yaşamına tekrar döner (Dağlı, 1943: 14-15). Şiirlerinde aşk, ayrılık, Ehl-i Beyt sevgisi gibi konuları işler, hece ve aruz ölçüsünü kullanır, Arapça ve Farsça tamlamalara çokça yer verir. Sadece âşık şiiri ile değil divan şiiri ile de ilgilenmiş, Nedim, Şeyh Galip, Bâki, Nâbi gibi şairlerin şiirlerine tahmis yazmıştır (Salbaş, 2019: 14).

Hicrî 1317 senesinde vefat eder. Üsküdar Karacaahmet mezarlığına defnedilir (Dağlı, 1943: 17).

2.2.12. Gülzari

İkinci Mahmut'un ölümü ve Abdülmecid'in saltanata geçmesi üzerine söylediği destandan 1839 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Elimizdeki eserleri çok az olduğundan hangi tarihlerde doğduğu ve öldüğü bilinmemektedir. Eserlerine

dayanarak çevresi ile az ilgilendiği, okuryazar olduğu ve Arapça-Farsça bildiğini söylemek mümkündür (Bayrı, 1956: 7).

2.2.13. Haydarî

Sivas'ın Sarkışla ilçesinin Saraç köyünde dünyaya gelir. 1863-1867 yılları arasında doğduğu düşünülmektedir. Asıl adı Hıdır Hulusi'dir. Medrese eğitimi gören Haydarî, şiir yazmaya yirmi yaşından sonra başlar. Mahlas olarak adını kullanır ve mahlasını Piri Cemal Efendi verir. Kırk beş, kırk altı yaşlarında iken savaşa gönderilen Haydarî, hastalandığı için hava değişimi sebebiyle Şarkışla'ya gönderilir fakat hastalıktan kurtulamadığı için 1910 yılında vefat eder (Torunu Hıdır Şimşek ölüm tarihini 1917 olarak belirtir.) (Kaya, 2009: 149).

2.2.14. Himmetî

1811 yılında Kayseri'nin İsağa mahallesinde doğar. Asıl adı Arif'tir. Medrese eğitimi alan Himmetî, genç yaşta saz şairlerinin arasına katılır ve diyar diyar dolaşır. Hicaz'a gittiği için "Hacı Himmeti" lakabını alır. 1891 yılında Kayseri'de vefat eder (Kalkan, 1996: 48).

2.2.15. Kusurî

1779 yılında Darende Ayvalı bucağına bağlı Kızılcaşar köyünde doğar. Asıl adı Ömer'dir. Küçük yaşlarda aldığı dinî eğitim sonucu imam olur ve hayatını imamlık yaparak kazanır. Maraş, Urfa, Antep gibi Anadolu'nun pek çok yerini gezer ve Musul, Yafa gibi yerlere de gider. On beş yaşında âşıklığa başlayan Kusurî, hece ve aruz ölçüsünü kullanır. Şiirlerinde aşk, ayrılık, gurbet, hasret gibi temaları işler. Hayatının son zamanlarında dine yönelir ve bir tarikata bağlanır. Din ve ahlâk temalarına değinmesi de bu sebepten ötürü olur. Kusurî'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir (Sever, 2013: 343).

2.2.16. Lutfî

1815 yılında Uluborlu'da dünyaya gelir. Gülâbioğlu Hacı Ahmet adında bir kişinin oğludur. Konyalı Âşık Şemî'ye çıraklık etmiştir. Çok şiir söylemiştir ve şiir söylerken güçlük çekmemiştir. Eserlerinden çoğu kaybolmuştur. 1872 yılında vefat etmiştir (Bayrı, 1956: 8)

2.2.17. Meslekî

Asıl adı Bekir olan Meslekî, Sivas'ın Kertme köyünde dünyaya gelir. Mahlası Ruhsatî tarafından verilir. Bekir, on beş on altı yaşlarında Deliktaş köyünün arazisinden geçerken “Yad Ağlar” isimli türküyü söyler. O sırada Ruhsatî Bekir'in söylediği türküyü duyar. Türküyü duyan Ruhsatî, Bekir'i yanına çağırır ve ona türküyü tekrar söyler. Ruhsatî'nin ağlaması üzerine Bekir, Ruhsatî'ye ağlamasının sebebini sorar. Ruhsatî türkünün kendisine ait olduğunu söyler. Bekir, Ruhsatî'nin elini öper. Bekir, bu tanışmadan sonra Ruhsatî'yi sürekli ziyaret eder ve ondan âşıklığı öğrenir. Ruhsatî'ye çiraklık edip onunla beraber köy köy dolaşır. Şiirlerinde dini ve fikri temalara yer veren Meslekî, 1940 yılında vefat eder (Kaya, 2009: 123-124).

2.2.18. Minhaci

1862 yılında Kangal Deliktaş bucağında doğan Minhaci'nin asıl adı Ali'dir. Deliktaşlı Ruhsatî'nin oğludur. Çocukluğunda Karacalar Tekkesindeki hocalardan ders alır. Şiirlerinde aşk, kıskançlık, çaresizlik, yalnızlık, çile, mutsuzluk gibi temalara yer verir. Tasavvufî yönü olan Minhacî, şiirlerinde dini konuları da işler. Eşinin Minhaci'yi terk etmesi ve eşinin başkası ile evlenmesi üzerine hastalanır, 1901 yılında köyünde vefat eder (Kaya, 2009: 151).

2.2.19. Miratî

Kalacıklı olan Miratî, Türabî Ali Dede'den ders alır. Omzunda sazıyla diyar diyar dolaşır, her gittiği yere muamma asar. Hece ve aruz ölçüsüyle şiirler yazan Miratî'nin nefesleri vardır. Nüktedan bir âşıktır (Ergun, 1956: 30-31).

2.2.20. Nuri (Tokatlı)

1825 yılında Tokat'ın Kızılca Mahallesi'nde doğan ve asıl adı Mahmut olan Nuri, Erzurumlu Emrah'a çiraklık yapar. Mahlasını ise Erzurumlu Emrah verir. Ustası ile birlikte birçok yer gezer, ünlü âşıklar ile tanışır ve bilgisini artırarak ünlü bir âşık olur. Hece ve aruz ölçüsüyle şiirler yazan Tokatlı Nuri, ününü hece ile yazdığı şiirlerinde yakalar. Şiirlerinde ayrılık, gurbet, aşk gibi temalara yer verir (Sever, 2013: 391).

Erzurumlu Emrah, vefatından önce Tokatlı Nuri'ye Anadolu'dan dışarı çıkmamasını söyler. Nuri, birkaç defa Samsun'a giderek İstanbul'a geçmek istese de bazı engeller ve ustasının vasiyeti sebebiyle gidemez ve Samsun'a üçüncü gidişinde 1883 yılında vefat eder (Onay, 1933: 60).

2.2.21. Pesendi (Kütahyalı)

1841 yılında Kütahya’da doğan Pesendi’nin asıl adı Ali’dir. Babası Çakır Osman’dır. Medrese eğitimi gören Pesendi, Arifi’nin yanında yetişir. Medine’ye gider ve orada üç yıl kalır. Medine’ye gitmiş olmasından dolayı “Hacı Pesendi” lakabıyla tanınır. 1913 yılında vefat eder (Bayrı, 1956: 10).

2.2.22. Remzi (Darendeli)

1840 yılında doğan âşığın ölüm tarihi belli değildir. Eldeki şiirlerinden XIX. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar yayınlanan manzumelerin sayısı azdır (Bayrı, 1956: 11).

2.2.23. Ruhsatî

Ruhsatî’nin doğum tarihi hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında farklılık olduğunu görürüz. Fuad Köprülü, “Saz Şairleri” adlı eserinde Ruhsatî’nin doğum tarihi olarak miladi 1856 yılını işaret eder (Köprülü, 2004: 479). Doğan Kaya ise onun 1835 yılında doğduğunu ileri sürer (Kaya, 1991: 115).

Ruhsatî, Sivas’ın Deliktaş bucağında doğmuş bir köy şairidir. Ömrünün çoğunu burada geçirir. Çok iyi bir tahsil göremeyen Ruhsatî, on iki yaşında babasını kaybeder. Deliktaş ağalarından olan Ali Ağa’nın yanında azaplık yapar. Daha sonra geçimini kiracılık, rençberlik, çobanlık, bennecilik (duvarcılık) yaparak devam ettirir. (Kaya, 1994: 109-114).

Badeli bir âşık olduğunu söyleyen Ruhsatî, âşıklığı genç yaşta kazanmıştır. Deliktaşlılar onun Kertme köyü mezrasında uykuya daldığını ve pir elinden bade içtiğini söylerler. Ruhsatî’ye âşıklık, bismillah ile verilmiştir. Ruhsatî’nin asıl adı Mustafa’dır. Şiirlerinde hem adını hem mahlasını kullanmıştır (Kaya, 1994: 119-121). Saz çalmayan Ruhsatî, gerçek âşıklığın saz ile olmadığını ve sazı cahil kimselerin sevdiği bir nesne olarak belirtir. Nakşibendi tarikatına mensup olması nedeniyle saza karşı ilgisinin olmadığını belirtir (Kaya, 1994: 124).

Şiirlerinde genellikle köy hayatının izlerini anlatmış olan Ruhsatî; aşk, tabiat, gurbet, öğüt, taşlama, mistik düşünce, fanilik, dert, şikâyet ve dilek gibi konulara da değinmiştir. İnancı güçlü olan âşık, dini inançları şiirlerine çokça yansıtmıştır (Kaya, 1994: 153-154). Ruhsatî’ye göre evrendeki bütün canlılar Allah’ı zikreder ve o, bu dünyanın çilehane olduğunu belirtir (Kaya, 1994: 164-165).

Ruhsatî'nin ölüm tarihi hakkında da görüş ayrılığı vardır. Köprülü, Ruhsatî'nin 1899 yılında vefat ettiğini belirtir (Köprülü, 2004: 419). Doğan Kaya ise 1911 yılında vefat ettiğini söyler (Kaya, 1991: 117).

2.2.24. Ruşeni

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1827-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Silistre Kalesi'nin düşmesi üzerine yazdığı destanından XIX. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır (Çelik, 2008: 202).

2.2.25. Ruzî

1839 yılında Kayseri'de doğar. Ruzî'nin doğduğu mahalle kesin olarak tespit edilemez. Kimi araştırmacılar onun Kayseri'nin Tacettin Veli Mahallesi'nde doğduğunu, kimi araştırmacılar ise Yenice İsmail Mahallesi Kulbak Sokak'ta doğduğunu ileri sürer (Çapraz, 2015: 46). Tahsiline Sıbyan mektebinde başlayan Ruzî; okuma-yazma, Kur'an ve temel dini bilgiler öğrenir. Sıbyan mektebini başarıyla tamamladıktan sonra medreseye başlar (Çapraz, 2015: 50).

Ruzî'nin âşıklığa nasıl yöneldiği ve nasıl âşık olduğu konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Ruzî, şiirinde âşıklık yeteneğinin Allah tarafından verildiğini ifade eder (Çapraz, 2015: 58). Elindeki sazıyla diyar diyar dolaşır, âşıkların sohbetlerine katılır. Son zamanlarında ise saz çalmayı bırakır (Çapraz, 2015: 51). Şiirlerine bakıldığında onun Bektaşî olduğunu, şiirlerinde Ehl-i beyt sevgisine yer verdiğini söylemek mümkündür (Çapraz, 2015: 76-77). XIX. yüzyılın en önemli âşıklarından olan Ruzî, 1899 yılında vefat eder (Çapraz, 2015: 482).

2.2.26. Sabri

1851 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Hüyük köyünde doğar. Asıl adı Ali'dir. Bir güzelin verdiği elmayı yiyerek âşık olur. Sarıkaya köyünde yapılan bir düğünde ilk şiirini söyler ve o günden sonra saz çalmaya başlar. Önceleri "Garip Ali" mahlasını daha sonra ise "Sabri" mahlasını kullanır. Ayrıca şiirlerinde "Kul Sabri" mahlasına da yer verir. Şiirlerinde aşk, tabiat ve Alevî inancını dile getirir. Cem törenlerinde söylediği deyiş ve muammalar ile dikkatleri üzerine çeker. Şiirlerini on iki telli saz eşliğinde söyleyen Sabri, 1931 yılında köyünde vefat eder (Kaya, 2009: 632).

2.2.27. Seyrânî (Kayserili)

Asıl adı Mehmet olan Seyrânî, 19. yüzyıl âşık edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir. 1800 yılında, kimi kaynaklara göre 1807 yılında Kayseri'nin kasabası olan Develi (Everek) ilçesinin Oruza (Camikebir) mahallesinde dünyaya gelir. Babası cami imamı Cafer Efendi'dir. İlk eğitimini babasından alır. Annesi ise Emine Hanım'dır. Gençlik yıllarını Develi ve çevresinde geçiren, sekiz yıllık askerlik yapan Seyrânî, genç yaşta şiir ile ilgilenmeye başlar. (Kasır, Seyranî, 1984: 11-14).

Her âşıkta olduğu gibi Seyrânî'nin de mahlas alma süreci vardır. Babası Cafer Efendi ay ışığını sabah ışığı zannederek oğluna anahtarı alıp camiyi açmasını söyler. Anahtarı alıp caminin yolunu tutan Mehmet, caminin kapısının açık olduğunu görür ve camiye girer. İçeride ise ak sakallı, nur yüzlü insanların namaz kıldıklarını görür. Boş yere geçer ve namaza durur. Namaz bittikten sonra bu mübarek insanlardan biri “Yaklaş oğul!” diye Mehmed'e seslenir ve ona bir kadeh uzatır. Mehmet bu kadehi şarap zanneder ve almaz. Bunun üzerine mübarek zat “Dost elinden şarabını iç oğul. İç ki hidâyete ulaşsın.” der ve Mehmet badeyi içtikten sonra derviş, Mehmet'e “Sen de düştün aşkın deryasına yüz yüzebildiğin kadar.” der ve hep birlikte camiiden çıkarlar. Mehmet anahtarı eve bırakıp geleceğini ve arkalarından onlara yetişebileceğini söylese de bu durum gerçekleşmez. Dağ, bayır bu mübarek zatları aramaya başlar. Eve geciken Mehmet kaybolur. Oğlunu bulan Emine Hatun sevinçle oğluna sarılır ve “Mehmed'im buraları seyrana mı geldin, Seyrânî'm.” der. Daha sonra bir ses Mehmet'in kulağına “Annen senin mahlasını söyledi. Bu mahlas ile çal ve söyle.” der. Böylece Seyrânî mahlasını almış olur. Kısa zaman sonra ünü Anadolu'ya yayılır (Çatak, 1992: 9-10).

Edebi kişiliğini incelediğimizde medrese eğitimi aldığını, Arapça ve Farsça'yı öğrendiğini, şiirlerinde hem hece hem de aruz ölçüsünü kullandığını görmekteyiz. Hece ile söylediği şiirlerini doğaçlama söyleyen âşık, şiirlerinde Seyrânî mahlasını kullanır. Seyrânî mahlası dışında “deli, sofı, garip, hafız” gibi mahlasları da kullanır (Yüksel, 1987: 8-11). Seyrânî'ye göre Allah yolundan uzak olan bir hayat, cehalet batağında sürüklenmektedir. Bu bataklıktan kurtulmak için erenlerin elinden tutmak gerekir. Bu hususlardan dolayı şiirlerinde dinî konular önemli bir yer tutmaktadır (Yüksel, 1987: 20-21).

Yaşamında pek çok yer dolaşan Seyrânî, Develi ve Kayseri'de şiirleriyle dost halkasını genişletir. Kabına sığmayan âşık, elinde sazı ile birlikte Develi'den ayrılır ve

memleketin çeşitli yerlerini dolaşır. Yaşı ilerleyince memleketine döner ve ömrünün geri kalan kısmını Develi’de tamamlayarak 1866 yılında vefat eder (Yüksel, 1987: 6).

2.2.28. Sururî (Silleli)

Asıl adı Osman olan Sururî, Konya’nın Sille bucağında doğar. Konyalı Şemî’nin çıraklarından. Medrese eğitimi aldığı tahmin edilen Sururî, sazda ve sözde ustalaşınca İstanbul’a gider Âşık kahvehanelerinde, şenliklerde ve konaklarda sanatını icra eder. Şiirlerinde; “Silleli Sururî, Âşık Sururî” ve “Konyalı Sururî” mahlaslarını kullanır. Hece ve aruz ile şiirler yazar ve daha çok hece ile yazdığı şiirlerinde başarıya ulaşır. Ünü saraya kadar ulaşan Sururî hakkındaki söylentilere göre kendisini çekemeyen rakipleri tarafından zehirlenerek 1856 yılında vefat eder (Sever, 2013: 349).

2.2.29. Sümmânî

Asıl adı Hüseyin olan Sümmânî, 1862 yılı Erzurum’un Narman ilçesi Samikale köyünde doğar. Babası Hasan Ağa, köyün ileri gelenlerinden bir alimdir. Sümmânî’yi dini ve ahlakî yönden eğitmesine rağmen Sümmânî, okuma yazma bilmez (Erkal, 2007: 11-13).

Hüseyin on bir yaşına gelince köyün mallarını dağa çıkarıp otlatır. Köylerine uğramış olan bir âşığın söylediği hikâyeleri unutamaz ve sürekli bu hikâyeleri düşünür. Birçok badeli âşıkların şiirlerini ve hikâyelerini dinler. Ayrıca babasından da savaş üzerine hikâyeler de dinler (Erkal, 2007: 103-104).

Hüseyin, babasıyla birlikte bir sabah köyün dışındaki mezarlığa gider ve “Ablak Taşı” adı verilen yere gelirler. Mezarlarda erenler ve şehitler yatmaktadır. Mezarların üzerindeki otları temizlerken yorgun düşer ve uykuya dalar. Rüyasına bir derviş gelir ve Hüseyin’e dua öğretip bu duayı kırk gün boyunca okumasını söyler. Hüseyin her gece duayı okumuş ve kırkıncı gün taşın gölgesinde tekrar uykuya dalar. Dervişler Hüseyin’e yeşil yaprak üzerine yazılı olan “G, P, İ” harflerini gösterir ve sevdiği kız aşkına boş bir kadehi içmesini söylerler. Dervişler Hüseyin’i Bedâhşan’a getirir ve ona Gülperi’yi gösterirler. Hüseyin uykudan kan ter içinde uyanır. Köyüne dönerken at üstünde kendine doğru gelen ak saçlı bir ihtiyar, Hüseyin’e selam vererek ona “Sümmânî” der. Hüseyin, “Sümmânî kimdir?” diyerek korkuya kapılır ve bunun üzerine derviş ona korkmaması gerektiğini belirterek adının Sümmânî olduğunu ve yaşadıklarını üç ay boyunca kimseye söylememesi gerektiğini söyler. Sümmânî üç ay

boyunca köylülerden uzak bir hayat yaşar. Üç ay sonra bir kış günü köy odasında söylediği türkü ile herkesi kendine hayran bırakır ve Sümmânî'nin badeli âşık olduğu anlaşılır (Erkal, 2007: 104-106).

Sümmânî, bade içtikten sonra babası onu Erzurum'a getirir. Seyahati sırasında Erbâbî ile tanışır ve saz çalmayı öğrenir (Erkal, 2007: 13). Sümmânî ve Gülperi hikâyesinde anlatılan rivayete göre, Gülperi'nin aşkıyla hastalanan Sümmânî 1915 yılının bir kış sabahında hastalanır ve vefat eder (Erkal, 2007: 124).

2.2.30. Şem'î

Konya'nın Pir Esat mahallesinde doğan Şemî'nin asıl adı Ahmet'tir (Halıcı, 1982: 3). Çocukluğu dönemin meşhur helvacılarından olan babası Mehmet Ağa'nın yanında çırak olarak geçer. Dükkânlarının Konya şehir merkezinde olması, Mevlânâ dergâhına yakınlığı ve burada bulunan kahvehaneler Şemî'nin âşıklığa başlamasına sebep olur (Aydın, 2019: 120). Yazılı ve sözlü kaynaklara göre helvacı dükkânının arka tarafında arkadaşları ile saz çalıp söyledikleri bir oda olduğu ve bu odanın zamanla gelişerek geleneğin icra edildiği bir meclis haline geldiği bilgisi yer almaktadır (Kendi, 1951: 27). Şiirlerinde mahlas olarak Şemî ifadesini kullanan âşık, "Derdimend Şemî", "Hacı Şemî", "Şemî Geda", "Şemî Baba" mahlaslarını da kullanır (Aydın, 2019: 123).

Şemî şiirlerinde Mevlevî bir âşık olduğunu, pirinin ise Mevlânâ olduğunu belirtir. Ayrıca şiirinde Allah aşkına da yer verir (Aydın, 2019: 153). Şemî'nin ölüm tarihi tıpkı doğum tarihi gibi net değildir. Kaynaklardaki tarihler birbiri ile çelişmektedir (Aydın, 2019: 144).

2.2.31. Şenlik (Çıldırılı)

Şenlik, 1850 yılında Çıldır'ın Suhara köyünde doğar. Babası Molla Kadir, annesi Zeliha Hanım'dır. Asıl adı Hasan'dır. Hasan'ın Şenlik ismini alması gördüğü rüya üzerine olur. Hasan on dört yaşına geldiğinde avcılığa merak salar. Sıcak bir ikinci zamanı tüfeğini alır ve av için pusuya yatar. Üzerine bir ağırlık çöker ve uyur-uyanık bir vaziyette rüyaya dalar. Eve gelmeyen Hasan'ı ailesi merak eder, aramaya çıkarlar. Hasan'ı baygın bir vaziyette bulurlar ve Hasan'a ne olduğunu sorarlar. Hasan bu durum üzerine bir şiir söyler. Şiir üzerine köyün imamı durumu anlar. Böylece Hasan'ın rüyasında pir elinde bade içtiği anlaşılır ve "Âşık Şenlik" olarak anılır (Aslan, 1975: 8-11).

Şenlik medrese eğitimi almamış bir âşıktır. Zekâsından dolayı duyduğu ve işittiği kelimeleri hafızasına işler. Köyündeki imamlardan ve okuryazar olan annesinden dini bilgileri öğrenir. Şenlik küçük yaşlarda iken annesi ona cenk kitapları, dinî kıssalar okuyup dinletir (Aslan, 1975: 12-13).

Şenlik'in tesirinde kaldığı birçok âşık vardır. Onun koçaklamalarında Köroğlu ve Dadaloğlu'nun etkisini görmek mümkündür. Ayrıca Karacaoğlan'ın tesirinde de kalmıştır. Sümmânî ile aynı devirde yaşayan Şenlik, Sümmânî'yi sanat bakımından etkiler (Aslan, 1975: 16-19).

Şenlik'in ölümüne sebep olan hadise ise Revan yolculuğudur. Revan hanlarından birinin düğünü olur ve bu düğüne birçok âşık gelir. Düğüne gelen âşıklardan o güne kadar hiç duyulmamış bir hikâye anlatması istenir. Kazanan âşığın ise toy babası olmasına karar verilir. Şenlik bütün âşıkları mağlup eder. Bu durum üzerine Şenlik'in mağlup ettiği âşıklar ona zehirli şerbet ikram ederler. Düğün sonrası Şenlik, Çıldır'a doğru yola çıkar. Yolculuk sırasında zehir etkisini gösterir ve hayatını kaybeder (Aslan, 1975: 13-14).

2.2.32. Tahirî

Mevlevî âşıklardan olan Tahirî, 1861 yılında Konya'da doğar. İsmail Tahirî adıyla bilinen âşık Konya'da vefat eder (Gazimihal, 1946: 4).

2.2.33. Türebî

Asıl adı Ali'dir. Doğum tarihi hakkında bir bilgi yoktur. XIX. yüzyılın ünlü Bektaşî şairlerinden olan Türebî, şiirlerinde hece ve aruz ölçüsünü kullanır. Hece ile yazdığı şiirlerinde sade bir dil kullanır. Aruz ile yazdığı şiirlerinde Fuzûlî'nin etkisi vardır. Mürettep Divanı'nı hicri 1257 yılında tamamlar. Türebî, 1868 yılında vefat eder (Güzel, 2006: 518-519).

2.2.34. Veli (İğdecikli)

Şarkışla'nın İğdecik köyünde doğmuştur. 1794 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Medrese eğitim almayan Veli çobanlık yaparak geçimini sağlar. Saz çalmayan âşık, ilk şiirlerini bir kıza duyduğu aşk üzerine söylemeye başlar. Tasavvuf ve halk kültürü bilgisine sahiptir. Alevî-Bektaşî deyişlerinin yanında aşk ve köy hayatı ile ilgili şiirleri de bulunmaktadır. 1854 yılında vefat eder (Kaya, 2009: 384).

2.2.35. Visalî

1835 yılında Kangal'ın Kabakçıftlığı köyünde doğan Visalî'nin asıl adı Kanber'dir. Medrese eğitimi almamıştır. Rüyasında aksakallı bir pir elinden bade içer ve şiir söyler. Gençliğinde akli dengesini yitirmesi üzerine Hacı Bektaş tekkesine götürülür. Tekkeye götürülmesi üzerine iyileştiği söylenir. Kimi şiirlerinde "Visalî" kimi şiirlerinde "Kanberî" mahlasını kullanır. Yaşlılığında Bozhöyük'e göçen Visalî, burada vefat eder (Kaya, 2009: 411).

2.2.36. Zihnî (Bayburtlu)

Zihnî'nin doğum tarihi hakkındaki bilgi, Esad Efendi'nin tezkiresinde geçen 1212 tarihidir. Bu tarih miladi 1797 yılına denk düşmektedir. Doğum yeri Bayburt olarak hatırlanmaktadır. Babası Hacı Osman'dır (Sakaoğlu, 1988: 1-2).

Zihnî'nin asıl adı Mehmed'dir. Bir rivayete göre, rüyada bir zat "Zihnî" diye hitap ettiği için mahlas olarak bu adı alır. Aruz ve hece ölçüsü ile yazdığı bütün şiirlerinde sadece "Zihnî" mahlasını kullanır (Sakaoğlu, 1988:4). Zihnî, şiirleriyle haksızlığı anlatan ve hicvi de kullanan bir âşıktır. Onun Sergüştname adlı eseri bir hiciv örneğidir. Zihnî'de dikkat çeken bir mesele de onun birden fazla üsluba sahip olması ve üslubu yazacağı şiire göre şekillendirmesidir (Saakaoğlu, 1988: 55). Koşma ve destanlarında Anadolu insanı gibi düşünür, diğer şiirlerinde ise divan şairi edasıyla hareket eder (Sakaoğlu, 1988:58).

Abdî ve Beşiktaşlı Gedâî, kendisini takip eder ve Zihnî'nin kullandığı konu ve kafiyelerle şiirler söylerler. Zihnî'den etkilenen âşıklardan bir diğeri de Celâlî'dir. Celâlî'nin koşmalarında görülen kafiyeler Zihnî'ninkilere benzemektedir (Sakaoğlu, 1988: 64-65). Birçok görevlerde bulunan Zihnî, Ünye'de görev yaparken hastalanır ve görevinden istifa ederek Trabzon'a döner. Bayburt'a duyduğu özleminden dolayı iyileşince Bayburt'a dönmeye karar verir. Araştırmacılar onun yolculuk sırasında vefat ettiğini söyler (Sakaoğlu, 1988: 11).

2.2.37. Zülâli

Asıl adı Yusuf Kökten olan Zülâli, 1873 yılında Posof'un Suskap köyünde doğar. Şekeroğullarından Abdullah'ın oğludur. İlköğrenimini medresede alır ve on beş yaşına geldiğinde Âşık Abbas ile tanışır. Birlikte köyleri ve kasabaları dolaşır. Âşık Abbas'tan saz ve söz sanatını öğrenir. Bir rivayete göre mahlasını rüyasında gördüğü üç pirden alır. Başka bir rivayete göre mahlasını Âşık Feryadî verir. Aruz ve hece ölçüsü ile

şiiirler yazan Zülâli, şöhretini heceyle yazdığı şiiirleriyle kazanır. Şiiirlerinde aşk, ayrılık, gurbet, hasret ve kahramanlık gibi konuları işler. Birçok yeri gezen ve İstanbul'a kadar giden âşık, en son Afyon'a yerleşir ve burada memuriyetine devam eder. 1959 yılında vefat eder (Sever, 2013: 449-450).

Değerlendirme

XIX. yüzyılda önemli bir seviyeye ulaşan âşıklık geleneğine pek çok temsilci yetişir ve gelenek daha da canlanır. Âşık edebiyatının XIX. yüzyılda ki gelişimine sebep olarak; bu yüzyılda âşık edebiyatı temsilcilerinin sayısının fazlalığı, âşıkların düzenli bir teşkilata sahip olmaları, kahvehanelerde gerçekleştirilen icralar, padişahların âşıkları desteklemesi, âşık kolları, hiciv geleneği, âşıklar loncası, cönk ve mecmuaların sayıca çok olması, yenilikler, çalkantılar, savaşlar ve tasavvuf gösterilebilir. XIX. yüzyıl âşıklarına bakıldığında âşıkların tasavvuf ve tarikatlar ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olduklarını görürüz.

Toplumun sözcüsü olan âşıklar gerek kendi duygularına gerekse halkın duygularına tercüman olmak için şiiirler terennüm etmişler ve şiiirlerinde tasavvufi kavramlara yer vermişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÂŞIKLARIN ESERLERİNDE KULLANILAN AYET VE HADİSLER

3.1. Âşıkların Eserlerinde Geçen Ayetler

Kökeni İslamiyet öncesi Türk edebiyatına dayanan âşık edebiyatının beslendiği kaynakların başında tasavvuf gelmektedir. Bu dönem edebiyatı temsilcileri tekke kurumlarından etkilenmiş ve şiirlerinde dini-tasavvufi içeriklere yer vermiştir (Güzel, 2006: 69). Şiirlerinde İslami ilimlerden faydalanan âşıklar, kaynak olarak Kur'an-ı Kerim ayetlerine başvurmuşlardır. Şiirlerinde savundukları düşünceleri ayetler yoluyla ispatlamak isteyen âşıklar, kimi şiirlerinde ayetleri ya doğrudan doğruya ya mealen ya da telmihen kullanmışlardır. Şiirlerinde ayetleri zikreden âşıklar iktibas adını verdiğimiz sözü güzelleştiren, sözün kıymetini artıran ve sözü kuvvetlendiren unsurdan faydalanmışlardır. Dinin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, edebi eserler içinde içinde temel kaynak olmuş ve âşıkların şiirlerinde yer edinmiştir (Güzel, 2006: 142-144).

XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde geçen ayetler, sureler ve bunların yer aldığı beyit ve dörtlükler şu şekildedir:

Ahkâf Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 66'dır. Sure, 35 ayetten oluşur. Peygamberlik geldikten iki yıl sonra inen surenin adı Ahkâf'tır. Ahkâf, "kum tepeleri" manasına gelir. Ahkâf kelimesi bu surenin 21. ayetinde geçer. Temel konusu Kur'an-ı Kerim olan surede; Allah'ın sıfatları, iman, amel, aile ilişkileri, ahiret ve cin konularına değinilir (Karaman vd., 2018: 501).

23. Ayet: Kâle innemel ilmü indallâhi ve übelliğüküm mâ ürsiltü bihî lâkinnî erâküm kavmen techelûn (Yazır, 2023: 506).

O da, "Bu bilgi ancak Allah katındadır; size bildirmek üzere gönderildiğim mesajı ulaştırıyorum, ama sizi cehalette direnen bir topluluk olarak görüyorum." cevabını verdi (Karaman vd., 2018: 504).

Seyrânî

“Anlamaz Seyrânî ey vâ'iz sözünü bir zamân

Bildiğin **el-ilmü'inda'llâh**'a ancak nisbetin” (Aydoğdu, 2011: 1206)

Ahzâb Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 90'dır. Sure, 73 ayetten oluşur. Hizb kelimesinin çoğuludur ve bu kelime “grup, topluluk, bölük” manalarına gelir. 20. ve 22. ayetlerinde Hendek Savaşı'na (Ahzâb Savaşı) atıf yapıldığı için sure bu ismi alır. Ahzâb Savaşı, aile, emanet kavramı, Hz. Peygamber'e ve ümmetine takvâ, Hz. Peygamber ve ailesi, ilâhî emirlere itaat tavsiyesi surede geçen konulardandır (Karaman vd., 2018: 417).

3. Ayet: Ve tevekkel alallâh ve kefâ billâhi vekîlâ (Yazır, 2023: 419).

Allah'a güven. Güvenip dayanmak için Allah yeter (Karaman vd., 2018: 417).

Miratî

“Mefhari mevcudat Şemsi semavat

Ekberi tahiyat sümmedderecat

Dü cihan serveri Fahri kâinat

Buyruldu hakkında **kul kefabillâh**” (Ergun, 1956: 33)

Seyrânî

“Öyle bir hal oldu ki nâs'a **kefabillâh** insan

Birbirin ısırmada güya ki oldular yılan” (Aydoğdu, 2011: 1335)

46. Ayet: Ve dâiyen illalâhi bi iznihî ve sirâcem münîrâ (Yazır, 2023: 425).

Ey Peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik (Karaman vd., 2018: 423).

Seyrânî

“Ey nûr-u **sirâc-ı kandil-i ekvân**

Nurunla münevver vücûd-i imkân

Mücrim Seyrânî'nin derdine derman

Sensiz olmaz olur seninle illâ” (Kasır, 1984: 77)

56. Ayet: İnnallâhe ve melâiketehû yûsallûne alen nebiyy yâ eyyühellezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ (Yazır, 2023: 427).

Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm okuyun (Karaman vd., 2018: 425).

Ruhsatî

“Hemi müjde beşârettir

Hemi Hacc’ı ziyarettir

Bin günaha kefarettir

Muhammed’e **salavât** ver” (İlhan, 2015: 217)

72. Ayet: İnnâ aradnel emânete ales semâvâti vel ardı vel cibâli fe ebeyne ey yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelel insân (Yazır, 2023: 428).

Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir (Karaman vd., 2018: 426).

Bayburtlu Zihnî

“Anladım **innâ aradnadan** bu pinhân nükteyi

Bildim ey Zihnî nedir bu haml-i insandan garaz” (Erbay, 2014: 314)

A’lâ Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 8’dir. Sure, 19 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinde geçen a’lâ kelimesinden alır. A’lâ, “yüce” manasına gelir. Surede geçen konular; Allah’ın insanlara verdiği öğütler ve insanların bu öğütler karşısındaki tutumlarıdır. Ayrıca insanların bu öğütlere uyması sonucu ahirette karşılaşacakları sonuçlardan da bahseder (Karaman vd., 2018: 591).

1. Ayet: Sebbihısme rabbikel a’lâ (Yazır, 2023: 593).

Yüce Rabbinin adını tenzih ederek an (Karaman vd., 2018: 591).

Erzurumlu Emrah

“Hu makamından keramet keşfolur âşıklara

Allahu dost kulillah-ı misali Allahu dost

Zükr ü fikrimdir senin ism-i şerifin dem be dem

Çün buyurdun **sebbisme rabbikel alâ** bu dost” (Karadağ, 1996: 50)

Alak Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 1’dir. Sure, 19 ayetten oluşur. Adını ikinci ayetten alır. Alak, “zigot, yapışık nesne” manalarına gelir. Surede geçen konular; insanın yaratılışındaki sebep, okumanın önemi, insanların kendini yeterli görüp nankörlük etmesi ve bu kişilere verilecek cezadır (Karaman vd., 2018: 597).

2. Ayet: Halekal insâne min alak (Yazır, 2023: 599).

O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır (Karaman vd., 2018: 597).

Sümmânî

“Bir meniden rahme düşüp kalır cümle aza

Hikmeti suâl olunmaz kana bak da ibret al” (Erkal, 2007: 380)

Âl-i İmrân Suresi: İndiği yer Medine’dir. İniş sırası 89’dur. Sure, 200 ayetten oluşur. Surenin iniş sebebi ise Hz. Peygamber ile Necran Hristiyanları adına gelen heyet arasında geçen tartışmalardır. Tartışmanın konusu Allah inancıdır (Karaman vd., 2018: 49).

4. Ayet: Min kablü hüdel lin nâsi ve enzelel fûrkân innellezâne keferû bi âyâtillâhi lehüm azâbün şedid vallâhü azizün züntikâm (Yazır, 2023: 51).

Bilinmeli ki Allah’ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir (Karaman vd., 2018: 49).

Ruzî

“Azizün züntikam cenab-ı celil

Aklın başa deşir ey hor u zelil

Küllî nefsin zaikatü’l mevt’i bil

Ka’im olma hubb-ı dünya ile sen” (Çapraz, 2015: 106)

13. Ayet: Kad kâne leküm âyetün fî fieteynil tekatâ fietün tükâtîlü fî sebîlillâhi ve uhrâ kâfiratüy yeravnehüm misleyhim ra’yel ayn vallâhü yüeyyidü bi nasrihî mey yeşâ inne fî zâlike le ibratel li ulil ebsâr (Yazır, 2023: 52).

Bedir’de karşı karşıya gelen şu iki grupta sizin için büyük bir ibret vardır: Biri Allah yolunda çarpışan (mümin) grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli imiş

gibi gören kâfir grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır (Karaman vd., 2018: 50).

Ruhsatî

“Din gayreti ciğerimi yakıyor

Ulu’l-ebzar¹ melul melul bakıyor

Yavaş yavaş Müslümanlık kalkıyor

Hayrı şerden seçesi var gönlümün” (İlhan, 2015: 240)

31. Ayet: Kul in küntüm tühıbbûnallâhe fettebiûnî yühbikümüllâhü ve yağfir leküm zünûbeküm vallâhü ğafûrur rahıym (Yazır, 2023: 55).

De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.” (Karaman vd., 2018: 53).

Seyrânî

“Allah’ın emrine mûti’im dersin

Resul’un emrine itaat eyle

Helal haram demez bulduğun yersen

Mü’minlik sözünden feragat eyle” (Aydoğdu, 2011: 1353)

173. Ayet: Ellezîne kâle lehümün nâsü innen nâse kad cemeû leküm fahşevhüm fe zâdehüm îmânev ve kâlû hasbünallâhü ve nı’mel vekîl (Yazır, 2023: 73).

Birtakım insanlar onlara, “İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun.” dediler de bu, onların imanlarını artırdı ve “Allah bize yeter, o ne güzel vekildir.” diye cevap verdiler (Karaman vd., 2018: 71).

Rûzî

“Ne yüzle varayım yevm-i mahşerde

Saki diyü yazıldımsa deftere

Rûzî razı değil misin kadere

---

¹ Allah, insanların yaşadıklarından ders çıkarmalarını ister. İnsanlara anlayış gösteren ve yaşadıklarından ders çıkaran kişilere “ulu’l-ebzâr” denir.

Kul **hasbinallahi ve nimel vekil**" (Çapraz, 2015: 105)

Şem'î

“**Hasbinallah** emr-i Hak vaki olursa razıyım

İstemem ayrılmayı dünyada yek mü gitme gel" (Aydın, 2019: 268)

191. Ayet: Ellezîne yezkürûnallâhe kıyâmev ve kuûdev ve alâ cünûbihim ve yetefekkerûne fî halkıs semâvâti vel ard rabbenâ mâ halakte hâzâ bâtilâ sübhâneke fekinâ azâbennâr (Yazır, 2023: 76).

Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. “Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru.” (Karaman vd., 2018: 74).

Ruhsatî

“İnşâallah eylemez imâna muhtaç

Eğer bir kişide irfân oldukça

Beş vaktine devam edip kış ve yaz

Dilinden zikr ile Kur'ân oldukça” (İlhan, 2015: 353)

Ankebût Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 85'dir. Sure, 69 ayetten oluşur. Ankebût, “örümcek” manasına gelir ve surenin ismi 41. ayette geçer. Doğru inanç ve bu inanç çizgisinde yaşamak surenin ana konusunu oluşturur. Surede geçen konular; İbrahim, Lut, Nuh, Şuayb ve bazı peygamberler, kavimlerin kıssaları, Allah'a inanan ve inanmayan insanlar arasındaki farklar, Mekke putperestlerinin Hz. Peygamber ve Kur'an-ı Kerim'e inanmamaları, putperestlere verilen cevaplar, insanların görev ve sorumluluklarıdır (Karaman vd., 2018: 395).

57. Ayet: Külli nefsin zâikatü'l mevti sümme ileynâ türceûn (Yazır, 2023: 404).

Her canlı ölümü tadacak ve sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz (Karaman vd., 2018: 402).

Erzurumlu Emrah

“**Küllü nefsin zâikatü'l-mevt** ma'nâsın idrâk eden

Tâc u tahtı mâl u mülk-i câvidânı neylesin” (Erkal, 2014: 211)

Ruhsatî

“Boşa geçirdin a'mâlin tövbe-kâr olmaz mısın

Ölümü fikrine alup bir nasihat almaz mısın” (İlhan, 2015: 149)

Rûzî

“Azizün zü'ntikam cenab-ı celil

Aklın başa deşir ey hor u zelil

Küllü nefsin zaikatü'l mevt'i bil

Kaim olma hubb-ı dünya ile sen” (Çapraz, 2015: 106)

Sümmânî

“Hal ehli olanlar buna ağlamaz

Âh ediben ciğerini dağlamaz

Bu kadar dünyâya meyil bağlanmaz

Küllü nefsin mevt buyurmuştur ayet” (Erkal, 2007: 310)

A'râf Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 39'dur Sure, 206 ayetten oluşur. Mekke'de inen surelerin en uzununu A'râf suresidir. Urfun çoğulu olan bu kelime “sur, zirve” manalarına gelir. Surede geçen konular; taklit ve bunun zararları, iman, geçmiş peygamberlerin hayatlarından örnekler, peygamberlerin iman uğruna verdikleri mücadeleler, müşriklerin uyarılması, müminlere sabır ve sebat konusunda tavsiyeler, müminlerle inkârcıların ahiretteki durumları, Allah'ın rahmeti ve mutlak egemenliğidir (Karaman vd., 2018: 150).

12. Ayet: Kâle mâ meneake ellâ tescüde iz emartük kâle ene hayrum minh halaktenî min nâriv ve halaktehû min tıyn (Yazır, 2023: 153).

Allah buyurdu: “Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?” İblis, “Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.” dedi (Karaman vd., 2018: 151).

Seyrânî

“Seyrânî'm zira çilem tolmadı

Mağrur olan muradını bulmadı

Melek tevekkeli şeytan olmadı

Azazil lâ lâ ya ilişdi kaldı” (Aydoğdu, 2011: 110)

54. Ayet: İinne rabbekümüllâhüllezzî halekas semâvâti vel arda fi sitteti eyyâmin sümmelevâ alel arşî yuğşil leylen nehâra yatlûbühû hasîsev veş şemse vel kamera ven nücûme müsehharâtım bi emrih elâlehül halku vel emr tebârakallâhü rabbül âlemin (Yazır, 2023: 158).

Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratma da buyurma da yalnız ona aittir. Alemlerin Rabbi olan Allah, yüceler yücesidir (Karaman vd., 2018: 156).

Deli Boran

“Nûş ettim dolana Elhamdülillâh

Söze ne haddim var hem vallah billah

Kaşların vallahi **Tebarekâllah**

Vech-i pâkin feth-i nusret okunur” (Kaya, 2019: 74)

Şem’î

“Âşık olan da’im cenanı görür

İstemez huriyi gılmanı görür

Bin nazarla **arş-ı Rahmanı** görür

Çıkar mı arifler meyhanelerden” (Aydın, 2019: 266)

143. Ayet: Ve lemmâ câe mûsâ li mîkâtinâ ve kelleme hû rabbühû kâle rabbi erinî enzur ileyk kâle len terânî ve lâkinin zur ilel cebeli fe inistekarra mekânehû fe sevfe terânî felemmâ tecellâ rabbühû lil cebeli cealehû dekkev ve harra mûsâ saika felemmâ efâka kâle sübhâneke tübtü ileyke ve ene evvelül mü’minîn (Yazır, 2023: 165).

Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım.” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin.” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: “Seni

noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.”
(Karaman vd., 2018: 166).

Bayburtlu Zihnî

“Bir hitâbı **len terânî** Tûr kıldı târ u mâr

Nice bin Mûsâ hayrânı değmez mi değer” (Erbay, 2014: 272)

Beşiktaşlı Gedâî

“**Rabb-i ernî** diyecek Hakka kelime-i Rabb-i

Len terânî diyen ol, tûr-u tecellâda bile” (Dağlı, 1943: 39)

Cevlânî

“Sen var iken n’eylerim **len terânî**

Ahsen surette halk ettin insanı

Mushaf-ı hüsnünde Seb’al mesâni

Ümmü’l kitab rehnümâyı seversen” (Ergun ve Uğur, 2015: 43)

Edib Harabî

“Bize peder dedi tıfl-ı Mesihâ

Rabb-i ernî deyu çağırdı Musa

Len terânî deyen biz idik ana

Biz Tur-u Sina’nın tecellâsıyız” (Ergun, 1956: 263)

Miratî

“Tûrda Hak tecelli kıldı Musaya

Anda hayran kaldı sırrı Mevlâya

Rabb-i ernî deyip durdu duaya

Ol vakit işitti ol **len terânî**” (Ergun, 1956: 34)

Seyrânî

“Vech-i zâtı innî **len terânî**’den nikâb

Tutdu zeytun yaprağından verdi Musa’ya cevab” (Aydoğdu, 2011: 1242)

172. Ayet: Ve iz ehaze rabbüke mim benî âdeme min zuhûrihim zürriyyetehüm ve eşhedüm alâ enfüsihim elestü bi rabbiküm kâlû belâ şehidnâ en tekûlû yevmel kıyâmeti innâ künnâ an hâzâ ğâfilîn (Yazır, 2023: 174).

Rabbin, Âdemoğullarından –onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” “Elbette öyle! Tanıklık ederiz.” dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu.” demeyesiniz (Karaman vd., 2018: 172).

Deli Boran

“Mümin olanlar mürşide erdi

Elest-i bezminde ikrarı verdi

Küllü müminin affın buyurdu

Dört kapı kırk makam yola bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Dertli

“Hakk’ın birliğine şehadet itdim

Elestü bezminde itaat itdim

Din-i Muhammed’ine ikâmet itdim

Müslümanım şükür elhamdülillah” (Tek, 2011: 186)

Erzurumlu Emrah

“**Hitabı elesti** kıldıkta yezdan

Rabbimizsin dedik cümle ol zaman

Secdeye vardıkta ervah-ı insan

Kâmiller safında sağ yanda idim” (Alptekin, 2010: 83)

Figanî

“Sıfat-ı zat-ı pâkinden hitab oldukda külliye

Şehadetler dedim illa **eles bezminde** ikrarım” (İvgin, 1994: 71)

Haydarî

“Dedi aşk oduna biz de dağlandık

Elestüde bir ikrara bağlandık

Bir mah kadar Kerbelâ'da eğlendik

Niyetimiz Haz(i)ret-i Piredir” (Kaya, 2009: 151)

Himmeti

“Elest bezminde cem oldu ruhlar

İllâ diyen inzivaya çekildi

Ayırt oldu münâfıklar ol günde

Çün lâ diyen kilise'ye çekildi” (Kalkan, 1996: 48)

Kusurî

“Hitap etmişdür kamuya **elestü bi rabbiküm**

Her yerin anda sadâsı kalû belâ iftihâr

Kandîl-i ervâh içinde pünhân edüp yarını

Emrolundu cümle ruha gözledi anda dîdâr” (Karadayı, 2015: 505)

Kütahyalı Pesendi

“Pesendî duyalı ol pend ü vâzı

Belî dedim oldum emrine râzı” (Güneş, 2014: 289)

Ruhsatî

“Eyâ irfân (ârifân) kınaman bir yâr içindir zârımız

Kaf'tan Kaf'a hükmeden hünkâr içindir zârımız

Elestü bezm-i ezelden bağlamışız özümüz

Ser veririz sır vermeyiz ikrâr içindir zârımız” (Kaya, 1994: 536)

Rûzî

“Aşkın Rûzî'ye **kalubela**'dan

Aşkın ile geçdim hubb-ı dünyadan

İmtiyaz eylemiş kamu eşyadan

Ziyade hikmet-i Teala seni” (Çapraz, 2015: 106)

Seyrânî

“Tâ **bezm-i elest** meclis-i kübrâda bulunmuş

Cân gözlerin aç gör nice mestânelerim var” (Aydoğdu, 2011: 1276)

Sümmânî

“Ruhlar meyanında oldum enane

Kimin küfre daldı kimin imana

Saf be saf oluben durduk divana

Münkirler **ilâ** dedi ben **illâ** dedim” (Karadayı, 2015: 323)

Şem’î

“**Elestü bi rabbiküm** dedim ezeli

Bir kadeh nuş etdim peymanesinden

Hamdüli’llâh olduk evlad-ı Ali

Yar ömr-i hayvanının mestanesinden” (Aydın, 2019: 266-267)

Şenlik

“Ezeli ezelde ileri safta

Ezel hitamina ben **bela** dedim

Şefaata senen ya Resul dedim

Kafirler la de ben **illâ** dedim” (Yıldırım, 2018: 117)

Bakara Suresi: İndiği yer Medine’dir. İniş sırası 87’dir. 286 ayetten oluşan sure Kur’an-ı Kerim’in en uzun suresidir. Adını, 67-71. ayetlerde geçen kıssadan alır. İlgili ayetlerde Allah’ın İsrailoğullarına inek (bakara) kesmelerini emretmesi üzerine oluşan olaylar geçer. Surede; İsrailoğulları, Hz. İbrahim kıssası, insanın yaratılışı ve imtihanı, islamın getirdiği temel bilgiler ve islamın evrenliliği, Kâbe’nin yapılışı ve sonrasında kible oluşu, oruç, hac, vasiyet ve örnek dualar gibi konular bulunur (Karaman vd., 2018: 1).

1. Ayet: Elif, Lâm, Mîm (Karaman vd., 2018: 1).

Deli Boran

“**Elif lam mim zalikel kitap**

Lareybe fiyhi eyledi hitap

Yazıldı haktan geldi dört kitap

Küllemen aleyha fane bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

2. Ayet: Zâlikel kitâbü lâ raybe fih hüdel lil müttekıyn (Yazır, 2023: 3).

İşte kitap! Onda asla şüphe yoktur. O, günahattan sakınanlar için bir rehberdir (Karaman vd., 2018: 1).

Deli Boran

“Elif lam mim **zalikel kitap**

Lâ raybe fihi eyledi hitap

Yazıldı haktan geldi dört kitap

Külleman aleyha fane bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Seyrânî

“Mecma-ı esrâr-ı vahdâniyyetin Kur’ân’ısın

Mü’minin **lâ-raybe fih** virdin **huden lilmuttakîn**” (Aydoğdu, 2011: 1256)

31. Ayet: Ve alleme âdemel esmâe küllehâ sümme aradahüm alel melâiketi fe kâle embiûnî bi esmâi hâülâi in küntüm sâdikıyn (Yazır, 2023: 7).

Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip “Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin.” dedi (Karaman vd., 2018: 5).

Bayburtlu Celâlî

“Çün kâf ile nûndan göz açtı âlem

İki mim bir hâ’ya dâl kemân oldu

Alleme’l esmâya gelmez Âdem

Huzûr-ı divânda bir divân oldu” (Karadayı, 2015: 474)

Beşiktaşlı Gedaî

“**Alleme’l esmâ** yı âdem nüsha-i kübra bilüp

Men aref esrarına, vakıf olup lâ etmedi” (Dağlı, 1943: 37)

Cevlânî

“Vasıl olduk dem içinde bir deme

Ahsen-i suretle geldik âleme

Sahra-yı vücuddan devr-i Âdeme

Cevlânî **alleme’l esmâ**’dan gelir” (Ergun ve Uğur, 2015: 42)

Dertli

“Er odır kim dâim Hakk’a yalvara

Vâsıl-ı Hak olur kul vara vara

Her ne ki ararsan âdemde ara

Alleme’l esmâdır vücud-ı insan” (Tek, 2011: 69)

Haydarî

“Yedi melek anasını yoğurdu

Âdem’in balçığı kırk bin yıl durdu

Alleme’l esmâ’yı Âdem’e verdi

Hak buyurdu der Âdem Safiyullah” (Kaya, 2009: 150)

Miratî

“Bu aşkı esrara vâkıf olalı

Zikr ü fikrim oldu bai Bismillâh

Vucudum **alleme’l esmâ** bileli

Göründü dideme semme veçhullah” (Ergun, 1956: 32)

Rûzî

“Noktanın sırrına vakıf olmayan

Yedi aza hat-istivayı bilmez

Kainatı vücudında bulmayan

Rumuz-ı **alleme’l esmâ**’yı bilmez” (Çapraz, 2015: 107)

Seyrânî

“Kudret lisanında Kur’an okundu

Hilkat lisanından ma’na virilmiş

Tarağına göre bezi tokındı

Âdem’e **alleme’l esmâ** virilmiş” (Aydoğdu, 2011: 1053)

Sümmânî

“Sen muhabbet madenisin ilm ile imlâ ile

Gönül şehrini şâz etmiş **alleme’l esmâ** ile

Yâr pazarın kadim eyle Sümmânî gedâ ile

Cemâlin nuru Hüda’dır boyuna dilber senin” (Erkal, 2007: 396)

Şem’î

“Bizim sırdaşımız cümle erenler

Kırklar meclisinde kadeh sürenler

Vücudı **alleme’l esmâ** bilenler

Hıfzında nüsha-i kübrayı neyler” (Aydın, 2019: 217)

Tokatlı Nuri

“Hakikat ilmîni keşfeylemiş sırr-ı ledünnîden

Cemâl-i bâkemâlin **alleme’l esmâ**da göstermiş” (Karadayı, 2015: 360)

35. Ayet: Ve kulnâ yâ âdemüskün ente ve zevcükel cennete ve külâ minhâ rağaden haysü şî’tümâ ve lâ takrabâ hâzihiş şecerate fe tekûnâ minez zalimin (Yazır, 2023: 7).

Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz.” dedik (Karaman vd., 2018: 5).

Kütahyalı Pesendi

“Aklından geçenle ol **lâ takrâbâ**

Ol zaman anları andan dûn ettin” (Güneş, 2014: 289)

38. Ayet: Kulnehbîdû minhâ cemîa fe immâ ye'tiyennekûm minnî hûden fe men tebia hüdâye fe lâ havfün alehimve lâ hüm yahzenûn (Yazır, 2023: 8).

Onlara şöyle dedik: “Oradan hepimiz inin! Benden size muhakkak bir rehber gelecektir.” Kim benim gönderdiğim rehberine uyarsa artık onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir (Karaman vd., 2018: 6).

Seyrânî

“Eger **kul nabhitû minhâ cemî'an** emrini Allâh

Buyurmuş olmasa lâ taknetû emrin bize ol şâh” (Aydoğdu, 2011: 1214)

115. Ayet: Ve lillâhil meşriku vel mağribü fe eynemâ tüvellû fe semme vechüllâh innallâhe vâsiun alîm (Yazır, 2023: 19).

Doğu'da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir (Karaman vd., 2018: 17).

Agâhî

“**Semme vechullâhı** aynen görmeyen

Tiğ-bend boynunda dâra durmayan

Hacı Bektaş tarikına girmeyen

Agâhî onları ahmak biliriz” (Kaya, 2009: 195)

Beşiktaşlı Gedaî

“Gedaî can gözü aç, gaflet etme yâr-ı biydâr ol

Nazar kıl, **semme vechullâhı** gör, müştak-ı diydâr ol

Gam-ı ağyâr çekme, aşk ile sen, munis'i yâr ol

Hemen nûş eyleyüp vahdet şarabın, mest ü hüşyâr ol” (Dağlı, 1943: 46)

Erzurumlu Emrah

“**Semme vechullâhı** her nurdan temâşa eylesen

Her kimün kim sâfâ-yı gönlindedür didâr-ı aşk” (Öztürk, 2014: 78)

Miratî

“Bu aşkı esrara vâkîf olalı

Zik rü fikrim oldu bai Bismillâh

Vücudum Allemel esma bileli

Göründü dideme **semme vechullâh**” (Ergun, 1956: 32)

Seyrânî

“Ayn-ı aşka **semme vechullâh** sırrı âşikâr

İnkılab-ı kalbin ihkasında hicranımdadır” (Aydoğdu, 2011: 1290)

Tokatlı Nuri

“Kanda baksam **semme vechullâh** sırrın seyreder

Anın için daima divânesidir bu gönül” (Karadayı, 2015: 64)

117. Ayet: Bedîus semâvâti vel ard ve izâ kadâ emran fe innemâ yekûlü lehû kün fe yekûn (Yazır, 2023: 19).

O, göklerin ve yerin eşsiz (örneksiz) yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona “ol!” der, hemen oluverir (Karaman vd., 2018: 17).

Bayburtlu Celalî

“**Kaf u nun**² sırrından bir bağ bezenmiş

O bağda gülün şeydâsıyım ben

Yed-i kudret kalemiyle donanmış

Ren-i ruhsârının ihdasıyım ben” (Çevik, 2019: 47-48)

Deli Boran

“Rabbim **kün** deyince kevn-i mekanı

Pervaz edip gökte uçtum o zaman

Makam basmaları geldi o zaman

Sarf edip kumaşı biçtim o zaman” (Işık ve Onar, 2015: 37)

Dertli

“**Kün** buyurdun her eşyayı bitürdün

---

² Burada bahsedilen kaf u nun sırrı kün emridir.

Mevcûdâtı kemâline getürdün

Yapdın arşı kürsü kendin bitürdin

Düşürdün tükenmez gavgaya beni” (Tek, 2011: 266)

Edib Harabî

“**Kün** dedi var etti kevn ü mekânı

Bu kudret Hazreti kibriyânındır

Levlâke levlâk emri Sübhânı

Ki âlem Muhammed Mustafa’nındır” (Ergun, 1956: 259)

Haydarî

“**Kaf u nun** emriyle kurdu binayı

Seyyidü’l kevseyn Fatma anayı

Yedi ruhla halk eyledi dünyayı

Bir harf ile karar kıldı arşullah” (Kaya, 2009: 150)

Kütahyalı Pesendi

“Ey hikmeti ganî sâhib-i eşyâ

Eşyâyı bir anda kaf u nun ettin

Setreyle aybımız Habîb hakkına

Kün’ün akabinde **fe yekûn** ettin” (Güneş, 2014: 286)

Ruhsatî

“Hulûs-ı kalb ile sev Yaradan’ı

Kün demekle halk eyledi cihânı

Muhammed Mustafa canların canı

O nûr-ı sübhanlar gitti gelmedi” (İlhan, 2015: 84)

Rûzî

“Var iken yok olur kadd-i mevzunın

Verası zevaldir bu çerh-i dünn

İdrak et sırrını **kaf ile nun**'un

Külli şey'in kadir cenab-ı Bari" (Çapraz, 2015: 105)

Seyrânî

"Bul vücûd-ı mümkinâta emr-i **kün**'den taşra yol

Halk-ı sırru'llah mahrem yâ ola yâ olmaya" (Aydoğdu, 2011: 1147)

Sümmânî

"Şeş günde kuruldu tabaklar kat kat

Bir gün nerde idi eyle işâret

Kün emriyle kemâl buldu mevcûdât

Bilmez miyiz **kün fe yekûnu** bizler" (Erkal, 2007: 274)

Şem'î

"Sırr-ı Yezdan kimi gelir kimi gider cihandır bu

Kimi güler kimi ağlar renksiz zamandır bu

Baka ancak Hüda'yı lemyezelde, **kün** emri anın

Bir oğlancık idüp ihya bize bir ihsandır bu" (Aydın, 2019: 113)

Tokatlı Nuri

"Var olmazdan evvel bu kevn ü mekân

Kün emrin buyurdu hazret-i Mennân

Budur kâf u nun'un aslına bürhân

Küllen aleyhâ fânin ve yebga" (Karadayı, 2015: 478)

Veli

"**Kün** dedi cihanın binasın kurdu

Nice bin yıl evvel bu yolu sürdü

Muhammet Veyis'in gözünü gördü

Dost dostu görüp de sır olmadı mı" (Kaya, 2009: 387)

Visalî

“**Kün** deyince halk eyledi âlemi

Kıblem sensin secdegâhım olan yâr

Nahnü kaseşna’da çaldın kalemi

Kıblem sensin secdegâhım olan yar” (Kaya, 2009: 414)

155. Ayet: Ve le neblüvenneküm bi şey’im minel havfi vel cû ve nakşım minel emâli vel en fûsi ves semerât ve beşşiris sâbirîn (Yazır, 2023: 25).

Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele (Karaman vd., 2018: 23).

Ruhsatî

“Rızasında bulun gani Rahman’ın

Gazaya razı ol **belâya sabur**

Sakın ha yağmaya verme imanın

Gazaya razı ol belâya sabur” (Karadayı, 2009: 182)

Şenlik

“Ey gönül sıdk ile yalvar, O gani Mevlâ’ya sen

Al abdesti, gıl namazı daima gibleye sen

Hak Te’ala kulunu sınar, sakın sen olma asi

Şükür eyle Hak’tan gelen her türlü **belâya sen**” (Karadayı, 2009: 182)

185. Ayet: Sehru ramedânellezî ünzile fihil Kur’ânü hüdel lin nâsi ve beyyinâtim minel hüda vel fûrkân fe men şehide minkümüş şehra felyesumh ve men kâne merîdan ev alâ seferin fe iddetüm min eyyâmin uhar yürüdüllâhü bikümü l yüsra ve lâ yürüdü bi kümül usra ve li tükmilül iddete ve li tükebbirullâhe al âmâ hedâküm ve lealleküm teşkürün (Yazır, 2023: 29).

O (sayılı günler), doğruyu eğriden ayırma, gidilecek yolu bulma konusunda açıklamalar ve insanlara rehber olarak Kur’an’ın indirildiği Ramazan ayıdır. Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa başka günlerden sayısınca tutar. Allah sizin için kolaylık istiyor güçlük çekmenizi istemiyor. Sayıyı tamamlamanız sizi doğru yola iletmesine karşı Allah’ın ululuğunu

dile getirmeniz ve umulur ki şükredesiniz diye (uygun hükümler gönderiyor)
(Karaman vd., 2018: 27)

Ruhsatî

“Her kim eder **leyle-i kadr**’i ihyâ

Rahmete gark eder ol Ganî Mevlâ

Kusurun affeder Bârî Taâlâ

Safâ geldin safâ geldin Ramazan” (İlhan, 2015: 198)

255. Ayet: Allâhü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyum. Lâ te’huzühü sinetüv velâ nevm. Lehû mâ fis semâvâti ve mâ fil ard. Men zellezî yeşfeû indehüillâ bi iznih. Ya’lemü mâ beyne eydîhim ve mâ halfehüm ve lâ yühıytüne bi şey’im min ılmihî illâ bi mâ’şâ. Vesia kürsiyyühüs semâvâti vel ard ve lâ yeûdühû hıfzuhümâ ve hüvel aliyyül azıym (Yazır, 2023: 43).

Allah, ondan başka tanrı yoktur. Diridir, her şeyin varlığı ona bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Onun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaât edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları o bilir. Onun ilminden hiçbir şeyi –dilediği müstesna- kimse bilgisi içerisine sığdıramaz. Onun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür (Karaman vd., 2018: 41).

Gülzari

“Ben hocamdan aldım dersi

Okurum **ayetelkürsi**

Hem Arabî hem Farisî

Lisanımda tamamım var” (Bayrı, 1956: 35)

256. Ayet: Lâ ikrâhe fid dîni kad tebeyyener ruşdü minel ğayy fe mey yekfür bit tâûti ve yü’mim billâhi fe kadistemseke bil urvetil vüskâ lenfisâme lehâ vallâhü semîun alîm (Yazır, 2023: 43). Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapılmıştır. Allah her şeyi işitir ve bilir (Karaman vd., 2018: 41).

Bayburtlu Zihnî

“**Vemen yekfürle bi't-tâgûti** îmân eyleyen Zihnî

Makâm-ı **urvetü'l-vüskâ** ile menşûr yazmışlar” (Erbay, 2014: 260)

285. Ayet: Âmener rasûlü bimâ ünzile ileyhi mir rabbihî vel mü'minûn. Küllin âmene billâhî ve melâikettihî ve kütübihî ve rusülih. Lâ nüferriku beyne ehadim mir rusulih. Ve kâlû semî'nâ ve eta'nâ gufraneke rabbenâ ve ileykel masıyr (Yazır, 2023: 50).

Allah'ın elçisi ve müminler, Rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. “Onun elçileri arasında ayırım yapmayız.” ve “İşittik, itaat ettik. Bağışlamamı dileriz Rabbimiz, gidiş sanadır.” dediler (Karaman vd., 2018: 48).

Şem'î

“Sebepsiz gurbetin kahrını kimse ihtiyar etmez

Semî'na kim dimez bir şâh-ı âdil bezm-i fermana” (Aydın 2019: 267)

Bürûc Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 27'dir. Sure, 22 ayetten oluşur. Sure adını ilk ayetten alır. Bürûc, burçlar manasına gelir. Surede; Allah'ın bazı sıfatları ve bu sıfatların açıklamaları, inkârcıların Müslümanlara verdikleri eziyet ve Müslümanların bu eziyetler karşısında gösterdikleri sabır, Allah'a inkâr gelenlerin ahirette karşılaşacağı kötü akıbetten bahseder (Karaman vd., 2018: 589).

14. Ayet: Ve hüvel ğafûrul vedûd (Yazır, 2023: 592).

Çok bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi, şanı yüce ve dilediğini yapan yalnız odur (Karaman vd., 2018: 590).

Ruhsatî

“Hem Muhammed Mustafa'nın rûhına çok salât virelim

Bin günâhı afv ider Hak müjdeye gelmez misin” (İlhan, 2015: 36-37)

21. ve 22. Ayetler: Bel hüve Kur'anüm mecîd. Fî levhım mahfuz (Yazır, 2023: 592).

Şüphesiz o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur'an'dır. Levh-i mahfuzdadır (Karaman vd., 2018: 590).

Dertli

“Dertli divani yakudum

Levh-i mahfuzdan okudum

Aba hırka şal dokudum

Meğer bu işte üstadem” (Erdem, 2006: 50)

Ruhsatî

“Yazılmıştır **levh-i mahfuzda** ezel

Güz ayları geldi döktüler gazel” (Kaya, 1994: 329)

Şem’î

“Yazıldı **levh-i mahfuza**

Aşk-ıla başını yarıncı fislem

Zahid dil uzatma ehl-i rumuza

Yüz bin esrar vardır kalbinde mübhem” (Aydın, 2019: 266)

Câsiye Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 65’tir. Sure, 37 ayetten oluşur. Câsiye, “dizlerinin üstüne çöküp kalan, diz çöken” manalarına gelir. Dehr ve Şeriat surenin diğer isimleridir. Surede; ölüm ve öldükten sonrası, tarih, Kur’an, Allah’ı öven ve yücelten ifadeler, insan-evren-Allah ilişkisi gibi konular geçer (Karaman vd., 2018: 498).

18. Ayet: Sümme cealnâke alâ şerfatim minel emri fettebı’ha ve lâ tettebı ehvâellezîne lâ ya’lemûn (Yazır, 2023: 501).

Sonra seni de bir din yoluna koyduk. Onu izle, bilmeyenlerin arzularına uyma (Karaman vd., 2018: 499).

Seyrânî

“Uydur **şeriate** her bir ahvâlin

Girsen tarikate hoş olur hâlin

Mârifet bilmezsin ermiş zevâlin

Tükenmez başından türlü felaket” (Sever, 2021: 26)

Duhâ Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 11’dir. 11 ayetten oluşan sure, “kuşluk vakti” manasına gelir. Rivayete göre Fecr suresinin inişinden sonra bir süre vahiy

kesilir ve müşrikler bu olay üzerine Hz. Peygamber'e "Rabbin sana darıldı ve seni terk etti." derler. Hz. Peygamber bu olay üzerine büyük bir üzüntüye kapılır ve onun üzüntüsü üzerine sure iner. Müşriklerin sergilediği bu davranışa karşı bir teselli olarak inen surede; Hz. Peygamber'in çocukluğunda karşılaştığı sıkıntılar ve bu sıkıntılara Allah'ın yardımı sayesinde sabrettiği hatırlatılır, kendisinin yetimi ve yoksulu gözetmesi emredilir (Karaman vd., 2018: 595).

1. Ayet: Ved duhâ (Yazır, 2023: 597).

Yemin olsun, kuşluk vaktine (Karaman vd., 2018: 595).

Bayburtlu Celâlî

"Celâlî sâildir kapında dilber

Hüsnün pertevinden bir bûse ister

Dediler mûteber bir delil göster

Dedim hüccet **ve'd-duhâ**'ya bağlamış" (Çevik, 2019: 66)

Bayburtlu Zihnî

"Saçın velleyl vechin âyet-i ve'ş-şemsü **ve'd-duhâ**" (Erbay, 2014: 50)

Rûzî

"Halk idüp nurından nur-ı zatını

Koydı nur-ı mücellaya sevdiğim

Seyr iden aşıklar hub-ı sıfatını

Teşbih ider **ve'd-duhâ**'ya sevdiğim" (Çapraz, 2015: 107)

Sümmânî

"Feth-i bâb ettin cihânı Haydar-ı Ali ile

Damadın Murtaza, ceddin izzet-i veli ile

Dost seni metheylemiş **ve'd-duha** vel leyli ile

Ya niçin âşık oömayam yüzüne dilber senin" (Erkal, 2007: 395)

2. Ayet: Vel leyli izâ secâ (Yazır, 2023: 597).

Kararıp sakinleştiği geceye ki (Karaman vd., 2018: 595).

Bayburtlu Zihnî

“Saçın **vel leyli** vechin âyet-i ve’ş-şemsü ve’d-duhâ” (Erbay, 2014: 50)

Sümmânî

“Feth-i bâb ettin cihânı Haydar-ı Ali ile

Damadın Murtaza, ceddin izzet-i veli ile

Dost seni metheylemiş Vedduha **vel leyli** ile

Ya niçin âşık olmayam yüzüne dilber senin” (Erkal, 2007: 395)

Enbiyâ Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 73’tür. Sure, 112 ayetten oluşur. Enbiyâ, “peygamberler” manasına gelir. Peygamberler ve onların tebliğlerinden bahsettiği için sureye Enbiyâ ismi verilir. Surede geçen konular; peygamberlik, Allah’ın sonsuz gücü ve egemenliği, kıyamet, öldükten sonra dirilme, ahirette insanların vereceği hesap, kâinatın düzeni ve İslamiyet’in inançlarıdır (Karaman vd., 2018: 321).

23. Ayet: Lâ yüs’elü ammâ yef’alü ve hüm yüs’elün (Yazır, 2023: 324).

Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir (Karaman vd., 2018: 322).

Ruhsatî

“Kimisine çok verip de kayırdın

Kimisine fazla verip doyurdun

Lâ yus’elü amma yef’al buyurdun

İmânım muhkemdir cayacağım yok” (İlhan, 2015: 116)

30. Ayet: E ve lem yerallezîne keferû ennes semâvâti vel arda kâneta ratkan fe fetaknâhümâ ve cealnâ minel mâi külle şey’in hayy e fe lâ yü’minûn (Yazır, 2023: 325).

İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı? (Karaman vd., 2018: 323).

Dertli

“Bi **mâ** idim şekl-i insana yetişdim” (Tek, 2011: 72)

47. Ayet: Ve nedaul mevâzînel kıştâ li yevmil kıyâmeti fe lâ tuzlemü nefsin şey'a ve in kâne miskâle habbetim min hardelin eteynâ bihâ ve kefâ binâ hâsibîn (Yazır, 2023: 327).

Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık hiç kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan, bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getirir ortaya koyarız. Hesap görücü olarak biz yeteriz (Karaman vd., 2018: 325).

Ruhsatî

“Daha neler gelir bu garip başa

Sırr-ı hikmetine karışmam hâşâ

Ruhsatî sen seni çalma gel taşâ

O **terazi mîzân** kimin aklında” (İlhan, 2015: 165)

69. Ayet: Kulnâ yâ nâru kûnî berdev ve selâmen alâ ibrâhîm (Yazır, 2023: 328).

Biz de “Ey ateş!” dedik, “İbrahim için serin ve zararsız ol.” (Karaman vd., 2018: 326).

Ruhsatî

“Aramazlar sâdik ile kalleşi

Hemen bir tutarlar kuruyu yaşı

İbrâhim'e gülzâr edip ateşi

Ey nârı nûr eden sana sığındım” (Kaya, 1994: 350)

Sümmânî

“Ateş içre indi İbrahim Halil

Tevekûkül babını eyledi delil

Ateşi gülistan eyledi Celil

Gördü ki nûar sönmüş böylece kalmaz” (Umagan, 2003: 83)

83. ve 84. Ayetler: Ve eyyûbe iz nâdâ rabbehû ennî messeniyed durru ve ente erhamür râhîmîn. Festecebnâ lehû fe keşefnâ mâ bihî min durriv ve âteynâhü ehlehû ve mislehüm meahüm rahmetem min ındinâ ve zikrâ lil âbidîn (Yazır, 2023: 330).

Eyyûb’u da an. Hani Rabbine, “Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün.” diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisine dert ve sıkıntı ne varsa giderdik. Ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik (Karaman vd., 2018: 328).

Ruhsatî

“Ağım yok yas donu karam var amma

Onmayacak kadar çarem var amma

Hemen **Eyyûb kadar yaram var** amma

Hudâ’dır merhemim elhamdülillah” (İlhan, 2015: 124).

Sümmânî

“**Eyyûb çok ağladı çekti cefasını**

Çekmeyen cefasını bilmez sefâsın” (Umagan, 2003: 76)

87. ve 88. Ayetler: Ve zen nûni iz zzehebe müğâdiben fe zanne el len nakdira aleyhi fe nâdâ fiz zulümâti el lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minez zâlimîn. Festecebnâ lehû ve necceynâhü minel ğamm ve kezâlîke nuncil mü’minîn (Yazır, 2023: 330).

Zünnûn’u da (Yunus) zikret. Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım.” diyerek yalvardı. Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık. İşte biz iman etmiş olanları böyle kurtarırız (Karaman vd., 2018: 328).

Ruhsatî

“**Yunus balık ile deryada gezdi**

İskender seyredip âlemi süzdü

Zaloğlu Rüstem’in tahtını bozdu

O da kurtulmadı mevtin elinden” (İlhan, 2015: 131)

Sümmânî

“Çün **Yunus’u yuttu** semek kaldı ummân içinde

Gece gündüz rica etti dedi gönder çaremi” (Bayoğlu, 2009: 25)

107. Ayet: Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin (Yazır, 2023: 332).

Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Karaman vd., 2018: 330).

Bayburtlu Zihnî

“Hû makâmında alub şâh-ı **vemâ erselnâk**

Dendi yâ hû diyerek penç hedâyâ ol şeb” (Erbay, 2014: 37)

Deli Boran

“**Vemâ erselnâke** buyurdu Süphan

İlla rahmeten lil âlemin eyledi ihsan

Yüz on dört sure ayetle Kur’ân

Fatiha bismillah bir’e bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Dertli

“Rahm kıl yâ Rabbena Dertli pür isyanına

Rahmeten lil âlemin ismi düşübdür şanına

Baş açık yüzüm kara nice varam divanına

Enbiya vü evliya muhtaç senin ihsanına” (Tek, 2011: 446)

Ruhsatî

“**Rahmet için halk olunmuş** dört kitabın başına

Seni seven sıdk u cândan düşmez nefsin peşine

Uşşâk-ı Rasûl olanın ismin değse gûşuna

Kaldırır yerlere çalar sedefli sazdan geçer” (Kaya, 1994: 455)

Şem’î

“Ümidim kesmezem ben **rahmeten lil âlemin** sen

Şefaahat bahrına olmaz nihayet ya Resulallah” (Aydın, 2019: 267)

Fatiha Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 5'tir. Sure, 7 ayetten oluşur. Kur'an-ı Kerim'in mukaddimesi ve özeti niteliğindedir. Surede, Kur'an-ı Kerim'de geçen kurallardan bahseder. Bu kuralları "yapılması gerekenler" ve "bilinmesi ve inanılması gerekenler" olarak ikiye ayırır (Karaman vd., 2018: 1).

Deli Boran

"Kurân'da okunan **elham** da sensin

Mü'minin kalbinde iman da sensin

Sınık yareleri saran da sensin

Bu yareye merhem katmalı Haydar" (Işık ve Onar, 2015: 27)

Dertli

"**Seb'ul mesâni**³ de sun-i settârın

Saadet ahiri meh-rû gözlerin" (Tek, 2011: 73)

Ruhsatî

"İlahi bu du'ayı dergâhında kabul et

Yüz on dört sureinde **Fâtiha**'dır ekberi" (Can, 2009: 52)

Rûzî

"Rûzîya bu babta itme gümanı

Buna iman ider **seb'ul mesâni**

Şeş cihatda gören vech-i insanı

Yed-i beyza yedi esma didiler" (Çapraz, 2015: 106)

2. Ayet: El hamdülillâhi rabbil âlemin (Yazır, 2023: 2).

Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur (Karaman vd., 2018: 1).

Figanî

"Oku **elhamdülillahi Rabb-ül âlemin** ismin

Errahman-ül rahim ile erer maksuduna erham" (İvgin, 1994: 70)

---

³ Fatiha Suresi'nin yedi ayetinden bahseder.

Şem’î

“**Hamdülillah** her murada yetdim

Dünyayı ukbayı külli terk etdim

Alem-i ervahta ilim derc etdim

Kim ta’lim idecek dünyada beni” (Aydın, 2019: 266)

3. Ayet: Errahmanirrahıym (Yazır, 2023: 2).

Rahman ve rahim (Karaman vd., 2018: 1).

Figanî

“Oku elhamdülillahi bi Rabb-ül âlemin ismin

Erraahman-ül rahim ile erer mahsuduna erham” (İvgin, 1994: 70)

Fâtır Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 43’tür. Sure, 45 ayetten oluşur. Sure adını ilk ayetten alır. Fâtır, “yaratan” manasına gelir. Yine ilk ayette melekler anlamına gelen kelimelerin bulunmasından dolayı sureye “Melâike”de denir. Surede geçen konular; Hz. Peygamber’in hak peygamber oluşu, Allah’tan başka ilah olmadığı, Allah’ın kudretinden örnekler, Allah’ın yaratıcılığı, şirk, öldükten sonra dirilme ve amellerin ahirette karışılığının verileceğidir (Karaman vd., 2018: 433).

29. Ayet: İnnelezîne yetlûne kitâballâhi ve ekâmus salâte ve enfekû mimmâ razaknâhüm sirrav ve alâniyetey yercûne ticâretel len tebûr (Yazır, 2023: 438).

Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı özenle kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için gizli açık harcayanlar, asla zararla sonuçlanmayacak bir ticaret umabilirler (Karaman vd., 2018: 436).

Bayburtlu Celalî

“Boş gitme kuyuna kerem kıl sabâ

Lentebur sırrından bir bâde götür

Câmı üftâdeler la’l-i lebinden

Doldur hezâr hezâr ziyâde götür” (Haşlak, 1963: 82)

Fecr Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 10’dur. Sure, 30 ayetten oluşur. Adını ilk ayetten alır. Fecr, “tan yerinin ağarması” manasına gelir. Surede bahsedilen

konular; kıyamet, ahiret, insanlara ahiret hayatının hatırlatılarak insanların uyarılması, Allah'ın insanları imtihan etmesi, insanların bencilliği, peygamberlere inanan ve inkâr gelen toplulukların başlarına gelen felaketler ve insanlardaki mal sevgisidir (Karaman vd., 2018: 592).

1. Ayet: Vel fecr (Yazır, 2023: 594).

Yemin olsun tan yerinin ağarmasına (Karaman vd., 2018: 592).

Rûzî

“Talatın **ve'l fecr**'ü ve'ş şems'ü Kamer nuru ziya

Sure-yi ve'l leyl'dir zülfin cemalin ve'd duha

Bu sebep üftade-yi hak-i derin Rûzî geda

Asitan-ı devletindedir necat-ı aşikin” (Çapraz, 2015: 107)

7. Ayet: İrame zâti'l imâd (Yazır, 2023: 594).

Sütunlarla dolu İrem'e (Karaman vd., 2018: 592).

Bayburtlu Zihnî

“Revzen-ü bâbın nesîm-i feyz açdıkça olur

Mazhar-ı innâ fetehnâ magbat-ı **zâti'l imâd**” (Erbay, 2014: 192)

28. Ayet: İrcî ilâ rabbiki râdiyetem mardıyyeh (Yazır, 2023: 595).

Sen ondan razı, o da senden hoşnut olarak Rabbine dön (Karaman vd., 2018: 593).

Bayburtlu Zihnî

“Sımaâh-ı câne nâgâh **irci'î** den bir nîda geldi

Bülendi nükte-i sırr-ı kelâm-ı nahnü kaddernâ” (Erbay, 2014: 160)

Rûzî

“Rûzî zik rü fikrim Allah eyvallah

İkrarımız ezel yokdur iştibah

Hitab-ı **irci'î** sırrına agah

Olalıdan dehrin misafiriyiz” (Çapraz, 2015: 106)

Fetih Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 111'dir. Sure, 29 ayetten oluşur. Hicretin altıncı yılında nazil olur. Surenin ana konusu Hudeybiye Antlaşması'dır. Surede geçen konular; Hudeybiye Antlaşması, umre ibadetini yapamadan dönen müslümanların üzüntüleri ve teselli edilmeleridir. Hz. Peygamber Fetih suresinin üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha değerli ve güzel olduğunu söylemiş ve Hz. Peygamber'in buyruğu üzerine Müslümanlar Fetih suresini okumuşlardır (Karaman vd., 2018: 510).

Şem'î

“Çekilsün ordıya da mevc mevc asker

Yaazın kılıçlara Allah u ekber

Sûre-i **feth** okur duacı kemter

Şem'î didesinde pür nem beraber” (Aydın, 2019: 367)

Şenlik

“Hacı Şakir etti ihlas niyeti

Şita çağındaydı eyyamı siddeti

Okudu tecvitle **fetih** ayeti

Sırrı pünhan onun bir esrar ıdı” (Yıldırım, 2018: 141)

Veli

“**Fetehna** suresin tefsir edende

Yer gök titirerdi arşa gidende

Bir elmayı yedi pare eden de

Allah ekber Lâilaheillallah” (Kaya, 2009: 386)

1. Ayet: İna fetahnâ leke fetham mübînâ (Yazır, 2023: 512).

Şüphesiz sana apaçık bir fetih ihsan ettik (Karaman vd., 2018: 510).

Bayburtlu Celalî

“Gelin allâme-i asrın toyuna

Arza durduk bugün dîvânımız var

Harîr atlâs hülle; biçin boyuna

Fetehnâ sırrını duyanımız var” (Çevik, 2019: 48)

Bayburtlu Zihnî

“Revzenü bâbın nesîm-i feyz açdıkça olur

Mazhar-ı **innâ fetahnâ** magbat-ı zâtü'l-imâd” (Erbay, 2014: 192)

Beşiktaşlı Gedâî

“Mazhar-ı kudret keşîd etmiş acep ummanına

Sûre-i **innâ fetahnâ** sırrına pişânına

Fethedüp girdi şehâ bu Kerbelâ meydanına

Hamle edüp Düldül süvâr olmuş döner her yanına” (Salbaş, 2019: 53)

Erzurumlu Emrah

“Livâ-yı nusretin serlevhâ-i **innâ fetehnâ**dır” (Karadayı, 2015: 64)

Figânî

“Benim davamı fasleyle nizamen hasbeten lillâh,

Bihakkın surei **innâ fetahnâ** bâe Bismillâh” (İvgin, 1994: 135)

Rûzî

“Ne hoş hat istiva çekmiş yüzüne

Meşşata-yı kudret ey melek sima

Nazar kıldım kaşın ile gözüne

Yazılmış sure-yi **innâ fetahnâ**” (Çapraz, 2015: 105)

10. Ayet: İnnellezîne yübâyiûneke innemâ yübâyiûnallâh yedüllâhi fevka eydîhim fe men nekese fe innemâ yenküsü alâ nefsih ve men evfâ bi mâ âhede aleyhüllâhe fe se yü'tîhi ecran azıymâ (Yazır, 2023: 513).

Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah, yakında büyük ödül verecektir (Karaman vd., 2018: 511).

Deli Boran

“**İnnellezine yubayunike** ayeti

Ye’dullahe fehmeyle onun isbatı

Muhammed Ali’ye kıldık bi’âti

Şeytandır kılmayan nara bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Fil Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 19’dur. Sure, 5 ayetten oluşur. Adını ilk ayetten alır. Fil kelimesi surenin ilk ayetinde geçer. Surede; Kâbe’yi yıkmak isteyen ve kendisi Hristiyan olan Yemen valisi Ebrehe’nin fillerle Mekke’ye saldırmasından, saldırı sonucu Ebrehe ve ordularının yok olmalarından bahseder (Karaman vd., 2018: 601).

Şem’î

“Sûre-i **Fil**’i tefekkür itmeyenler bir takım

Tişe-i zulm ile Beytullahı viran ittiler” (Aydın, 2019: 578)

Furkân Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 42’dir Sure, 77 ayetten oluşur. Surenin ismi birinci ayette geçer ve sure, “hakkı batıldan ayırma ölçütü” manasına gelir. Surede geçen konular; Allah’ın yüceliği, yaratıcılığı ve egemenliği, Hz. Peygamber’in hak peygamber oluşu ve bunu inkâr edenlerin ahirette uğrayacakları gazap, peygamberlerin çektiği sıkıntılar, Allah’ın müminlere güzel hasletler vermesi ve müminlerin cennette kavuşacağı mutluluktur (Karaman vd., 2018: 358).

77. Ayet: Kul mâ ya’beü biküm rabbî lev lâ düâküm, fe kad kezebtüm fe sevfe yekûnü lizâmâ (Yazır, 2023: 367).

De ki: “Ey insanlar! Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin. Ey inkârcılar! Siz onun dinini yalan saydığımız için bu günahı artık yakanız bırakmayacak.” (Karaman vd., 2018: 365).

Ruhsatî

“**Zikr ü tesbîh** her terâvih gökte melek imrenir

Zirûh olan hal diliyle bildi olsun müjdeler” (İlhan, 2015: 355)

Fussilet Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 61’dir. Sure, 54 ayetten oluşur. Surenin ismi 3. ve 44. ayette geçer. İlgili ayetlerde Kur’an-ı Kerim’in Arapça okunan

bir kitap olduğunu ve ayetlerin açık, anlaşılır olduğunu belirtir. Surede geçen konular; kavimlerin kendilerine gönderildiği peygambere karşı çıkmaları ve uğradıkları akıbet, Hz. Peygamber'e ve Kur'an-ı Kerim'e inanmayanların baskıcı tutumları ve uğradıkları akıbet, insanların birbirleri ile kurduğu dostluk, insanlara dürüstlüğü emredilmesi ve insanların birbirilerine karşı anlaşmaya dayalı ilişkiler kurmasıdır (Karaman vd., 2018: 476).

34. Ayet: Ve lâ testevil hasenetü ve les seyyieh idfa billetî hiye ahsenü fe izellezî beyneke ve beynehû adâvetün kennehû veliyyün hamîm (Yazır, 2023: 481).

İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş (Karaman vd., 2018: 479).

Seyrânî

“Kulun rızkını verir Hazret-i Bari

Açılan gülleri incitmez harı

Kötülük değildir er kişi karı

Kemlik edenlere inayet eyle” (Aydoğdu, 2011: 1353)

Hadîd Suresi: İniş sırası 94'ür. Sure, 29 ayetten oluşur. Adını 25. ayette geçen hadîd kelimesinden alır ve sure “demir” manasına gelir. Medine'de inen sureler arasındadır. Surede geçen konular; Allah'ın egemenliği, dünya hayatının ahiret hayatından bağımsız olması sonucu anlamını yitireceğini ve buna karşılık insanların dünyayı tam terk etmemesi gerektiği, Allah'a inanan insanlar ile inanmayan insanların ahirette birbirinden ayrılacağı, Allah'a inanan insanların kurtuluşa ererken inanmayan kişilerin ise sonunun kötü biteceğidir (Karaman vd., 2018: 536).

3. Ayet: Hüvel evvelü vel âhiru vez zâhiru vel bâtin ve hüve bi külli şey'in alîm (Yazır, 2023: 538).

O, evvel ve ahir, zahir ve batındır. O, her şeyi bilir (Karaman vd., 2018: 536).

Erzurumlu Emrah

“Ey mukaddes kudret ey hâliku'l-eşyâ hû dost

Kâf u nundan kâ'inâtı var eden Mevlâhu dost

Sırda **hû zâhirde evvelde hû âhırda hû**

Ey hakikat-ı srr-ı sübhânellezi esrâruhû dost

Hû makâmında kerâmet keşf olur âşıklara” (Karadayı, 2015: 445)

Seyrânî

“Varlığın yokluk kabûl etmez senin bir vechile

Evvel âhir zâhir bâtın gelen bir giden bir” (Aydoğdu, 2011: 1249)

22. Ayet: Mâ esâbe mim müsıybetin fil ardı ve lâ fî enfüsiküm illâ fî kitâbim mink abli en nebraehâ inne zâlike allallâhi (Yazır, 2023: 541).

Yeryüzünde vuku bulan ve başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah’a göre kolaydır (Karaman vd., 2018: 539).

Ruhsatî

“Kaleme kıldı işaret **gökte yazıldı Kur’an**

Kuru balçıktan yarattı cümlemize verdi can

Adem’e secde kılanda ruhlar oldu şâdumân

İblis’in anda gözünü kör edene düş de gör” (İlhan, 2015: 100)

Haşr Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 101’dir. Sure, 24 ayetten oluşur. Adını ikinci ayette geçen haşr kelimesinden alır ve sure, “bir yere sevk etme, toplanma” manalarına gelir. Surede geçen konular; müslümanların özellikleri, müslümanlara toplu olarak verilen imkânlar ve bunların paylaşılması, insanların nefislerini sorgulaması ve ahirete hazır olmaları, Allah’ın rahmeti, şefkati, birliği, ilmi, ilminin sınırsızlığı ve antlaşmalarını bozan Yahudi kabilesinin başlarına gelen felaketlerdir (Karaman vd., 2018: 544).

24. Ayet: Hüvallahül hâlikul bâriül müsavviru lehül esmâül husnâ yüsebbihu lehû mâ fis semâvâti vel ard ve hüvel azîzül hakîm (Yazır, 2023: 549).

O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve güzellik veren Allah’tır. En güzel isimler onundur. Göktekiler ve yerdekiler hep onu tesbih ederler. O üstündür, hikmet sahibidir (Karaman vd., 2018: 547).

Şem’î

“Olur mürde iken yeniden ihya

Başlar şükufesi olmaya peyda

Budur Kudretü’llah destan-ı meyva

Daim yokdan virir Yezdanımız var” (Aydın, 2019: 255)

Hicr Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 54’tür. Sure, 99 ayetten oluşur. Sure adını 80. ayette geçen hicr kelimesinden alır. Hicr, Arap yarımadasının kuzeybatısında, Medine-Tebük yolu üzerinde bulunan bir vadinin ve beldenin ismidir. Bu bölge “Medâin-i Salih” olarak da adlandırılır. Sebebi ise Salih peygamber ile ilgisi olmasından dolayıdır. Surede geçen konular; insanın yaratılışı ve şeytanın isyanı, peygamberlerin tebliğ durumları ile ilgili bilgiler, Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamber’e ve müminlere verilen müjdeler, vahiy, peygamberlik, Allah’a inkâr gelenlere karşı uyarılar ve iyi insanların ulaşacağı mükâfatlardır (Karaman vd., 2018: 261).

26. Ayet: Ve le kad halaknel insâne min salsâlim min hameim mesnûn (Yazır, 2023: 264). Andolsun, biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık (Karaman vd., 2018: 262).

Ruhsatî

“Kaleme kıldı işaret gökte yazıldı Kur’an

Kuru balçıktan yarattı cümlemizi verdi cân

Âdem’e secde kılanda ruhlar oldu şâdumân

İblis’in anda gözünü kör edene düş de gör” (İlhan, 2015: 233)

29. Ayet: Fe izâ sevveytühû ve nefamhtü fihi mir rûhıy fekaû lehû sâcidîn (Yazır, 2023: 264). Onun şeklini tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın (Karaman vd., 2018: 262).

Bayburtlu Celalî

“**Nefahtü min rûhi** dediği demde

Hüsnün pertevini gördüm Âdem’de

Celâlî kalmıştı kemt-i ademde

El etti getirdi dünyaya zülfün” (Çevik, 2019: 49)

Dertli

“Bir kün emri ile halk oldu dünyâ

Bu kadar mevcûdât bu kadar eşyâ

Nefahtü min rûhi didik de Mevlâ

Vücut-ı âdeme girenlerdeniz” (Tek, 2011: 393)

Seyrânî

“Bu esmânın müsemâmâsı **nefahtü fihi min rûhi**

Cevâbın bilmeyip cândan su’âl eden ne ahmakdır” (Aydoğdu, 2011: 1295)

72. Ayet: Le amruke innehüm le fi sekratihim yâme hûn (Yazır, 2023: 267).

Ey Resulüm! Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoş (sersem) halleriyle saçmalayıp duruyorlardı (Karaman vd., 2018: 265).

Bayburtlu Zihnî

“Ey serîr-i li maallah üzre şâh

Ey **le amrük** efser ü levlâk kabâ” (Erbay, 2014: 228)

87. Ayet: Ve le kad âteynâke seb’amminel mesânî vel kur’ânel azıym (Yazır, 2023: 267). Kuşkusuz sana tekrar tekrar okunandan (ayetlerden) yedisini ve yüce Kur’an’ı verdik (Karaman vd., 2018: 265).

Beşiktaşlı Gedaî

“Kilk-i kudret levh-i dilde veçhini tasvir eder

Hat çeküp **seb’al mesâni** âyetin tahrir eder

Ma hasel vermiş tevellâ ü teberradan haber,

Korkarım hışma gelüp, şimşir gamzen kan eder” (Dağlı, 1943: 32)

Cevlânî

“Sen var iken n’eylerim len terâni

Ahsen surette halk ettin insanı

Mushaf-ı hüsnünde **seb'al mesâni**

Ümmü'l kitab rehnümâyı seversen" (Ergun ve Uğur, 2015: 43)

Sabri

"Vechindir errahman **seb'al mesâni**

Lütfedip okuttun türlü lisani

Şe lebin la'linden buyur ihsanı

Dedi "Doldur bu âşığın kabıdır" (Kaya, 2009: 637)

Türabî

"Türabi Baba'nın dilde imanı

On İki İmam on yedi erkânı

Mihrabü minberde **seb'al mesâni**

Cemalinde pirin varı gördün mü" (Ergun, 1956: 71)

Hucurât Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 106'dır. Sure, 18 ayetten oluşur. Rivayete göre Hz. Peygamber'in önünü kesen ve edebe aykırı davrananları uyarmak için surenin indiği söylenir. Sure adını 4. ayette geçen hucurât kelimesinden alır. Hz. Peygamber'in evi, Arapça hücre (hucurat kelimesinin çoğuludur) kelimesiyle ifade edilir ve Hz. Peygamber'in evi dokuz odadan oluşur. Surede geçen konular; iman ve islam, iman ve islamla ilgili açıklamalar, müslümanların Allah'a ve Hz. Peygamber'e karşı riayet etmeleri, müslümanların kendilerine ve başkalarına karşı ahlaklı olması, müslümanlar arasında çıkan anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğidir (Karaman vd., 2018: 514).

3. Ayet: İnnellezîne yeğuddüne esvâtehüm inde rasûlillâhi ülâikel lezînemtehanallâhü kulûbehüm lit takvâ lehüm mağfiratüv ve ecrun azıym (Yazır, 2023: 516).

Allah Resulünün yanında seslerini kısıyanlar var ya, işte onlar Allah'ın gönüllerini takva yönünden denemeye tabi tuttuğu kimselerdir. Onlar için büyük bir bağışlanma ve büyük bir ödül vardır (Karaman vd., 2018: 514).

Rûzî

"Rûzî'ya rumuzım itdinse tefhim

Men sabera zafer hem **ecr n azim**

Ne el benden ne ben elden incindim

Mütevazı tab-ı halim olalı” (Çapraz, 2015: 107)

13. Ayet: Yâ eyy hen n s  inn  halakn h m min zekeriv ve  ns  ve cealn k m Ő  bev ve kab ile li te raf  inne ekramek m ındall hi etk k m innallâhe al m n hab r (Yazır, 2023: 518).

Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkekle bir diŐiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız ona itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her Şeyi hakkıyla bilmektedir, her Şeyden haberdardır (Karaman vd., 2018: 516).

Seyrânî

“** nsan dedikleri hep bir soy imiş**

Kudret  l s nde hep bir boy imiş” (Aydoğdu, 2011: 721)

H d Suresi:  ndiği yer Mekke’dir.  niŐ sırası 52’dir. Sure, 123 ayetten oluşur. Mekke döneminin son yılında inen sure adını 50-60. ayetlerde geçen h d kelimesinden alır. H d, ad kavmine gönderilen bir peygamberdir. Yunus suresinin devamıdır. Surede geçen konular; peygamberlerin kıssaları, ahiret hayatı, vahiy, Kur’an-ı Kerim’in mucize oluşu, Allah’ın varlığı ve birliğidir (Karaman vd., 2018: 220).

6. Ayet: Ve mü min d bbetin fil ardı illâ alall hi rizkuh  ve ya’lem  m stekarrah  ve m stevdeah  küllün f  kit bim mübîn (Yazır, 2023: 223).

Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’ın üzerine olmasın. Allah onların halen bulunduğu yeri de emanet olarak konulacağı yeri de bilir. Hepsini apaçık kitapta vardır (Karaman vd., 2018: 221).

Şem’ 

“Bi edeblikden feragat eyle halka eğme baş

Ber-murad olmak dilerken na-murad oldın mı sen

Hak seni halk eylemezden virdi rızkın evvela

Elli beş yaşına girdin Şem’  a  oldın mı sen” (Aydın, 2019: 255)

7. Ayet: Ve hüvellezî halekas semâvâti vel arda fi sitteti eyyâmiv ve kâne arşühû alel mâi li yeblüveküm eyyüküm ahsenü amelâ ve le in külte inneküm meb'ûsüne mim ba'dil mevti le yekûlennellezine keferû in hâzâ illâ sıhrum mübîn (Yazır, 2023: 223).

Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan odur. Eğer sen, “Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz.” desen kâfirler derhal, “Bu büyü gibi bir düzmedir.” derler (Karaman vd., 2018: 221).

Sümmânî

“Bu fâni dünyayı ziynet etmeden

Yarattı fazlından nûri bir Hüdâ

Mağrip meşrik zemin semâ dört köşe

Altı günde bina kurdu bir Hüdâ” (Karadayı, 2015: 478)

41. Ayet: Ve kâlerkebû fihâ bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ inne rabbî le ğafûrur rahıym (Yazır, 2023: 227).

Nuh, “Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah’ın adını anın. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.” dedi (Karaman vd., 2018: 225).

Bayburtlu Zihnî

“Atladım bahr-ı istigraka **bismillâhi mecrâhâ**

Düşersem düşmesem de rûzgâre her çi bâd-âbâd” (Erbay, 2014: 251)

Seyrânî

“Uyardı Hazreti Nûh’a inâd etmezdi evlâdı

Meâlin anlamış olsaydı **bismillâhi mecrâ’nın**” (Aydoğdu, 2011: 1254)

56. Ayet: İnnî tevekkeltü alallâhi rabbî ve rabbiküm m âmin dâbbetin illâ hüve âhızüm binâsiyetihâ inne rabbî alâ sırâtım müstakıym (Yazır, 2023: 229).

Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Çünkü her canlının kontrolü onun elindedir. Şüphesiz Rabbimin yolu dosdoğru yoldur (Karaman vd., 2018: 227).

Darendeli Remzi

“Remziyâ kalmadı âlemde hemrâh

Kaldı bir hemdemim âh-ı sehergâh

Zikr-ü fikrim **tevekkeltü alallâh**

Yüz tutup dergâh-ı rahmân'a gönlüm" (Köprülü, 2004: 565)

İhlâs Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 22'dir. Sure, 4 ayetten oluşur. Surenin yirmiden fazla adı vardır. Sure, islam dininin ilkesi olan tevhit inancını ifade eden "İhlas" adıyla bilinir. Surede Allah'ın sıfatları tanıtılır (Karaman vd., 2018: 604).

Meslekî

"Okuyup **İhlâs**'ı yollara düştüm

Nasibimi ustam ile bölüştüm

"Elif" dedim sonra "Be"ye çalıştım

Sen yakmazsan yakmaz bizi nâr Allah" (Kaya, 2009: 126)

Minhacî

"Okudum **İhlâs**'ı delilim sensin

Her bir umuruma vekilim sensin

Sıdk ile severim Halil'im sensin

Bir ağrılmaz baş ettiler Yâ Rabbi" (Kaya, 2009: 152)

1. Ayet: Kul hüvallahü ehad (Yazır, 2023: 606).

De ki: "O, Allah'tır, tektir." (Karaman vd., 2018: 604).

Beşiktaşlı Gedâî

"İnmeden gökten dahi Tevrat ü İncil ü Zebur,

Levh-i dilde **kul hüvallahü ehad** mestur idi" (Dağlı, 1943: 126)

Deli Boran

"Şahadet şanımda bu emr-i ferman

Hem **kul hüvallahü ehad** okunur

Min nuri vahiddir inne fetahna

Hakkında sure-yi ayet okunur" (Işık ve Onar, 2015: 29)

Rûzî

“Ya kadime’l ihsan kaziyye’l hacat

Kıl halime avn u inayet meded

Mabud-ı bi’l haksın maksud-ı biz zat

Zikr ü fikrim **kul hüvallahü ehad**” (Çapraz, 2015: 105)

Seyrânî

“**Kul hüvallahü ehad** Ahmed Muhammed lafzının

Ede ma’nâsın bilen Seyrânî’ye emniyyetin” (Aydoğdu, 2011: 1205)

Sümmânî

“Sümmânî bu sırra erdi ebcedden

Bir bade verdiler fen fecâretten

Hak bir bildim **kul huvallahü**’tan

Okudum sûresin manasını yedi” (Erkal, 2007: 190)

Şem’î

“Gerçi bin bir ismi vardır zikri der ins ü melek

Kul hüvallahü ehad sanmayın Settar iki” (Aydın, 2019: 246)

4. Ayet: Ve lem yeküllehû küfüven ehad (Yazır, 2023: 606).

Onun hiçbir dengi yoktur (Karaman vd., 2018: 604).

Ruhsatî

“Derse birliğine var mı delilin

Delilim İhlas’tır **küfüven ehad**

Sorarlarsa aklen delilin var mı

Nice yüz bin yerde be canım hoca” (İlhan, 2015: 239)

İnfitâr Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 88’dir. 19 ayetten oluşan sure adını birinci ayette geçen infitâr kelimesinden alır. Surede bahsedilen konular; öldükten

sonra dirilme, mahşer gününde hesap verme, cennet ve cehenneme girecek olan insanlar, kıyamet koparken gerçekleşecek olaylardır (Karaman vd., 2018: 586).

9. ve 12. Ayetler: Kellâ bel tükezzibûne bid din. Ya'lemûne mâ tef'alûn (Yazır, 2023: 588).

Hayır! İnanacak yerde siz hala dini yalan sayıyorsunuz. Onlar yaptığımız her şeyi biliyorlar (Karaman vd., 2018: 586).

Dertli

“**Kirâmen kâtibin** hâme-yi kudret

Yazmış alnımıza kara yazılar” (Tek, 2011: 74)

Ruhsatî

“Hamd olsun harama etmedim nazar

Kirâmen kâtibin cümlesin yazar” (Kaya, 1994: 448)

İnsan Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 98'dir. 31 ayetten oluşan sure adını birinci ayette geçen insan kelimesinden alır. Bir kısmının Mekke'de bir kısmının Medine'de ya da tamamının Mekke'de indiğine dair görüşler vardır. Surede geçen konular; Kur'an-ı Kerim'in öğüt verici bir kitap olduğu, insanların sorumlulukları, insanoğlunun yaratılış aşamaları ve ahiret hayatı hakkındaki bilgilerdir (Karaman vd., 2018: 577).

1. Ayet: Hel etâ alel insâni hıynüm mined dehri lem yekün şey'em mezkûrâ (Yazır, 2023: 579).

Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir (Karaman vd., 2018: 577).

Deli Boran

“Şehadet şanına bi emr-i Hüda

Hakkında Kul hüvellah ayet okunur

Nûr-ı Ahmet'sin hem İnnâ fetehnâ

Şânında **hel etâ** sırat okunur” (Kaya, 2019: 74)

Dertli

“Yetim âyetinin müfessiriyiz

Hel etâ dersinin imâmımız biz” (Tek, 2011: 72)

Edib Harabî

“Akla fikre sığmaz hikmet-i Settâr

Yârı ağyâr eder nârı da gülzâr

Sure-i **hel etâ** seyf-i Zülfikar

Cenâb-ı Aliyyel Mürtezânındır” (Ergun, 1956: 259)

Miratî

“Bildirir erbabı irfana bu remzi **hel etâ**

Bilmedinse vadi heyhatta kaldın mutlaka

Aklı külden on sekiz bin âlemi kıldın nûma

Gel dalâlet perdesin çak eyleye gör Mirat’a” (Ergun, 1956: 38)

Rûzî

“**Hel etâ** ayatını şanında kıldı ol Kerim

Cavidan-ı haver-i afakide mahım Ali” (Çapraz, 2015: 79)

18. Ayet: Aynen fihâ tüsemmâ selsebîlâ (Yazır, 2023: 580).

İçindeki, orada adına selsebil denilen bir pınardan alınmıştır (Karaman vd., 2018: 578).

Bayburtlu Zihnî

“Söyledim târif-i miskü’l-hitâmın Zihniyâ

Cân fezadır bu sebîl-i fihâ **tüsemmâ selsebîl**” (Erbay, 2014: 166)

21. Ayet: Âliyhüm siyâbü sündüsin hudruv ve istebrakuv ve hullû esâvira min fiddah ve sekâhüm rabbühüm şerâben tahûrâ (Yazır, 2023: 580).

Oradakilerin üzerlerinde yeşil renkli, ince ve kalın ipek elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek verir (Karaman vd., 2018: 578).

Beşiktaşlı Gedâî

“Hakikat âleminde çeşm-i cânı Hakka duş oldu,

Hemen varlık libasından soyundu hırka puş oldu,

Sekahüm rabbühüm hamrı o dem ki nûşe nûş oldu” (Dağlı, 1943: 119)

Edib Harabî

“Bize takdir olmuş Kalû belî’den

Anınçün sâkin-i meyhaneyiz biz

Sekahüm hamrını ta ezeliiden

İçtik dost elinden mestaneyiz biz” (Ergun, 1956: 264)

Rûzî

“Sunma saki bize bade-yi engur

Biz elest nuş idem peymaneleriz

Sehaküm hamr ile olmışız mahmur

Ayılmaz haşre dek mestaneleriz” (Çapraz, 2015: 106)

Seyrânî

“Hazreti Hallâk-ı cihân-ı bâkî

Sekâhum rabbühüm mümine sâki

Değil içtiğimiz şarâb u rakı

Bizi mesteyleyen hamr-ı muhabbet” (Kasır, 1984: 229)

Türabî

“**Sekahüm rabbühüm** derler

Şaraben tahur içerler

Sır için serden geçerler

Güldestedir Bektaşîler” (Ergun, 1956: 74)

İnşirâh Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 12’dir. Sure, 8 ayetten oluşur. İnşirâh kelimesi “huzura kavuşmak, açılıp genişlemek” manalarına gelir. Hz. Peygamber’in sıkıntıları çekmesi ve sıkıntıları üzerine huzura ermesinden dolayı sure inşirâh adını

alır. Surede geçen konular; her zorluğun yanında bir kolaylık olduğu, Hz. Peygamber'e ve müslümanlara verilen teselli, Hz. Peygamber'e verilen manevi lütuflardır (Karaman vd., 2018: 596).

Şem'î

“**İnşirah** kalb var halkda bu eyyam

Kılıncların pasını siler şahım

Muhabbib sadık üzere saht payı

Fukara kulların hatırladır şahım” (Aydın, 2019: 266)

1. Ayet: Elem neşrah leke sadrak (Yazır, 2023: 598).

Senin kalbini açıp genişletmedik mi (Karaman vd., 2018: 596).

Bayburtlu Zihnî

“Melâ'ikle idüb Mevlâ müzeyyen gazve-i bedrin

Muharrer kilik-i kudretle **elem neşrah leke sadrin**” (Erbay, 2014: 51)

5. ve 6. Ayetler: Fe inne meal usri yüsrâ. İinne meal usri yüsrâ (Yazır, 2023: 598).

Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğü yanında bir kolaylık var (Karaman vd., 2018: 596).

Seyrânî

“Bir **yusre** bağlıdır sonu **usr** ettin” (İslamoğlu, 2013: 81)

İsrâ Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 50'dir. Sure, adını birinci ayetten alır. Surede geçen konular; İsrailoğulları'nın kötülükleri ve kötülüklerinden dolayı uğradıkları yıkım, öldükten sonra dirilme, ahiretin sorumluluğu, Allah'ın ilmi, ibadet, namaz, şeytanın isyanı, Kur'an-ı Kerim'in önemi, Kur'an-ı Kerim'de ve önceki kitaplarda bulunan ahlaki öğretiler, kâfirlerin Allah'a inanmama konusundaki inatçılıkları, müminlerin itaatkâr olması, ilk insanın yaratılışı ve insanın üstün bir varlık oluşudur (Karaman vd., 2018: 281).

1. Ayet: Sübhânellezî esrâ bi abdihî leylem minel mescidil harâmi ilel mescidil aksallezî bâraknâ havlehû li nüriyehû min âyatinâ (Yazır, 2023: 283).

Bir gece kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir (Karaman vd., 2018: 281).

Bayburtlu Zihnî

“Eyleme mahşer günü rüsvâ beni

Sırr-ı **sübhânellezi esrâ** beni” (Erbay, 2014: 33)

Beşiktaşlı Gedâî

“Cevher-i can-ı cihansın her ne var kânındadır

La'net ol kavm-ı Yezîd'e kim gözü kanındadır

İns ü cin, hur ü melek hep emr ü fermanındadır

Sırrı **subhânellezi esrâ** senin şânındadır” (Dağlı, 1943: 145)

Erzurumlu Emrah

“Ey mukaddes kudret ey hâlıkü'l-eşyâ hû dost

Kâf u nundan kâ'inâtı var eden Mevlâhu dost

Sırda hû zâhirde evvelde hû âhırda hû

Ey hakikat-ı sırr-ı **sübhânellezi esrâ** ruhû dost

Hû makâmında kerâmet keşf olur âşıklara” (Karadayı, 2015: 445)

Sümmânî

“Vedduhâ velleyli zülfün buhağın Yasin midir

Subhânellezi kirpiğin gözlerin şın sin midir” (Karadayı, 2015: 64)

70. Ayet: Ve lekad kerremnâ benî âdeme ve hamelnâhüm fil berri vel bahri ve razaknâhüm minet tayyibâti ve faddalnâhüm alâ kesirim mimmen halaknâ tefdıylâ (Yazır, 2023: 290).

Andolsun, biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık (Karaman vd., 208: 288).

Bayburtlu Celâlî

“Bülbül intizârı didarına

Cân telef etmekte aşkın nârına

Velekad kerremnâ zülfü-sârına

Bin bir makâm gören bizi seyreyler” (Çevik, 2019: 72)

Beşiktaşlı Gedâî

“Ey Gedâî hep kerametler beni âdem için

Hamdola âyât-ı **kerremnâ** bizimdir bizdedir” (Karadayı, 2015: 60)

Deli Boran

“**Velakad keremnâ** Adem’e indi

Hak beni Adem’de gizli sır oldu

Fi nokta’yıl-babda hidayet indi

Onu fehm eyleyen ere bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Dertli

“**Velekad kerremnâ** beni âdeme

Buyurmuş Ku’ran’da Hallak-ı cihân” (Tek, 2011: 72)

Figânî

“Kudretinden bizi bina eylemiş

Aklı fikri hayır ata eylemiş

Kur’an aziminde sena eylemiş

Vel kadd-i keremnâ âyete şükür” (İvgin, 1994: 35)

87. Ayet: İllâ rahmeten mir rabbik inne fadlehû kâne aleyke kebîrâ (Yazır, 2023: 292).

Rabbinden bir rahmet gelmiş (de vahiy kalkmamış) o başka. Onun sana ihsanı çok büyük olmuştur (Karaman vd., 2018: 290).

Bayburtlu Celâlî

“Oldunsa Celâlî bir ehl-i perde

Sır verme Hudâ'dan gayrı bir ferde

Min rabbik hitâbı okunan yerde

Er odur o şehri Kandehâr eyler” (Çevik, 2019: 38-39)

Kaf Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 34'tür. 45 ayetten oluşan sure adını başında bulunan “kaf” harfinden alır. Surede geçen konular; öldükten sonra hesap verileceği, dünya hayatında elde edilenlere göre insanın dirileceği ve Kur'an-ı Kerim'in önemidir (Karaman vd., 2018: 517).

1. Ayet: Kâf vel Kur'ânîl mecîd (Yazır, 2023: 519).

Şanı yüce Kur'an'a yemin olsun (Karaman vd., 2018: 517).

Dertli

“Ger sorarsan ey hâce-yi evvel mekânımdan benim

Kaf u nun sırrında ben harb-i azimü'ş-şân idim” (Tek, 2011: 72)

16. Ayet: Ve lekad halaknel insâne ve na'lemü mâ tüvesvisü bihî nefsüh ve nahnü akrabü ileyhi min hablil verîd (Yazır, 2023: 520).

İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz (Karaman vd., 218: 518).

Seyrânî

“Kınamayın bende can acısı var

Ansızın bağrıma neşter saldılar

Habl-i verîdimde kan acısı var

Yunan hekimleri âciz kaldılar” (Aydoğdu, 2011: 139)

17. Ayet: İz yetelekkal mütelekkıyâni anil yemini ve aniş şimâli kaıyd (Yazır, 2023: 520).

Sağında ve solunda oturmuş iki alıcı (yaptığını alıp) kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız (Karaman vd., 2018: 518).

Dertli

“**Kiramen kâtibin** hâme-yi kudret

Yazmış alnımıza kara yazılar” (Tek, 2011: 74)

Kalem Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 2'dir. Sure, 52 ayetten oluşur. "Nûn" adıyla da anılan sure adını birinci ayette geçen kalem kelimesinden alır. Surede geçen konular; ahiretin sıkıntılı halleri, ahirette müslümanlar için hazırlanan mükâfatlar ve inkâr edenler için hazırlanan cezalar, Hz. Muhammed'in peygamberliği, müşriklerin akıl dışı davranışları ve müşriklerin yaşadıkları çelişkilerdir (Karaman vd., 2018: 563).

1. Ayet: Nûn vel kalemi ve mâ yesturûn (Yazır, 2023: 565).

Kaleme ve yazanların onunla yazdıklarına andolsun ki (Karaman vd., 2018: 563).

Beşiktaşlı Gedâî

"Azm edüp ben dâr-ı ademden geldim

Nûn vel kalem in sırrını bildim

Zülfikar kuşandım, Düldüle bindim

Çok Kâfiristânı dine getürdüm" (Dağlı, 1943: 78)

Dertli

"Ger sorarsan ey hâce-yi evvel mekânımdan benim

Kaf u nun sırrında ben harb-i azimü'ş-şân idim" (Tek, 2011: 72)

Seyrânî

"Oku var sûre yi **nûn vel kalemden**

Hazreti Eyyûb'e derd ü elemden

Gidip sual eyle Fahr-i Âlemden

Nedir el firaru mimma lâ yütak" (Aydoğdu, 2011: 213)

Şem'î

"Gözlerin **nun vel kalemdir** kirpiğin tir-i kaza

Kilk-i kudretle yazılmış kaşların tura mıdır" (Aydın, 2019: 268)

Kamer Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 37'dir. Sure, 55 ayetten oluşur. Sure adını ilk ayetinde geçen ve "ay" manasına gelen kamer kelimesinden alır. Surede geçen konular; inkârcıların kıyamet koptuğu zaman uğrayacakları azaplar ve ahirette karşılanacakları durum, hakikatleri yalan sayan toplulukların başına gelen felaketler,

dinin yasaklarına uyan kişilerin ahirette karşılaşacakları müjdelerdir (Karaman vd., 2018: 527).

1. ve 2. Ayetler: İktebetis sâatü venşakkal kamer. Ve iy yerav âyetey yu'ridû ve yekûlû sihrum müstemir (Yazır, 2023: 529).

Vakit yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler hemen yüz çevirip, “Bu öteden beri bilinen bir sihir!” derler (Karaman vd., 2018: 527).

Bayburtlu Zihnî

“Sinn-i münkilere yetmez mi acaba

Kıldı **şakkü-l kameri** muciz-i beyânı sana” (Umagan, 2003: 87)

Seyrânî

“**Şak eyledi** bütün mahı

Aşkına eylerim ahı

Müdam zikreden Allah'ı

Koyam kıl ü kal yerine” (Aydoğdu, 2011: 397)

Kasas Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 49'dur. Adını 25. ayette geçen kasas kelimesinden alan sure, 88 ayetten oluşur. Rivayete göre 52-55. ayetlerin Medine'de indiği, 85. ayetin ise Cuhfe'de indiği söylenir. Hz. Musa'nın hayatı, Hz. Musa'nın Firavun ile mücadelesi surenin ana konusudur (Karaman vd., 2018: 384).

56. Ayet: İnneke lâ tehdî men ahbebbe ve lâkinnallâhe yehdî mey yeşa ve hüve a'lemü bil mühtedin (Yazır, 2023: 393).

Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecek olanları en iyi o bilir (Karaman vd., 2018: 391).

Seyrânî

“Aramaz Seyrânî yetirmediğin

Hak bitirir halkın bitirmediğin

Yaradanın yola getirmediğin

Haddim değil getiremem yola ben” (Aydoğdu, 2011: 779)

88. Ayet: Ve lâ ted’u meallâhi ilâhen âhar lâ ilâhe illâ hû küllü şey’in hâlikün illâ vecheh lehül hükmü ve ileyhi türceûn (Yazır, 2023: 397).

Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma. Ondan başka tanrı yoktur. Onun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca onundur ve siz ancak ona döndürüleceksiniz (Karaman vd., 2018: 395).

Erzurumlu Emrah

“Câvidân olmak dilersen durmayıp Emrah oku

Küllü şeyin hâlikun rumuzun ibkâdur ilim” (Karadayı, 2015: 62)

Kehf Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 69’dur. Sure, 110 ayetten oluşur. Bazı ayetlerin Medine’de indiğine dair rivayetler de vardır. 9-26. ayetlerde Ashâb-ı Kehf’ten bahsettiği için sure bu ismi alır. Surede bahsedilen konular; Zülkarneyn, Hz. Musa ile Hızır, Ashâb-ı Kehf kıssalarıdır (Karaman vd., 2018: 292).

65. Ayet: Fe vecedâ abdem min ibâdınâ âteynâhü rahmetem min indinâ allemnâhü mil ledünnâ ilmâ (Yazır, 2023: 302).

Ledün ilminden bahsetmektedir. Derken kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik (Karaman vd., 2018: 300).

Bayburtlu Celâlî

“Durun üftâdeler istikbâline

Velâyet tahtının sultânı geldi

Dest uzadın lâl-i lebin balına

Ledünnî ilminin irfânı geldi” (Çevik, 2019: 14)

Beşiktaşlı Gedaî

“Ey Gedaî kim düşer ilm-i **ledün** deryasına

Açılır kenz-i hakikat, vâkıf-ı esrâr olur” (Dağlı, 1943: 36)

Ceyhunî

“**Ledün** ilmi derler mahremi oldum

Katre-i vücudun gulzemi oldum

O tıfl-ı şirinin Meryem’i oldum

Geçtim o tenhaca sokaklardan” (Sever, 2013: 410)

Deli Boran

“Her can **ledün** manasını bilmez

Bilmeyenler menziline eremez

Temelsiz duvara bina kuramaz

Çattığın binada temel olmalı” (Işık ve Onar, 2015: 43)

Dertli

“**Şarab-ı ledünden** içelden beri

Ayılmadım gitdi mestanesiyim

Bihuş olub candan geçeldenberi

Serseri gezerim efsanesiyim” (Tek, 2011: 307)

Erzurumlu Emrah

“**İlm-i ledinnîden** haberdar olan

Ne incitir yılan ne söyler yalan

Bir aşka düşmeden dünyada kalan

Ukbâda menzil-i maksuda ermez” (Karadayı, 2009: 150)

Miratî

“Gerçi hata ile isyanım çoktur

Kalbimde benliğin eseri yoktur

İncil, Zebur, Tevrat dört kitap haktır

Ledünnî ayeti Kur’andan aldım” (Ergun, 1956: 37)

Ruhsatî

“**Ledünnî** ilmi verildi okumadım hece ben

On altı yaşından sonra görmemişim hoca ben

Baktım bir bâde sundular yatarken bir gece ben

Anasından doğduğuna oldu pişman sanmasın” (Kaya, 1994: 400)

Seyrânî

“Belki olsa âşnâ ilm-i **ledün**le külfete

Düşmez idi müşkili ilm-i seferle külfete” (Aydoğdu, 2011: 1162)

Sümmânî

“**İlm-i ledünnün** bahrîdir Hızır

Yedinden ol yedi tuta göresin” (Bayoğlu, 2009: 26)

110. Ayet: Kul innemâ ene beşerum misliküm yûhâ ileyye ennemâ ilâhüküm ilâhüv vâhıd fe men kâne yercû likâe rabbihî felya'mel amelen sâlihav ve lâ yüşrik bi ibâdeti rabbihî ehadâ (Yazır, 2023: 305).

De ki: “Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilahınızın sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirete yararlı iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.” (Karaman vd., 2018: 303).

Seyrânî

“İbâdâtda amel-i ıslâh ve ihlâs gerek ecmel

Habîbu'llah muhâtabdır bize fermân-ı **felya'mel**” (Aydoğdu, 2011: 1214)

Leyl Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 9'dur. Adını ilk ayette geçen “gece” manasına gelen leyl kelimesinden alan sure, 21 ayetten oluşur. Surede bahsedilen konular; insanoğlunun hem cömert hem de cimri olması, cömertlik ile imanı, cimrilik ile imansızlığı temsil etmesi ve bu ikisi arasındaki ilişkidir (Karaman vd., 2018: 595).

1. Ayet: Vel leyli izâ yağşa (Yazır, 2023: 597).

Yemin olsun, bürüyüp örttüğünde geceye (Karaman vd., 2018: 595).

Dertli

“Ve'ş-şemsü kemâlin **ve'l leyli** zülfün” (Tek, 2011: 73)

Erzurumlu Emrah

“Saçun **ve'l leyli** rûyun sûre-i ve'ş şemsi yazar” (Karadayı, 2015: 64)

Rûzî

“Talatın ve'l fecr'ü ve's şems'ü kamer nuru ziya

Sure-yi **ve'l İeyl'** dir zülfin cemalin ve'd dyha

Bu sebep üftade-yi hak-i derin Rûzî geda

Asitan-ı devletindendir necat-ı aşikin” (Çapraz, 2015: 107)

Lokman Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 57'dir. Sure, 54 ayetten oluşur. Lokman ismi 12. ve 13. ayetlerde geçer. Surede geçen konular; sorumluluk, iyilik etme, insanın erdemli olması, sabır, alçak gönüllü olma, anne ve babaya saygı, şirk, şirkin yasaklanması ve putperestleri şirkten vazgeçirmek için verilen bilgiler, dini-ahlaki bilgiler, Hz. Lokman'ın oğluna tavsiyeleridir (Karaman vd., 2018: 410).

18. Ayet: Ve lâ tûsa'ır haddeke lin nâsi ve lâ temşi fil ardı merahâ innallâhe lâ yühıbbü külle muhtâlin fehûr (Yazır, 2023: 413).

Gurura kapılarak burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme. Unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez (Karaman vd., 2018: 411).

Ruhsatî

“Bir kimsede olsa **kibir**

Yüzün dola yüzünden kaç

Onun mayası bozuktur

Selam verme pozundan kaç” (İlhan, 2015: 294)

Mâide Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 112'dir. Sure, 120 ayetten oluşur. Adını, Hz. İsa'nın gökten indirilmesi için dua ettiği yemek sofrasından alır. İçerik olarak Nisa suresinin devamı niteliğindedir. Yahudi ve Hristiyanların yanlış yolda olmaları, Hristiyan ve Yahudilerin tutum ve davranışları surede geçen konulardır (Karaman vd., 2018: 105).

38. Ayet: Ves sâriku ves sârikatü faktaû eydiyhümâ cezâem bimâ kesebâ nekâlem minallâh vallâhü azîzün hakîm (Yazır, 2023: 115).

Kim bu haksız davranışından sonra tövbe eder ve halini düzeltirse bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir (Karaman vd., 2018: 113).

Ruhsatî

“Okuyasın **ve’s-sârîku** ayetin

Kesdiresin ellerimi büsbütün” (İlhan, 2015: 230)

Mâ’ûn Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 17’dir. Adını son ayette geçen “yardım, hayır,” manalarına gelen mâ’ûn kelimesinden alan sure, 7 ayetten oluşur. Surede iki tip insandan söz eder. Biri Allah’ı ve hesap günün inkâr gelenler diğeri ise gösteriş için ibadet yapan, amellerini bu yolda sergileyen rikayârlardır (Karaman vd., 2018: 602).

Dertli

“**Yetim âyetinin** müfessiriyiz

Hel’eta dersinin imâmıyız biz” (Tek, 2011: 72)

Me’âric Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 79’dur. Sure, 44 ayetten oluşur. Adını üçüncü ayette geçen me’âric kelimesinden alır. Kelime anlamı “yükselme yolları ve derece”dir. Surede geçen konular; ahiret ve ahiret hayatı, öldükten sonra dirilme, müslümanların ahlakı ve güzel özellikleridir (Karaman vd., 2018: 567).

9. Ayet: Vel tekûnül cibâlû kel ihñ (Yazır, 2023: 569).

Dağlar da atılmış renkli yüne benzer (Karaman vd., 2018: 567).

Ruhsatî

“Gel gönül dünyadan sen çek elini

Yükletir kervanın çek eder bir gün

İsrafil sûr vurur canlı kul kalmaz

Mansûr ortalığı pak eder bir gün” (İlhan, 2015: 317)

Mülk (Tebareke) Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 77’dir. Adını birinci ayette geçen mülk kelimesinden alan sure 30 ayetten oluşur. Bir rivayet göre Mülk suresini okuyan insanların kabir azabından korunduğu söylenir ve ayrıca bu rivayetin Hz. Peygamberden gelen bir rivayet olduğu söylenir. “Vâkiye” ve “Münciye” olarak da bilinir. Surede bahsedilen konular; dünya ve ahiret hayatı, öldükten sonra yaşanacak olan hayatın varlığı ve önemi, Allah’ın evrendeki egemenliği ve tek ilah olmasıdır (Karaman vd., 2018: 561).

Bayburtlu Celalî

“Yanağın **Tebârek** kadsem suresi” (Can, 2009: 53)

1. Ayet: Tebârakellezî bi yedihil mülkü ve hüve alâ külli şey’in kadîr (Yazır, 2023: 563).

Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah aşkındır, cömerttir ve onun her şeye gücü yeter (Karaman vd., 2018: 561).

Rûzî

“Var iken yok olur kadd-i mevzunın

Verası zevaldir bu çerh-i dünin

İdrak it sırrını kaf ile nun’ın

Külli şey’in kadir cenab-ı Bari” (Çapraz, 2015: 105)

Seyrânî

“Ne var ma’nâ-yı harf lafz-ı ism bir Hû’dan gayrı

Hayatına sebep yok **külli şey’in** bir sudan gayrı” (Aydoğdu, 2011: 1187)

26. Ayet: Kul innemel ılmü indallâhi ve innemâ ene nezîrum mübîn (Yazır, 2023: 564).

De ki: “O bilgi ancak Allah’a mahsustur. Ben ise sadece bir uyarıcıyım.” (Karaman vd., 2018: 562).

Seyrânî

“Hazreti Musa eğer **el-ilmü indallahdan**

Olmasa arif yapar mı kibr-i şeytâniyyeti” (Aydoğdu, 2011: 1206)

Müzzemmil Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 3’tür. 20 ayetten oluşan sure adını birinci ayetten alır. Müzzemmil “örtünüp bürünen” manalarına gelir. Surede gece ibadetinin önemine değinilir. Ayrıca namaz, zekât, kıyamet ve ahiret konularına da yer verilir (Karaman vd., 2018: 573).

6. Ayet: İinne nâşietel leyli hiye eşedtü vat’ev ve akvemü kıylâ (Yazır, 2023: 575).

Şüphesiz gece vakti etki ve uyum yönünden daha uygun ve sözün zihne yerleşmesi bakımından daha elverişlidir (Karaman vd., 2018: 573).

Ruhsatî

“Nasibini verir yoktan

Gerek azdan gerek çoktan

Murâdını Ganî Hakk’tan

Dile vakt-i seherlerde” (İlhan, 2015: 279)

Nahl Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 70’tir. Sure, 128 ayetten oluşur. Adını 68. ayette geçen nahl kelimesinden alır ve bu kelime “bal arısı” manasına gelir. Surede geçen konular; haram ve helaller, tövbe, yemin, verilen sözlerde durma, adalet gibi dini-ahlaki konular, vahiy, öldükten sonra dirilme, Allah’ın kudreti ve kudretinin delilleri, Allah’ın verdiği nimetlere insanların şükretmesi ve bu konuda insanların uyarılmasıdır (Karaman vd., 2018: 266).

40. Ayet: İnnemâ kavlünâ li şey’in izâ eradnâhü en nekûle lehû kün fe yekûn (Yazır, 2023: 272).

Biz bir şeyi murat ettiğimizde sözümüz “ol!” demekten ibarettir. O da hemen oluverir (Karaman vd., 2018: 270).

Dertli

“**Kün** buyurdun her eşyâyı yetirdin

Mevcûdâtı kemâline getirdin

Yaptın Arşı, Kürsü kendin bitirdin

Düşürdün tükenmez gavgâya beni” (Tek, 2011: 266)

Nebe Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 80’dir. Adını birinci ayetten alan sure, 40 ayetten oluşur. Nebe, “haber” manasına gelir. Surede geçen konular; kıyamet, mahşer günü verilecek olan hesap, öldükten sonra dirilme, ceza ve mükâfattır. Ayrıca Allah’ın varlığından ve sonsuz gücünden de bahsedilir (Karaman vd., 2018: 581).

40. Ayet: İnnâ enzerneküm azâben karîbâ yevme yenzurul mer’ü mâ kaddemet yedâhü ve yekûlül kâfiru yâ leytenî küntü türâbâ (Yazır, 2023: 584).

Biz insanın önceden yapıp ettiklerine bakacağı, inkârcılarının da “Keşke toprak olsaydım!” diyerek dövüneceği gün gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı sizi uyardık (Karaman vd., 2018: 582).

Beşiktaşlı Gedâî

“İz yekulül kâfiru yâ leyteni mefhumunun

Anladık **küntü turâben** diyemeyiz vakt-i azab” (Dağlı, 1943: 122)

Necm Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 23’tür. Sure, 62 ayetten oluşur. İsmi ilk ayette geçen necm kelimesinden alır. Necm, “yıldız” manasına gelir. Surede geçen konular; bazı toplumların iman etmemeleri ve bunun sonucunda helak edilmeleri, Kur’an-ı Kerim’in Cebrail aracılığıyla indirilmesi, Allah’ın emir ve yasaklarını Hz. Peygamber’in insanlara bildirmesidir (Karaman vd., 2018: 525).

9. Ayet: Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ (Yazır, 2023: 527).

Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu (Karaman., 2018: 525).

Bayburtlu Zihnî

“Mahrem-i sırr-ı sarâ-yı vahdettin bürhândır

Kâbe kavseyn makamından **ev ednâdan** garaz” (Erbay, 2014: 41)

Edib Harabî

“Kaf u nun hitabı ızhar olmadan

Biz bu kâinatın ibtidasıyız

Kimseler vasıl-ı didar olmadan

Ol **kâbe kavseyn**’in **ev ednâsıyız**” (Ergun, 1956: 263)

Erzurumlu Emrah

“Çehre-i pâkinde gördüm **kâbe kavseyn** âyetin” (Can, 2009: 79)

Rûzî

“Lâ diyen küfr ile mevsufdur hala

İlla müminlere oldı reh-nüma

Kâbe kavseyni’den geçdi Mustafa

Mesiha dördinci semada kaldı” (Çapraz, 2015: 105)

Seyrânî

“Sırr-ı **ev ednâya** imek ne mümkün

Bağ-ı tevhid gülün dermek ne mümkün

Cennete Seyrânî girmek ne mümkün

Zikrim ism-i yâ Mustafâ olmasa” (Aydoğdu, 2011: 106)

Sümmânî

“**Ev ednâ** perdesin açıp seyri mirâc evine

Gösterir **kâbe kavseyn** kudreti Abdulkadir” (Erkal, 2007: 386)

Şem’î

“Cümle esrar-ı Huda tebrikinle oldu ayan

Kâbe kavseyni ev ednâ dostuna oldu civar” (Aydın, 2019: 267)

14. Ayet: Inde sidratil müntehâ (Yazır, 2023: 527).

Sidrat’ül-Münteha’nın yanında (Karaman vd., 2018: 525).

Sümmânî

“**Sidretü’l-müntehâ** seyran gâhında

Sonunda kim delil oldu râhında

Arşın beyanında Mirâc evinde

Ziyâret de sana lâyık Muhammed” (Erkal, 2007: 313)

39. Ayet: Ve el leyse lil insâni illâ mâ seâ (Yazır, 2023: 528).

İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder (Karaman vd., 2018: 526).

Bayburtlu Zihnî

“Kîl-i kemâl üzre celâle dikkati

Emr-i **illâ mâ sea** insânedir” (Erbay, 2014: 155)

Neml Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 48’dir. Sure, 93 ayetten oluşur. Adını 18. ayette geçen neml kelimesinden alır. Neml, “karıncalar” manasına gelir. Surede geçen konular; İslam’ın inanç esasları, Allah’ın birliği, peygamberlik, bazı peygamberlerin kıssaları, vahiy, dabbetü’l arz ve ahiret hayatıdır (Karaman vd., 2018: 376).

18. Ayet: Hattâ izâ etev alâ vâdin nemli kâlet nemletüy yâ eyyühen nemlühulû mesâkineküm lâ yahtımenneküm süleymânü ve cünûdühû ve hüm lâ yeş'urûn (Yazır, 2023: 379).

Nihayet karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin. Aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!” (Karaman vd., 2018: 377).

Bayburtlu Zihnî

“Vâdî-i nemle düşüb râh meğer ol mâhın

Çevirüb hâle gibi **mühr-i Süleymânî-i hatt**” (Erbay, 2014: 317)

40. Ayet: Kâlellezî indehû ılmüm minel kitâbi ene âtîke bihî kable ey yartedde ileyke tarfük. Felemmâ raâhü müstekırran indehû kâle hâzâ min fadli rabbî. Li yeblüvenî e eşküru em efkür. Ve men şekera fe innemâ yeşkürü li nefsih, ve men kefera fe inne rabbî ğaniyyün kerim (Yazır, 2023: 381).

Bu konuya dair kitaptan bir bilgisi olan ise, “Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm.” diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan Rabbimin bir lütfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir.” (Karaman vd., 2018: 379).

Ruhsatî

“**Tarfetü'l-ayn** içre gezdik biz cihanı serteser

Gâhi yağmur gâhi dolu Nil gibi Bektaşî'yiz” (İlhan, 2015: 241)

82. Ayet: Ve izâ vekaal kavlü aleyhim ahraçnâ lehüm dâbbetem minel ardı tükellimühüm ennen nâse kânû bi âyâtinâ lâ yûkînûn (Yazır, 2023: 385).

Söylenen (kıyamet) başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir yaratık çıkarırız da insanların ayetlerimize kesin bir şekilde iman etmedikleri konusunda onlarla konuşur (Karaman vd., 2018: 383).

Şenlik

“**Dabbetü'l arz** çihar gelir meydana

Onnan sora uşah getirmez ana

Dünya harab olur hepsi bir güne

Gör ne yaman olur zamanın senin” (Yıldırım, 2018: 230)

87. Ayet: Ve yevme yünfehu fis sûri fe fezia men fis semâvâti ve men fil ardı illâ men şâallah ve küllün etevhü dâhırîn (Yazır, 2023: 385).

Surun üflendiği gün Allah’ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır, hepsi boyunları bükük olarak ona gelirler (Karaman vd., 2018: 383).

Ruhsatî

“Gel gönül dünyadan sen çek elini

Yükletir kervanın çek eder bir gün

İsrâfil sûr vurur canlı kul kalmaz

Mansûr ortalığı pak eder bir gün” (İlhan, 2015: 159)

Nisâ Suresi: İndiği yer Medine’dir. İniş sırası 91’dir. Sure, 176 ayetten oluşur. Sure ismi “kadınlar” manasına gelir. Sure, insanın akrabalık bağının başladığı ana rahmine atıfta bulunarak başlar ve akraba arasındaki miras ilişkisini düzenleyen kurallardan bahseden bir ayetle son bulur. Surede kadınlar ile ilgili hükümlerden ve kadın haklarından bahseder. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de kadınlar adına bir sure olması sürekli arka plana atılan kadınlar için bir onurlandırma olmuştur (Karaman vd., 2018: 76).

149. Ayet: İn tübdû hayran ev tuhfûhü ev tafû sûin fe innallâhe kâne afüvven kadîrâ (Yazır, 2023: 103). Bir iyiliği açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedicidir. O, her şeye kadirdir (Karaman vd., 2018: 101).

Ruhsatî

“Kimsenin aybına sen olma nâzır

Cümlenin Hâlık’ı her yerde hâzır

Belki meclisinde bulunur Hızır

Kalp gözüyle dört yanına iyice bak” (İlhan, 2015: 50)

Nûh Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 71'dir. Sure, 28 ayetten oluşur. Surede; Hz. Nuh peygamberden ve peygamberin Allah'a inanmayanlara karşı verdiği mücadeleden bahseder. Bu sebepten ötürü de sureye Nûh adı verilmiştir (Karaman vd., 2018: 569).

Sümmânî

“Yakub'a hasretlik verdi Yusuf u Ken'an için

Cihanı suça gark etti **Nuh'a yüzdürdü gemi**” (Umagan, 2003: 75)

Nûr Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 102'dir. Sure, 64 ayetten oluşur. Adını 35. ve 40. ayetlerde geçen nur kelimesinden alır. Surede geçen konular; Allah'ın insanlara doğru yolu emretmesi, Allah'a kulluk eden insanların ulaşacağı mükâfat, yasaklar ve bu yasakların cezaları, Allah'ın büyüklüğü, köle ve hizmetçilere iyi davranmanın gerekliliğidir (Karaman vd., 2018: 349).

37. Ayet: Ricâlül lâ tülhîhim ticâratüv ve lâ bey'un an zikrillâhi ve ikâmis salâti ve itâiz zekâti yehâfûne yevmen tetekallebü fihil kulübü vel ebsâr (Yazır, 2023: 356).

Ticaretin de satımın da kendileri Allah'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşette sarsılacağı bir günden korkan kişiler (Karaman vd., 2018: 354).

Seyrânî

“Meylini vermişsin kisbile kara

Zikir⁴den fikirden olur avare

Bilürsin ey miskin ölüme çare

Bulmadı âlemde Lokman olanlar” (Aydoğdu, 2011: 855)

Ra'd Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 96'dır. Medine'de indiği de rivayet edilen sure, 43 ayetten oluşur. Adını 13. ayetten alır. Ra'd, “gök gürültüsü” manasına gelir. Surede geçen konular; vahiy, peygamberlik, müslümanların özellikleri, ahiret, Kur'an-ı Kerim'in özellikleri, Allah'ın varlığı ve birliğidir (Karaman vd., 2018: 248).

---

⁴ Ayette geçen “Allah'ı anmaktan” ifadesini belirtir.

2. Ayet: Allâhüllezi rafeas semâvâti bi ğayri amedin teravnehâ sümmelevâ alel arşiv ve sehharâş şemse vel kamer küllüy yevrî li ecelim müsemmâ yüdebbirul emra yüfassilül âyâti lealleküm bi likâi rabbiküm tûkînûn (Yazır, 2023: 250).

Gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselten, sonra arşı istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır; her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allah düzenliyor; ayetleri de açıklıyor ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız (Karaman vd., 2018: 248).

Ruhsatî

“Okudum İhlâs’ı şüphe yok dersin

Direksiz semayı kim durdursun

Varsın cehenneme rakipler girsin

Hakkında delilim var âyet var iken” (İlhan, 2015: 235)

23. Ayet: Cennâtü adniy yedhulûnehâ ve men saleha min âbâihim ve ezvâcihim ve zürriyyâtihim vel melâiketü yedhulûne aleyhim min külli bâb (Yazır, 2023: 253).

O güzel son, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından layık olanlarla birlikte girecekleri adn cennetleridir (Karaman vd., 2018: 251).

Bayburtlu Zihnî

“Lehüm **cennâtü adnin yedhulûnı** hass-ı nefis eyler

Umûm-ı nâsa hevl-i mahşeri tabîr ider vâiz” (Erbay, 2014: 319)

Rahmân Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 97'dir. Sure, 78 ayetten oluşur. Bir kısmının Mekke'de, bir kısmının Medine'de ya da tamamının Mekke'de indiğine dair görüşlerde vardır. Sure adını ilk ayette geçen Rahmân kelimesinden alır. Surede; insana verilen nimetlerden bahseder ve insanın bu nimetlerin bilincinde olması gerektiğini ifade eder (Karaman vd., 2018: 530).

26. Ayet: Küllü men aleyhâ fân (Yazır, 2023: 533).

Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir (Karaman vd., 2018: 531).

Deli Boran

“Elif lam mim zalikel kitap

Lareyfe fiyhi eyledi hitap

Yazıldı haktan geldi dört kitap

Küllü men aleyhâ fâne bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

Feryadî

“Dünya bize zindan münkire cennet

Küllü men aleyhâ fân buyurdu ispat

Kimsenin hakkında etmeyiz gıybet

Bağlıdır rızaya payımız bizim” (Kaya, 2009: 337)

Miratî

“Lâmekândan bimekâna gelmişiz

Her bir sıfat ile mukim olmuşuz

Noktai sır kâf u nunu bilmişiz

Küllü men aleyhâ fâna bağlıyız” (Ergun, 1956: 32)

Ruşeni

“Analar akıttı gözünden yaşı

Kal’anın kalmadı toprağı taşı

Hendeklere doldu şehit ölüsü

Cümlesi oldular **mevt aleyhâ fân**” (Çelik, 2008: 202)

Rûzî

“Kalb-i selim olup geç bu riyadan

Âşık olan ayrılır mı rızadan

Rûzî el çeknez mi hubb u sevdadan

Küllü men aleyhâ fân’ı bilürken” (Çapraz, 2015: 105)

Tokatlı Nuri

“Var olmazdan evvel bu kevn ü mekân

Kün emrin buyurdu hazret-i Mennân

Budur kâf u nun'un aslına bürhân

Küllên aleyhâ fânin ve yebgâ" (Karadayı, 2015: 478)

Türâbî

"Beyhûde işlerin terk eyle mutlak

Küllü men aleyhâ fân dedi Hak

Cihan bâkî değil hükmetüne bak

Bu bir söz ârife bahane yeter" (Güzel, 2006: 520)

27. Ayet: Ve yebka vechü rabbike zül celâli vel ikrâm (Yazır, 2023: 533).

Azamet ve kerem sahibi Rabbinin zâtı ise bâkî kalır (Karaman vd., 2018: 531).

Dertli

"Şarâb-ı mevî elbet nûş eder bunda gelen insan

Hudâ bâkî kalır ancak helâk olur cemî ekvân

Kanı abâ vü ecdâdın, kanı ansâb u emcâdın

Fenâdan el çekip gitti nice cândan olan ihvân" (Birgören, 2011: 104)

Ruhsatî

"Bu gönül ol **Zü'l-celâl**'in kendi vahdet hânesi

Bir söz ile yıkma sakın sâyebân incinmesini" (İlhan, 2015: 64)

Rûm Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 84'tür. Sure, 60 ayetten oluşur. Adını ikinci ayetinde geçen rûm kelimesinden alır. Rum, "Bizans" manasına gelir. Surede müslümanlara müjde verilir. Verilen müjde ise Bizanslılar'ın ateşperest olan İranlılar'a galip gelecekleridir. Surede geçen konular; kıyamet gününde kâfirlerin karşılaşacağı muamale, Allah'ın emirlerini inkâr gelen toplulukların karşılaştığı durumlar ve bu durumlardan ibret alınması gerektiği, insanların yaptığı hatalar sonucu ortaya çıkan olumsuz durumlar, müminlerin ahiret hayatına hazırlanmalarının gerekliliği, müminlerin Allah'a olan inançlarını hem darlıkta hem de bollukta devam ettirmek gerektiği, Allah'ın varlığı ve birliğidir (Karaman vd., 2018: 403).

50. Ayet: Fenzur ilâ âsâri rahmetillâhi keyfe yuyyil arda ba'da mevîhâ inne zâlike le muhyil mevîâ ve hüve alâ külli şey'in kadîr (Yazır, 2023: 410).

Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak. Toprağa ölümünün ardından nasıl can veriyor. İşte ölüleri diriltecek olan odur. Onun her şeye gücü yeter (Karaman vd., 2018: 408).

Seyrânî

“Zâhiren vermez semer kurur şecer olur türâb

Keyfe yuhyi'l arda ba'de mevthâ'dır ibretin” (Aydoğdu, 2011: 1263)

Sâd Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 38'dir. Sure, 88 ayetten oluşur. Surede geçen konular; Hz. Adem'in yaratılışı, şeytanın isyanı, Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr gelenler ve inkârcıların iddialarının reddedilmesi, yoldan çıkan insanların kötü sonları, bazı peygamberlerin hayatlarından örnekler, peygamberlerin yolundan gidenlerin ahirette ulaşacakları mutluluk, çok tanrılı inançlar ve bu inançlara yönelik eleştirilerdir (Karaman vd., 2018: 452).

20. Ayet: Ve şedednâ mülkehû ve âteynâhül hıkmete ve faslel hitâb (Yazır, 2023: 455).

Onun hükümdarlığını güçlendirmiş, kendisine hikmet ve anlaşmazlıkları bitiren konuşma yeteneği vermiştik (Karaman vd., 2018: 453).

Seyrânî

“Ger bu bilgi şems-i Hak'tan doğmasaydı hârice

Tanrı Seyrânî demezdi Dâvud'a **faslel-hitâb**” (Kasır, 1984: 255)

71. ve 72. Ayetler: İz kâle rabbüke lil melâiketi innî hâlikum beşeram min tıyn. Fe izâ sevveytühû ve nefahtü fihi mir rûhıy fekaû lehû sâcidîn (Yazır, 2023: 458).

Hani Rabbin meleklere demişti ki: “Ben çamurdan bir insan yaratacağım.” Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın (Karaman vd., 2018: 456).

Seyrânî

“Bu esmânın müsemması **nefahtü fihi min rûhî**

Cevâbın bilmeyüp candan sual iden ne ahmaktır” (Aydoğdu, 2011: 1295)

Saff Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 109'dur. Sure, 114 ayetten oluşur. Adımı dördüncü ayette geçen saf kelimesinden alır, Saf, “dizi” ve “sıra” manalarına gelir. Surede geçen konular; İsrailoğullarının söz vermeleri ve verdikleri sözü tutmamaları, Hz. Musa'yı üzmeleri, Hz. İsa'ya vefasızlık edilmesi ve ona vefasızlık edenlerin

eleştirilmesi, kişilerin söyledikleri ile yaptıklarının uyuşmaması ve bu durumun Allah katında çirkin sayılması, Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmek için Allah yolunda savaşanların birlik olması, gerçek kurtuluşun imanda olduğu, insanların canını ve malını Allah yolunda harcamaları ile gerçek kurtuluşa ermenin mümkün olabileceğidir (Karaman vd., 2018: 550).

6. Ayet: Ve iz kâle ıysebnü meryeme yâ benî isrâîle innî rasûlüllâhi ileyküm müsaddikal limâ beyne yedeyye minet tevrâti ve mübeşşiram bi rasûliy ye'tî mim ba'dismühu ahmed felemmâ câehüm bil beyyinâti kâlû hâzâ sıhrum mübîn (Yazır, 2023: 553).

Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: “Ey İsrailoğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.” Ama o (Ahmed) kendilerine apaçık kanıtlarla gelince, “Bu (kanıtlar) besbelli bir büyü.” dediler (Karaman vd., 2018: 551).

Ruhsatî

“Gerek beylik gerek paşa ahrete faydası yok

Fakirle etti muhabbet nûr **Ahmed**'den geldi ses” (İlhan, 2015:135)

13. Ayet: Ve uhrâ tühıbbûnehâ nasrum minallâhi ve fethûn karîb” (Yazır, 2023: 553).

Hoşunuza gidecek bir şey daha var: Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih. Haydi, müminlere müjdele! (Karaman vd., 2018: 551)

Bayburtlu Celalî

“Ârifler dilinde harf-i bismillah

Seng-i hâre; değse gül-anber eyler

Her kime yetişse **nasrun minallâh**

Lentebûr sırrına ol mazhar eyler” (Çevik, 2019: 62)

Bayburtlu Zihnî

“Hamdü lillah her yana **nasrun minallâh** âyeti

Her alemde rû-nümâdır hamd-ı sadef ver muîn” (Erbay, 2014: 151)

Rûzî

“Sahib-i nübüvvet inam fusus

Mucizatın bi-adedir ba-husus

Zahir batın zat-ı pakine mahsus

Nasrun minallâhi ve fethun karib” (Çapraz, 2015: 106)

Şem’î

“Destine aldı aşkıla **nasrun minallâh** seyfini

Kal’a-i adaları seyf ile eyler feth-i bab” (Aydın, 2019: 419)

Sâffât Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 56’dır. Sure, 182 ayetten oluşur. Sure adını birinci ayetten alır. Surede geçen konular; ahiret ve ahiret hayatının gerçek olması, müminlerin cennete mutlu olacakları, Harun, İbrahim, İlyas, İshak, İsmail, Lut, Musa ve Yunus peygamberlerin hayatları, inkârcıların inançlarına yönelik eleştiriler ve Allah’ın birliğidir (Karaman vd., 2018: 445).

46. Ayet: Beydâe lezzetil lişşâribîn (Yazır, 2023: 448).

Bembeyaz, içenlere lezzet verir (Karaman vd., 2018: 446).

Bayburtlu Zihnî

“**Lezzetü’n-li’ş-şâribîn** oldı dimâg-ı sâhile

Kevser ü hamr u asel misk-i mizacından bedîd” (Erbay, 2014: 165)

103. Ayet: Felemmâ eslemâ ve tellehû lil cebîn (Yazır, 2023: 451).

Her ikisi de (ilahî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca (Karaman vd., 2018: 449).

Sümmânî

“Emir senin dedi Cenab-ı Kudret

Sana kurban olsun oğul mal devlet

Varıp validesinden alam ruhsat

Getirem **İsmail’i sana kurban**” (Bayoğlu, 2009: 26)

107. Ayet: Ve fedeynâhü bi zibhın azıym” (Yazır, 2023: 451).

Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik (Karaman vd, 2018: 449).

Deli Boran

“Halil İsmail’e eyledi nazar

Arafat’a çıktı **koç geldi hazır**

Ali padişaktır sevenler vezir

Allah cömert Ali cömert her şey var” (Işık ve Onar, 2015: 12)

Dertli

“**Geldi koç kurbân için İsmâil’e** dirler acep

Kalmışım hayretde İsmâil kimin kurbânıdır” (Tek, 2011: 71)

Seyrânî

“İsmail veş canın teslim edersin

Sana gökten inen gıda bulunur” (Umagan, 2003: 76)

159. Ayet: Sübhânallâhi ammâ yesifûn (Yazır, 2023: 453).

Allah, o inkârcıların isnat ettikleri niteliklerden münezzehtir (Karaman vd., 2018: 451).

Ruhsatî

“Nusret ver îmânıma

Nefsi salma yanıma

Dayanırım **Sübhân**’ıma

Tövbe estağfurullah” (Kaya, 1994: 266)

Secde Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 75’tir. Sure, 30 ayetten oluşur. Adını 15. ayetten alır. İlgili ayette müslümanların teslimiyet dairesi içinde secdeye kapanmalarından söz eder. Peygamberlere iman konusuyla sureye başlanır ve sonunda ise Allah’ın kudretinin delilleri üzerine düşünmek gerektiğini ifade eder. Surede; öldükten sonra dirilme olayı ve bu olayın gerçek oluşu, müslümanların karşılaşacağı

ödülleri ve inkârcıların karşılaşacağı cezalardan da bahsedilir (Karaman vd., 2018: 414).

11. Ayet: Kul yeteffâküm melekül mevtillezî vükkile biküm sümme ilâ rabbiküm türceûn (Yazır, 2023: 416).

De ki: “Sizin için görevlendirilmiş bulunan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz ” (Karaman vd., 2018: 414).

Şenlik

“Vefalı dünyadan açılır bir yol

Kâf geder heş galmaz insi, cinsi kul

Kef gelende ecel besi yağın bil

Lem melekül mevte dönüp göçmüşem” (Aslan, 1992: 256)

Şems Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 26’dır. Sure, 15 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinde geçen şems kelimesinden alır. Şems, “güneş” manasına gelir. Surede geçen konular; Semud kavmi, kavmin helak edilmesi ve insanın hem iyi hem de kötü bir varlık olduğudur (Karaman vd., 2018: 594).

1. Ayet: Veş şemsi ved duhâ (Yazır, 2023: 596).

Yemin olsun. Güneşe ve kuşluğa (Karaman vd., 2018: 594).

Bayburtlu Zihnî

“Saçın velleyl vechin âyet-i **ve’ş-şemsü ve’d-duhâ**” (Erbay, 2014: 50)

Deli Boran

“**Ve’ş-şems** cemâlin aşkınan Tâhâ

Emirü’l-müminin abdan-ı nehâ

Ümmü’l-kitab Radiyallahü anhâ

Sâki-i kevser âb-ı hayat okunur” (Kaya, 2019: 74)

Dertli

“**Ve’ş-şemsü** kemâlin ve’l-leyli zülfün” (Tek, 2011: 73)

Erzurumlu Emrah

“Saçun ve’l leylî rûyun sûre-i ve’ş şemsi yazar” (Karadayı, 2015: 64)

Rûzî

“Talatın ve’l fecr’ü ve’ş-şems’ü kamer nuru ziya

Sure-yi ve’l leyl’dir zülfin cemalin ve’d duha

Bu sebep üftade-yi hak-i derin Rûzî geda

Asitan-ı devletindendir necat-ı aşikin” (Çapraz, 2015: 107)

2. Ayet: Vel kameri izâ telâhâ (Yazır, 2023: 596).

Kararıp sakinleştiğinde geceye ki (Karaman, 2018: 595).

Rûzî

“Talatın vel’l fecr’ü ve’ş şems’ü **kamer** nuru ziya

Sure-yi ve’l leyl’dir zülfin cemalin ve’d duha

Bu sebep üftade-yi hak-i derin Rûzî geda

Asitan-ı devletindendir necat-ı aşikin” (Çapraz, 2015: 107)

Şu’arâ Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 47’dir. Sure, 277 ayetten oluşur. Adını 244. ayetten alır. Şu’arâ, “şairler” manasına gelir. Surede geçen konular; Kur’an inancı, peygamberlik, ahiret inancı, bazı peygamberlerin kıssaları ve tebliğleri, Allah’ın birliğidir (Karaman vd., 2018: 366).

32. Ayet: Fe elkâ asâhü fe izâ hiye sü’bânüm mübîn (Yazır, 2023: 369).

Bunun üzerine Musa asasını atıverdi. bir de ne görsünler, asa düpedüz bir yılan oluvermiş (Karaman vd., 2018: 367).

Ruhsatî

“Hani Meryem oğlu Hazret-i İsâ

Firavun kavmiyle cenk etti Mûsâ

Ejderha olurdu elinde asâ

O da kurtulmadı mevtin elinden” (İlhan, 2015: 128)

88. Ayet: Yevme lâ yenfeu mâlüv ve lâ benûn (Yazır, 2023: 372).

O gün ne mal fayda verir ne de evlat (Karaman vd., 2018: 370).

Bayburtlu Celâlî

“**Yevme yenfeun**un yamandır dalı

Bilirsin benliğin nice olur hali

Ayaklar altında zerre misali

Dört yana baktıkça hayrân olursun” (Çevik, 2019: 54-55)

Şem’î

“**Yevme lâ yenfeu** buyurdu Huda

Yüzün çevir şimdi Mevlâ’dan yana

Âşıklar cananın damenin tuta

Yarayı tabibler sarar dimişler” (Aydın, 2019: 267)

94. Ayet: Fe kübkibû fihâ hüm vel ğâvûn (Yazır, 2023: 372).

Artık onlar, o sapkınlar ve İblis’in yandaşları toptan tepetaklak cehenneme atılırlar (Karaman vd., 2018: 370).

Bayburtlu Celâlî

“Ne sehv ettim ki yâ Rab ehl-i zahir

Diyorlar küllî kâziptir şuârâ

Anı bilmez mi kim aşk-ı ezeldir

Çeken âşık-ı şeydâyı o yâre

Okurlar hakkıma âdât-ı **ġâvûn**

Bu âyet istifhâmın benden ara” (Karadayı, 2015: 63)

Tâhâ Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 45’tir. Sure, 135 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinden alır. 130. ve 131. ayetlerin Medine’de indiği rivayet edilir. Surenin içeriğinde Hz. Peygamber’e ve müminlere verilen teselli yer alır (Karaman vd., 2018: 311).

Beşiktaşlı Gedaî

“Mekteb-i aşkda, ledünni dersin itmam eyledim

Ezberim **Tâhâ** vü Yâsin zikrim errahmân idi” (Dağlı, 1943: 23)

14. Ayet: İnnenî enallâhü lâ ilâhe illâ ene fa'büdnî ve ekıms salât eli zıkrî (Yazır, 2023: 314).

Kuşkusuz ben, yalnız ben Allah'ım. Benden başka tanrı yoktur. O halde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namazı kıl (Karaman vd., 2018: 312).

Seyrânî

“Seyrânî düşünme sim ü zerini

Bilse **innî enallah**'ın sırrını

Er olan bırakmaz yerde serini

Şems-i Tebriz gibi baş kapar kaçar” (Aydoğdu, 2011: 843)

Tokatlı Nuri

“Matlaıdır şâh-ı ten **innî enallah** nurunun

Bazı lâhutun o tende lânesidir bu gönül” (Karadayı, 2015: 64)

Tahrîm Suresi: İndiği yer Medine'dir. İniş sırası 107'dir. Sure, 12 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinden alır. Tahrîm, “haram kılma” manasına gelir. Surede geçen konular; Hz. Peygamber'in eşine bir sır vermesi ve eşinin bu sırrı gizleyememesi, bu olaydan hareketler aile ilişkilerinde güven kavramı, sorumluluk ve tövbedir (Karaman vd., 2018: 559).

6. Ayet: Yâ eyyühellezîne âmenû kû enfüseküüm ve ehlîküüm nârav vekûdühen nâsü vel hicâratü aleyhâ melâiketün ğılâzun şidâdü lâ ya'sûnallâhe mâ emerahüm ve yef'alûne mâ yü'merûn (Yazır, 2023: 561).

Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır (Karaman vd., 2018: 559).

Ruhsatî

“**Nisâlar açık gezerler**

Cehennemden **od** üzerler

Melekler günâh yazarlar

Akıllar zaya düşmüşler” (Kaya, 1994: 463)

Sümmânî

“Cehennem hânenin ateşi yoktur

Asi kul ateşi kendin götürür” (Bayoğlu, 2009: 29)

Târik Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 36’dır. Sure, 17 ayetten oluşur. Adını ilk ayette geçen târik kelimesinden alır. Târik, “gece çakıp görünen yıldız” manasına gelir. Surede geçen konular; Kur’an-ı Kerim’in gerçekliği, insanın yaratılması, Allah’ın insan hayatını denetlediği, öldükten sonra mahşerde toplanıp hesaba çekilme ve buna imandır (Karaman., 2018: 590).

9. Ayet: Yevme tübles serâir (Yazır, 2023: 592).

O gün bütün sırlar ortaya dökülecektir (Karaman vd., 2018: 590).

Miratî

“Âlemi kasrette kalma ey gönül gel bahuzur

Yevmetüblâ olmadan bul Hakkı, nefsin başın ur” (Ergun, 1956: 37)

Seyrânî

“Heva-yı nefsimle itdim ülfeti

Başa satın aldım gam u mihneti

Açıldığı zaman amel hücceti

Seyrânî’dir cürmim urma yüzüme” (Aydoğdu, 2011: 388)

Tekâsür Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 16’dır. Sure, 8 ayetten oluşur. Adını ilk ayette geçen tekâsür kelimesinden alır. Tekâsür, “çoklukla övünme yarışı” manasına gelir. Surede geçen konular; insanların ahirette yaşayacakları haller, insanların dünya malına karşı düşkünlükleri, dünyanın aldatıcı olması ve insanların dünyanın aldatıcı yönüyle meşgul olmasıdır (Karaman vd., 2018: 600).

7. Ayet: Sümme leteravünneha aynel yekıyn (Yazır, 2023: 602).

Sonra kuşkusuz onu gözünüzle ayan beyan göreceksiniz (Karaman vd., 2018: 600).

Agâhî

“Hamdülillâh mürid-i mutlak olduk

Rah-ı Hakk'ı biz muhakkak biliriz

Ayne'l-yakîn Hakka'l-yakîn Hak olduk

Hak deyip Hak söyler Hakk'ı biliriz” (Kaya, 2009: 195)

Seyrânî

“Seyrânî âdemlik hâlini takın

Âdem ilm-el-yakîn hem **ayn'el-yakîn**

Ehl-i harâbâta hor bakma sakın

Defîne bulunur virânelerde” (Aydoğdu, 2011: 367)

Tevbe Suresi: İndiği yer Medine'dir. İnış sırası 113'tür. Sure, 129 ayetten oluşur. Hicretin 9. yılında inen surenin Kur'an-ı Kerim'in son suresi olduğu söylenir. Adını 104. ayetinde geçen tevbe kelimesinden alır. İlk kelimesi “berâe”dir. Bu yüzden Berâe suresi olarak da bilinir. Başında besmele yoktur ve besmele ile başlamayan tek suredir. Surede Tebük seferinden bahseder. Surenin büyük bir bölümü Tebük seferi sırasında vahyedilir. Sure, müşriklerin uyarılması ile başlar. Sureyi Enfal suresinin devamı niteliğinde görenler de vardır (Karaman vd., 2018: 186).

18. Ayet: İnnemâ ya'müru mesâcidallâhi men âmene billâhi vel yevmil âhiri ve ekâmes salâte ve âtez zekâte ve lem yahşe illallâhe fe asâ ülâike ey yekûnu minel muhtedîn (Yazır, 2023: 190).

Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur (Karaman vd., 188).

Bayburtlu Zihnî

“**İnnemâ yamuru** nassınca mübeşşir-i alî

Sen benâniyetin icrâ ile hakka me'cur” (Erbay, 2014: 189)

119. Ayet: Yâ eyyuhellezîne âmenüttekullâhe ve kûnû meas sâdikıyn (Yazır, 2023: 207).

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun (Karaman vd., 2018: 205).

Seyrânî

“Ârifler Seyrânî ay gibi âyân

Âriften sayılır ârife uyan

Câhil sohbetinin encâmı ziyân

Âriflerin ziyân sözü kâr gibi” (Kasır, 1984: 81)

Tîn Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 28’dir. Sure 8 ayetten oluşur. Adını ilk ayette geçen tîn kelimesinden alır. Surede geçen konular; insanda iman ve ahlak eksiliği meydana geldiğinde insanın aşağılık konuma gelip değerinin alçalacağı, hesap ve ceza hükümlerini yalan sayanların kınandığı, insana verilen değer, insanın yaratılışta kendisine verilen olgunluk ve gelişme kapasitesi, Allah’ın hüküm verme yetkisi ve bu yetkide üstün olduğudur (Karaman vd., 2018: 596).

4. Ayet: Le kad halaknel insâne fî ahseni takvim (Yazır, 2023: 598).

Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır (Karaman vd., 2018: 596).

Dertli

“Gayra nazar kılma gel Âdem’e bak

Ahsen surette halk itdi Yezdân

Buyurmuş hakkında Feyyâz-ı Mutlak

Sure-yi vettin hakkında burhan” (Tek, 2011: 72)

Figânî

“Kaşınla kirpiğin olmuş müstehir hüsnüne meftun

Efendim **ahsen-i takvimine** eyler niyaz dilber” (İvgin, 1994: 78)

Rûzî

“Âdem ile oldum pir-i perverde

Bir müddet eğlendim sulb-ı pederde

Tahvil itdi beni rahm-ı maderde

Ahsen-i takvim’e vacibü’l vücud” (Çapraz, 2015: 106)

Seyrânî

“Bu insân **ahsen-i takvime** mazhar olmazdan evvel

Olur sümme redednâhu ayetince mazhar-ı esfel” (Aydoğdu, 2011: 1214)

5. Ayet: Sümme radednâhü esfele sâfilîn (Yazır, 2023: 598).

Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik (Karaman vd., 2018: 596).

Rûzî

“Ne reva eylesin al-i makamı **esfel**

Emr ü nehy eylemeyemez nefesine zira eçhel

Bu heva-yı hevesin hatimesi su-i amel

Olamaz nakd-i hayat bezm-i mükafata bedel” (Çapraz, 2015: 107)

Seyrânî

“Bu insân ahsen-i takvimine mazhar olmazdan evvel

Olur **sümme redednâhu** ayetince mazhar-ı esfel” (Aydoğdu, 2011: 1214)

Tûr Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 76’dır. 49 ayetten oluşan sure adını ilk ayetinde geçen tûr kelimesinden alır. Tûr, “Sînâ Dağı” olarak bilinir. Surede geçen konular; Hz. Peygamber’in hak peygamber olduğu, inkârcılar ve bunların ahiret hayatında karşılaşacakları durum, cenneti kazanacak kullar ve onlara verilecek mükâfatlardır (Karaman vd., 2018: 522).

Seyrânî

“Seyrânî gördü vücudum sure-i **ve’t-tûr** gibi

Bir safir sehba bedenden daima mamur gibi

Ey efendim her kelamın şerbet-i engûr gibi

Şerbeti korlar velî ol kâse vü tasda yatur” (Aydoğdu, 2011: 1307)

Vâkıa Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 46’dır. Sure, 96 ayetten oluşur. Sure adını ilk ayetinde geçen vâkıa kelimesinden alır. Vâkıa, “hadise, olay” manasına gelir ve ayrıca vâkıa kıyamet gününü ifade eder. Sure kıyamet günü hakkında şüphe edilmemesi gerektiğini belirterek bu konu hakkında bir uyarı ile başlar. Surede; Allah’ın kudreti ve kudretinden deliller, Kur’an-ı Kerim’in Allah tarafından indirildiği

ve Kur'an-ı Kerim'in insanlar için bir nimet olduğundan bahseder. Ayrıca surede cennet ve cehennemden tasvirleri de bulunur (Karaman vd., 2018: 533).

60. Ayet: Nahnü kaddernâ beynekümül mevte ve mâ nahnü bi mesbûkıyn (Yazır, 2023: 537).

Aranızda ölümü biz takdir ettik (Karaman vd., 2018: 535).

Bayburtlu Zihnî

“Sımâh-ı câne nâgâh irci'îden bir nidâ geldi

Bülendi nükte-i sırr-ı kelâm-ı **nahnü kaddernâ**” (Erbay, 2014: 160)

85. Ayet: Ve nahnü akrabü ileyhi minküm ve lâkil lâ tübsırûn (Yazır, 2023: 538).

Biz ona sizden daha yakınız fakat göremezsiniz (Karaman vd., 2018: 536).

Seyrânî

“Seyrânî hakk söz tatlıdır candan

Hakk ona yakındır damardan kandan

Münezzehdir Allâh cism ü mekândan

Kande ismin ansan heman ondadır” (Aydoğdu, 2011: 873)

95. Ayet: İne hâzâ le hüve hakkul yekıyn (Yazır, 2023: 538).

Şüphesiz bu kesin gerçeğin ta kendisidir (Karaman., 2018: 536).

Agahî

“Hamdülillâh mürid-i mutlak olduk

Rah-ı Hakk'ı biz muhakkak biliriz

Ayne'l-yakîn **hakka'l-yakîn** Hak olduk

Hak deyip Hak söyler Hakk'ı biliriz” (Kaya, 2009: 195)

Yâsîn Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 41'dir. Sure, 83 ayetten oluşur. 12. ayetin Medine'de indiği rivayet edilir. Adını ilk ayetinden alır. Surede İslam inancından bahseder. İslam inancının üç temel unsurlarına değinir. Bunlar; Allah'ın birliği, peygamberlik ve ahirettir (Karaman vd., 2018: 439).

Beşiktaşlı Gedâî

“Mekteb-i aşkda, ledünni dersin itmam eyledim

Ezberim Tâhâ vü **Yâsin** zikrim errahmân idi” (Dağlı, 1943: 23)

Ruhsatî

“Ben okurum Kur’an ile **Yâsin**’i (Can, 2009: 54)

Seyrânî

“Okuyup Seyrânî elifle bâsın

Ta sanın baya iderek kıyasın

Bildik ism ü kalbin sure-yi **Yâsin**

Amentü billah Kur’an’a ya Hû” (Aydoğdu, 2011: 1079)

Surûrî

“Surûrî der devam ettim **Yâsin**’e

Rakib ölse varmaz idim yasına

Kahr ederek ya gark ide, ya sin’e

Huzuruna vara birden uyana” (Köprülü, 2004: 535)

Sümmânî

“Vedduhâ velleyli zülfün buhağın **Yâsin** midir

Subânellezi kirpiğin gözlerin şın sin midir” (Karadayı, 2015: 64)

Şenlik

“Gel seninle sayah indi **Yâsin**’deki âyeti” (Can, 2009: 54)

Yusuf Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 53’tür. Sure, 111 ayetten oluşur. Adını Yusuf peygamberden alır. Surede Yusuf peygamberin hayatı anlatılır. Sure, hicret arefesinde iner. Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber’i öldürmek ister ve plan yaparlar. Hz. Peygamber’i teselli etmek üzere Yusuf suresi nazil olur (Karaman vd., 2018: 234).

Sümmânî

“**Yakub**’a hasretlik verdi **Yusuf** u Kenan için

Cihanı suça gark etti Nuh’a yüzdürdü gemi” (Umagan, 2003: 75)

3. Ayet: Nahnü nekussu aleyke ahsenel kasası bimâ evhaynâ ileyke hâzek kur'ane ve in künte min kablihî li minel ğafilîn (Yazır, 2023: 236).

Biz, bu Kur'an'ı sana vahy etmekle başka konular yanında en güzel kıssayı da anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen daha önce bunları bilmiyordun (Karaman vd., 2018: 234).

Bayburtlu Zihnî

“Yûsufdaki ân ândaki envâr-ı tecelli

Tâ ol **kasasın ahsen-i** tefsirine merbut” (Erbay, 2014: 316)

Ruhsatî

“Nasıl methedeyim bir alışandır

Güzellikte Yusuf pâyesi hândır

Dediler vallahi bu da sultandır

Hükmeder giysûlar haller üstüne” (İlhan, 2015: 121-122)

36. Ayet: Ve dehale meahüs sicne feteyân kâle ehaddühümâ innî erânî a'sıru hamrâ ve kâlel âharu innî erânî ahmilü fevka ra'sî huzben te'külüt tayru minh nebbi'nâ bi te'vîlih innâ nerâke minel muhsinîn (Yazır, 2023: 240).

Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri, “Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm.” dedi. Diğeri de, “Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz.” dedi (Karaman vd., 2018: 238).

42. Ayet: Ve kâle lillezî zanne ennehû nâcim minhümezkürnî inde rabbike fe ensâhüş şeytânü zikra rabbihî fe le bise fis sicni bid'a sinîn (Yazır, 2023: 241).

Onlardan kurtulacağına inandığı kişiye, “Efendinin yanında benden bahset.” dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yusuf'tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yusuf, birkaç sene daha zindanda kaldı (Karaman vd., 2018: 239).

Şem'î

“Bizlere verdi Hak Yakub'a hüznü **Yusuf'a** cahı

Ne emr oldı Hüseyin ibn-i Aliyyü'l-mürteza'ya ah” (Aydın, 2019: 272)

94. Ayet: Ve lemmâ fesaletil ıyru kâle ebûhum innî le ecidü rîha yûsufe levlâ tûfennidûn (Yazır, 2023: 247).

Kafîle, Mısır'dan ayrılınca babaları, “Eğer bana bunamış demezeniz inanın ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” dedi (Karaman vs., 2018: 245).

Şem’î

“Gelince sıhhati beytü’l-hazanda ağladı gezdi

Peyamı buy-ı **Yusuf tutiyayı çeşm-i Yakub’a**” (Aydın, 2019: 272)

96. Ayet: Fe lemmâ en câel beşîru elkâhü aşâ vechihî fertedde besıyrâ kâle elem ekul leküm innî a’lemü minallâhi mâ lâ ta’lemûn (Yazır, 2023: 248).

Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Yakup tekrar görür hale geldi. Dedi ki: “Ben size Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim.” demedim mi? (Karaman vd., 2018: 246).

Bayburtlu Zihnî

“Oldı geh rîh-i mezâyâsına **Yûsuf peydâ**

Ge halâ vechihi fertedde basîrâ-yı kalem” (Erbay, 2014: 358)

Zâriyât Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 67’dir. Sure, 60 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinde geçen zâriyât kelimesinden alır. Zâriyât, “tozu dumana katanlar, savuranlar” manasına gelir. Surede geçen konular; öldükten sonra insanların mahşerde hesaba çekilmesi, insanların dünya hayatında yaratılış amaçlarına göre uygun davranıp davranmadıkları ve bu hususta sorgulanacakları, insanların sorgulanacakları günden kaçış olmadığı, insanların dünyada yaptığı olumlu ve olumsuz durumların ahiret günü karşılığını göreceği ve öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğudur (Karaman vd., 2018: 519).

18. Ayet: Ve bil eshâri hüm yestağfirûn (Yazır, 2023: 522).

Seher vakitlerinde Rablerinden bağışlanmalarını dilerlerdi (Karaman vd., 2018: 520).

Ruhsatî

“**Seher vakti** et virdini

Münevver eyle yurdunu

Benim derdime derdini

Katma bülbül katma bülbül” (Kaya, 1994: 340)

56. Ayet: Ve mâ halaktül cinne vel inse illâ li ya’budûn (Yazır, 2023: 524).

Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım (Karaman vd., 2018: 522).

Şem’î

“Dilinde zikri-i Mevlâ var mıdır kalbinde havfullah

Yiyüp içmek m’içün halk eyledi şaşkın seni Halk” (Aydın, 2019: 165)

58. Ayet: İnnallâhe hüver razzâku zül kuvvetil metîn (Yazır, 2023: 524).

Şüphesiz rızkı veren, sarsılmaz gücün sahibi yalnızca Allah’tır (Karaman vd., 2018: 522).

Şem’î

“Bi edeblikden feragat eyle halka eğme baş

Ber murad olmak dilerken na-murad oldın mı sen

Hak seni halk eylemezden virdi rızkın evvela

Elli beş yaşına girdin Şem’î aç oldın mı sen” (Aydın, 2019: 255)

Zilzâl Suresi: İndiği yer Medine’dir. İniş sırası 93’tür. Sure, 8 ayetten oluşur. Adını ilk ayetinde geçen zilzâl kelimesinden alır. Zilzâl, “deprem” manasına gelir. Surede geçen konular; kıyametin kopmasıyla gerçekleşecek olan yer sarsıntısı, kıyamet gününde yaşanacak sıkıntı ve haller, insanların dünyada işledikleri hayır ve şer durumlarına göre ahirette karşılığını alacak olmalarıdır (Karaman vd., 2018: 599).

1. Ayet: İzâ zülziletil ardu zilzâlehâ (Yazır, 2023: 601).

Yer o dehşetli sarsıntıyla sarsıldığında (Karaman vd., 2018: 599).

Bayburtlu Zihnî

“Âsâr-ı **izâ zülzileti’l-ardü** sanurdu

Mecnûn ser-i kûyımdaki efgânımı görse” (Erbay, 2014: 391)

Zuhruf Suresi: İndiği yer Mekke'dir. İniş sırası 63'tür. Sure, 89 ayetten oluşur. Sure adını 35. ayette geçen zuhruf kelimesinden alır. Zuhruf, "altın, süs" manasına gelir. Surede geçen konular; Hz. Peygamber'in hak peygamber olması, insanları davet ettiği dinin hak din olması ve Kur'an-ı Kerim'in mucize olmasıdır (Karaman., 2018: 488).

32. Ayet: Ehüm yaksimûne rahmete rabbik nahnu kasemnâ beynehüm meıyşetehüm fil hâtid dünyâ ve ra'nâ ba'dahüm fevka ba'dın deracâtil li yettehize bs'duhüm bs'dan suhriyyâ ve rahmetü rabbike hayrum mimmâ yecmeûn (Yazır, 2023: 492).

Rabbinin rahmetini paylaşdırmak onlara mı düşmüş? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır (Karaman vd., 2018: 490).

Bayburtlu Celalî

"Enel Hak sırrını aldım müşitten

Nahnu kasemnâ'dan hem mücelliden

Deryâ'yı ummândan bahr-i muhitten

İmtihân olmağa iddiâm vardır" (Haşlak, 1963: 25)

Bayburtlu Zihnî

"Bu izzet idi **nahnu kasemnâ**daki kısmet

Taksim olıcak rûz-ı ezel aşk u muhabbet" (Erbay, 2014: 132)

Dertli

"**Nahnu kasemnâda** taksimde Mevlâ

Bu noksan kısmeti bana mı virdin

Âleme safâyı eyledin atâ

Derdile mihneti bana mı virdin" (Tek, 2011: 199)

Figanî

"**Nahnu kasemnâ**'dan atılınca ok

Kimine az düşmüş, kimisine çok

Kimisi aç yatar, kiminin karnı tok

Kimi doğrar, kimi basar demişler” (İvgin, 1994: 39)

Lutfî

“**Nahnu kasemnâyı** bilip inansa

Kısmete rızayla Hakka dayansa

Bir âdem ziyade giyse kuşansa

Derler şu teresin unvanına bak” (Bayrı, 1956: 47)

Seyrânî

“Ki zîrâ kendisi demiş ki bu **nahnu kasemnâ**’da

Tevekkül eyle Seyrânî Hûdâ Râzık-ı ‘âlemdir” (Aydoğdu, 2011: 1301)

Sümmânî

“**Nahnu kasemnâ** ne de takdirde Mevlâ

Bu noksan kısmeti bana mı verdin

Âleme eyledin sefâlar edâ

Dert ile mihneti bana mı verdin” (Erkal, 2007: 243)

Tahirî

“Tahirî muhabbet bağlandı öze

Bir yâr için mecbur olmuştuk söze

Nahnu kasemnâ’dan verilmiş bize

Başıma sevdayı ezkar ettiler” (Gazimihal, 1946: 4)

Tokatlı Nuri

“Ehl-i aşkın ismi, resmi kalemde

Nahnu kasemnâ’da imza verildi

Kim ki muradına yetti âlemde

Anın manısıbına dünya verildi” (Karadayı, 2015: 324)

Visalî

“Kün deyince halk eyledi âlemi

Kıblem sensin secdegâhım olan yâr

Nahnu kasemnâ’da çaldın kalemi

Kıblem sensin secdegâhım olan yâr” (Kaya, 2009: 414)

Zülâlî

“**Nahnu kasemnâ**da tecelli takdir

Evvelki te’kidde böyle yazılmış

Bozulmaz bu yazı neylesin tedbir

Mürüvvet bâbına nokta düzülmüş” (Gözükızıl, 2000: 332)

43. Ayet: Festemsik billezî ûhiye ileyk inneke alâ sırâtım müstekıym (Yazır, 2023: 493).

Artık sana vahyolunan kitaba sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen dosdoğru yolun üzerindesin (Karaman vd., 2018: 491).

Ruhsatî

“Baktın mı senden kâmil var bir söyle iki işit

Tarik-i müstakim üzre şaşırma bürhana gel” (Kaya, 1994: 334)

Zümer Suresi: İndiği yer Mekke’dir. İniş sırası 59’dur. Sure, 75 ayetten oluşur. Adını 71. ve 73. ayetlerde geçen zümer isminden alır. Zümer, “topluluklar, gruplar” manasına gelir. Surede geçen konular; Allah’ın birliği, Allah’ın birliğine inanan insanlara ahirette verilecek nimetler, inanmayan insanların ise ahirette karşılaşacağı azap ve inkârcılara yapılan uyarılardır (Karaman vd., 2018: 457).

53. Ayet: Kul yâ ibâdiyellezîne esrafû alâ enfüsihim lâ taknetû mir rahmetillâh innallâhe yağfiruz zünûbe cemîâ innehû hüvel ğafûrur rahıym (Yazır, 2023: 465).

De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah dilerse bütün günahları bağışlar. Doğrusu o çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (Karaman vd., 2018: 463).

Bayburtlu Zihnî

“İstinâdımdır Gafûr ismin kamu

İtimâdım âyet-i **lâ taknetû**” (Erbay, 2014: 32)

Beşiktaşlı Gedâî

“Kerem kıl, bende-i mücrim, Gedâî koyma niranda

Zünubum vezn olurken, kıl şefaât bâri mizanda

Bırakma ben garibi, biykes-i mahrum o divanda

Delil **lâ taknetû min rahmetillâh** yok mu Kur’anda” (Dağlı, 1943: 44)

Miratî

“Miratî bendedir kapunda halil

Çün aşkın rahında olmuşum zelil

Mücrimler hakkında buyurdu Celil

Dedi **lâ taknetû min rahmetillâh**” (Ergun, 1956: 33)

Ruhsatî

“Bihamdillah **Gafûr** ismi var iken

Ağlama ey gönül gül ferah ferah

Esmâsında Settâr ismi var iken

Akıtma gözyaşı sel ferah ferah” (İlhan, 2015: 42)

Rûzî

“Men Rûzî’yem abd-i zaif pür günah

Evrad-u ezkarım estağfirullah

Yok mı **lâ taknetû min rahmetillâh**

Sufî bu efal-i avareden geç” (Çapraz, 2015: 105)

Seyrânî

“İşitdik müjde **lâ taknetün min rahmetillâh**

Ben ümîd kesmezem yâ Rab umarız derde dermânı” (Aydoğdu, 2011: 1182)

Şem’î

“Kelâmından bilüp **lâ teknetû min rahmetenlillâh**

Okurdum hıfzıma aldım yedimde hüccetim mergûb” (Halıcı, 1982: 8)

68. Ayet: Vel nüfiha fis sûri fe saika men fis semâvâti ve men fil ardı illâ men şâallâh sümme nifa fihi uhrâ fe izâhüm kıyâmü yenzurûn (Yazır, 2023: 467).

O gün sura üflenecek, ardından –Allah diledikleri dışında- göklerde ve yerde bulunanların hepsi düşüp ölecek. Sonra sura yeniden üflenecek ve onlar birden ayağa kalmış etrafa bakıyor olacaklar (Karaman vd., 2018: 465).

Seyrânî

“Kuluna yardımcı yaradan kefil

Yarattığın etmez bir vakit sefil

Sûr düdüğün üfleyince İsrâfil

Çürümüş tenlere can gelse gerek” (Aydoğdu, 2011: 622)

Şenlik

“Dünya veran kalır insan çekilir

İkinci de hak-i zemin sökülür

Sema pare pare yere tökülür

İsrafil sûr’unu çalmah gerekti” (Aslan, 1992: 246)

3.2. Âşıkların Eserlerinde Geçen Hadisler

İslamiyet’in kabulünden itibaren İslamiyet ile etkileşim içerisine giren Türk edebiyatı ve onun kolu olan Âşık edebiyatı eserlerinde tasavvuftan yararlanıldığını ve âşıkların şiirlerinde ayetlere başvurduklarını söylemiştik. Âşıklarımız ayetlerin yanında hadis ilminden de faydalanarak şiire bir güzellik ve ilâhîlik katmak istemişlerdir. Ayetler gibi hadisler de iktibas yoluyla, aynen, mealen ya da telmihen kullanılmıştır (Güzel, 2006: 145).

XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde geçen hadisler ve bunların yer aldığı beyit ve dörtlükler şu şekildedir:

Ed-dünyâ cîfetün ve tullâbuhâ kilâb: Dünya bir leştir; onu isteyenler ise köpeklerdir (Aclûnî, 2019: 410).

Seyrânî

“Yaratmış dünyayı **cife** şeklinde

Kudret-i Hallâk’ı Hazret-i Bâri

Halkı haris etmiş şürb ü ekline

Mahlûk birbirinin olmuş şikârı” (Karadayı, 2015: 68)

Sümmânî

“Can bedenim aşk oduna daima niran olur

Mürşide hizmet edenler hak olur irfan olur

Dünyaya **cife** demişler talip olana kilap

Geçer cümle saltanattan akıbet pişman olur

Yıkılır taht-ı sarayı akıbet viran olur

Hak seni üryan yaratmış yine ten üryan olur” (Karadayı, 2015: 67)

Ed-dünyâ mezraatü’l-âhireh: Dünya ahiretin tarlasıdır (Aclunî, 2019: 415).

Rûzî

“Bi hude güherin çalma hacere

Aklın irmedkçe hayra vü şerre

Ed dünya mezraatü’l-ahireh’e

Ne yüz ile varacaksın ukbaya” (Çapraz, 2015: 108)

El-cennetü tahte akdâmi-l ümmehât: Cennet annelerin ayakları altındadır (Aclûnî, 2019: 235).

Rûzî

“Ebeveynin hakkı çetindir gayet

İdegör anlara hürmet riayet

Kadem-i tahtında demişler cennet

İtaat üzre ol pir-i piraya” (Çapraz, 2015: 108)

Seyrânî

“Validen rızası farz vacip sünnet

Bil ata dediğin canına minnet

Anaların ayağı altında cennet

Yarın eyler anlar sana şefaatt” (Çetin, 2021: 136)

El-fakru fahrî ve bihî eftehir: Fakirlik benim iftihar kaynağımdır. Onunla övünürüm (Aclûnî, 2019: 194).

Dertli

“**Fakru fahri** ihtiyâr etsün alayıştan geçüp

Ben Muhammed ümmetiyim ehl-i imânım diyen” (Tek, 2011: 72)

Rûzî

“Bir tili kırk yarar sühan-ı verlikte

Müctehid-i aşkız sünühat ile

Fakru fahr eyleyüp kalenderlikde

Gezeriz âlemi iltifat ile” (Çapraz, 2015: 108)

Şem’î

“Biz Muhammed ümmetiyiz **fakr ile fahr** eyleriz

Yeg bize atlas kabalardan hemana köhne şal” (Aydın, 2019: 268)

El-firaru mimmâ lâ-yütak min süneni’l-mürselîn: Güç yetirilmeyen şeylerden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerinden (yol ve yöntemlerinden biri) dir (Aclunî, 2019: 187).

Seyrânî

“Oku var sûre-i nûn vel kalem

Hazreti Eyyûb’e derd u elemden

Gidip sual eyle Fahr-ı Âlem den

Nedir **el firaru mimma lâ yütak**” (Kasır, 1984: 128)

El-hayâü mine’l-îmân: Hayâ imandandır (Aclûnî, 2019: 316).

Figânî

“Figanî âlemi seyran demişler

Bu dünyanın sonu virân demişler

El hayâü min’el-imân demişler

Hicab perdesini kaldırmamalı” (İvgin, 1994: 22)

Ene medînetü’l-ilmi ve aliyyün bâbuhâ fe men erâde’l-ilme fel ye’tihî min bâbih:

Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır (Aclunî, 2019: 503)

Ruhsatî

“Şehr-i ‘ilmin bâbı sensin yâ Aliyyü’l-Murtazâ

Ma’rifet mir’at-ı hüsnün mâh-ı tâbânım Ali” (Kaya, 1994: 297)

En-nevmü ehu’l-mevt: Uyku ölümün kardeşidir. (Aclunî, 2019: 245)

Erzurumlu Emrah

“Bilmez misin ey dil **aceb en-nevmü ehu’l-mevt**

Huşyâr olup ol derdine derman gecelerde” (Karadayı, 2015: 66)

Es sabru miftah’ul ferec: Sabır selâmetin anahtarıdır (Aclunî, 2019: 23)

Beşiktaşlı Gedâî

“Düşme bahr-i gama yelken kürekle

İrilmez menzil-i yâre emekle

Essabru müftâhul ferec de bekle

Sabır hânesinde visâl görünür” (Dağlı, 1943: 99)

Es-salâtü imâdüd-dîn ve men terekeha fekad hedmeddin: Namaz dinin direğidir

(Acluni, 2019: 49)

Ruhsatî

“Ben neyleyim baklavayı böreği

Ancak sen soğutun yanık yüreği

Mevlâ’m eksik etme **dinin direği**

Yanı sıra bir güzelce boz ayran” (Kaya, 1994: 385)

Seyrânî

“Namaz dinîni direğidir

Karanlık yer çırağıdır

Hem sıratın burağıdır

Gafil olma kıl namazı” (Karadayı, 2009: 193)

Halekallahû âdeme alâ sûratih: Allah, Adem’i kendi suretinde yaratmıştır (Aclunî, 2019: 339).

Dertli

“Keal-i kudretinden Âdem’i zat eylemiş

Şükür esyâ ile halk etmemiş hilkatte insanım” (Karadayı, 2015: 482)

Hubbu’l-vatan mine’l-îmân: Vatan sevgisi imandandır (Aclunî, 2019: 258).

Bayburtlu Zihnî

“Zihniyâ cevheri her âdemin ol kândandır

Şüphesiz **hubb-ı vatan gevher-i îmândandır**” (Erbay, 2014: 129)

Beşiktaşlı Gedâî

“Esir etti beni, bağladı gurbet

Canıma kâr etti bu derd ü hasret

Gedâî, vatanım özlerim elbet

Hubbu’l-vatan mine’l-iman’dır vatan” (Dağlı, 1943: 4)

Dertli

“Dertli ölüm haktır âsân demişler

Ölümden beterdir hicrân demişler

Hubbu’l-vatan min’el-imân demişler

Gönül ol sebebden vatan arzular” (Tek, 2011: 194)

Ruhsatî

“Yüce dağlar başı duman dediler

Kıyâmet gününde nişan dediler

Hubbû'l-vatan min'el-imân dediler

Kâdir Mevlâ'm nasîb eyle sılayı sılayı” (Kaya, 1994: 317)

İnnemel-amâlü bin niyât: Ameller niyetlere göre değer kazanır (Aclunî, 2019: 27)

Bayburtlu Zihnî

“Hadîs-i **inneme'l-amâlü bi'n-niyâta** mazharla

Hâcı Ahmed efendi sayini Mevlâ ide meşkûr” (Erbay, 2014: 196)

Erzurumlu Emrah

“Dilâ gel geç sevâdın niyet-i hâlisle kıl tâ'at

Buyurmuş fahr-i âlem **inneme'l-a'mâlü bi'n-niyât**” (Karadayı, 2015: 66)

Küntü kenzen lâ ü'rafü feahbebtü en e'rafe fehalaktü halkan fearraftühüm bî fearafûnî: Ben bilinmeyen bir hazineydim. Tanınmak istedim. Bunun için de bir varlık olarak yarattım ve onlara kendimi tanıttım, onlar da beni bilip tanımış oldular (Aclunî, 2019: 311).

Dertli

“**Küntü kenzen** sırrı bu dünyâdadır bak tâ ebed

Der ki Lütfî hâme-yi kudretle imlâdır sabır” (Tek, 2011: 480)

Miratî

“Secde kıl gel Âdeme İblis gibi areyleme

Emrû nehyin bil Hakkın mekânını nâreyleme

Semme veçhullahı gör zatında inkâr eyleme

Küntü kenz esrarını bildinse izhar eyleme” (Ergun, 1956: 37)

Seyrânî

“**Küntü kenzi** bunda mahfi nümâyan

Sıfatın zatullah olmakla âyan

Vücudın gevher-i kân-ı dü-cihan

Seni sultanlara serdar didiler” (Aydoğdu, 2011: 924)

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr: Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur (Aclûnî, 2019: 353).

Beşiktaşlı Gedâî

“Ey Gedâyî kabrim üzre bassa ger bir Ehl-i Beyt

Çağırır a'zâlarım heb **Lâ fetâ illâ Ali**” (Salbaş, 2019: 65)

Dertli

“Ya nice medh itmeyem dünya vü ukba namı var

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr” (Tek, 2011: 468)

Figânî

“**Lâ fetânın** sırrına âgâh olursan zâhida

Belki rüyâda görürsün Şah-ı Merdan Hayder'i” (İvgin, 1994: 99)

Ruhsatî

“Hak kitâbında buyurdu Fahr-ı Âlem çün senin

Lâ fetâ illâ Ali şems-i dirahşânım Ali” (Kaya, 1994: 297)

Dertli

“Ya nice medh itmeyem dünya vü ukbâ namı var

La fetâ illa Ali la Seyfe illa Zülfekar” (Tek, 2011: 468)

Rûzî

“Kim hafid –i pişva hassmanıdır ol ehl-i nar

Lâ feta illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfegar” (Çapraz, 2015: 79)

Sümmânî

“**Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr**

Şîr-i yezdânı Hüdâ'nın Haydar-ı Merdânidir” (Erkal, 2007: 384)

Şem'î

“Hacı Bekdaş-ı Veli'nin bindiği cansız divar

Mazhar-ı nur-ı Ali'dendir ana ol yadigar

Nagra-i düldül iderdi arş-ı alada karar

Sad-hezar bin kafiri bir nagra da itdi şıkar

Didi arslanım Ali'dir kudretiyle kirdigar

La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar" (Aydın, 2019: 232)

Tokatlı Nuri

"Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

Hakîkî aşk ile Mevlâ'yı bul, Leylâ'ya meyletme" (Karadayı, 2015: 68)

Lahmike lahmi demmike demmi cismike cismi ruhike ruhi: Etin etimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur, cismin cismimdir (Taberânî, 1994: 18)

Deli Boran

"Hayır himmet edin edin ey pirlər

Hak Muhammed Ali nura bağlandı

Mute kable ente mute erenler

Lah mike lahmi pire bağlandı" (Işık ve Onar, 2015: 28)

Dertli

"Çün **lahma ke lahmi** buyurdu Ahmet

Neslim bakidir taa ruzu kıyamet

Sahibi mürüvvet şefî ümmet

Birisi Muhammed biri Ali'dir" (Erdem, 2006: 51)

Lâ rahate fi'd-dünya: Dünyada rahatlık yoktur (Dünyâ, 1991: 79)

Seyrânî

"Ne hikmettir şu dünyaya

Gelen ağlar giden ağlar

Soralım yohsula baya

Nedir aslı neden ağlar" (Aydoğdu, 2011: 849)

Levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk: Sen olmasaydın, eğer sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım (Aclûnî, 2019: 389).

Bayburtlu Celalî

“Huda'nın **levlâke** fermanı sende

Fetehna seyfinin meydanı sende

Devasız dertlerin dermanı sende

Gelen bimâreye al ver devalar” (Karadayı, 2009: 140)

Beşiktaşlı Gedâî

“Buyurdu şânına **levlâk**, levlâk hazret-i Mevlâ,

Seni halk etmeseydi, halk olunmazdı bütün dünya,

Cihânın varlığına bâis oldu oldun, ey gül-i ra'na,

Senin nur-ı cemâlin hakkına var oldu hep eşya” (Dağlı, 1943: 43)

Edib Harabî

“Kün dedi var etti kevn ü mekânı

Bu kudret Hazreti kibriyânındır

Levlâke levlâk emr-i Sübhâni

Ki âlem Muhammed Mustafa'nındır” (Ergun, 1956: 259)

Erzurumlu Emrah

“**Anın hürmetine oldu dü âlem**

Bais-i âlemdir Hazret-i Hatem

Tamir olunurken Vücûd-i Âdem

Melaik hayl ile ben anda idim” (Karadayı, 2009: 140)

Miratî

“Ey Şâh-ı velâyet Sultân-ı kevneyn

Şânında buyurdu **levlâke levlâk**

O nur-u nübüvvet Hayrül haşeneyn

Var oldu seninçün zemin ü eflâk” (Ergun, 1956: 39)

Ruhsatî

“Şanında **levlâk** denildi hamd olsun Yezdân’ıma

Ahmed Mahmud u Muhammed Mustafâ Sultân’ıma

Mahşer günü ümmetinin erişir dermanına

Sâhib-i livâ-i bihter Mustafâ’dır Mustafâ” (Kaya, 1994: 212)

Seyrânî

“Nûr-ı Ahmed on sekiz bin âleme mestur idi

Lafz-ı **levlâk**’indeki unvânı ben bilmez miyim” (Kasır, 1984: 282)

Sümmânî

“Amine hamile kaldı yahudan-ı enveri

Levlâke levlâk buyurmuş bu cihânın muhtârı

Affımıza sebep olan enbiyalar serveri

Ne cândır hâlis olmayan düşüne dilber senin” (Erkal, 2007: 397)

Şenlik

“Buyurdu **levlâke levlâk** kün feyekün çünkü var

İki mim ha’ya mültesim ism-i dal’dan gonuşah” (Karadayı, 2015: 397)

Tokatlı Nuri

“Buyurdu Hak sana **levlâke levlâk**

Bir oldu şanında nefyile ısbât

Küh-i zâtin etmez akıllar idrâk

Cümleden akdessin sen ey pâkîzât” (Karadayı, 2015: 476)

Li maallâhi vaktün lâ yeseunî fihi melekün mükarrabün velâ nebiyyün mürsel:

Benim Allah ile öyle bir vaktim var ki o vakte ne Allah’a yakınlaştırılmış (mukarreb)

bir melek ne de elçi olarak gönderilmiş bir peygamber (nebiyyün mürsel) girebilir

(Aclûnî, 2019: 412).

Bayburtlu Zihnî

“Ey serîr-i **li maallâh** üzre şâh

Ey le amrük efser ü levlâk kabâ” (Erbay, 2014: 228)

Tokatlı Nuri

“Bezm-i aşkın sâkîyâ peymânesidir bu gönül

Li maallâh hamrinin humhânesidir bu gönül” (Karadayı, 2015: 63)

Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû: Nefsini bilen Rabbini bilir (Aclûnî, 2019: 52).

Bayburtlu Zihnî

“**Men arefe** sırrına mahremlîge men itme beni

Şulhagir yakma yeter nâr-ı fesâdınla teni” (Erbay, 2014: 97)

Beşiktaşlı Gedaî

“**Men aref** sırrına vâkıf olalı lâkaydım

Yok cehennemde yerim, cennet-i a'lâda bile” (Dağlı, 1943: 40)

Dertli

“**Men aref** sırrını irşad-ı irfan eyledi

Bil belan ehl-i muhabbet.....dirler bize” (Tek, 2011:416)

Erzurumlu Emrah

“Emrah cûş edince hayal-i mahşer

Akıtır gözünden sirişk-i gevher

Men aref sırrına olalı mazhar

Haşri gördüm dîvân olmadan evvel” (Alptekin, 2010: 81)

Figânî

“Erenler pendini gûşeyle cânâ

Akil doğru sözü arar demişler

Men aref bağını kıldinsa me'vâ

Senin için her dem bahar demişler” (İvgin, 1994: 38)

Kusûrî

“Bir kişi **nefsin bilürse Rabb’ini bilmiş olur**

Nefsini bilmeyen heman handâne gelmiş boş gider” (Karadayı, 2015: 66)

Kütahyalı Pesendi

“Oku dersin öğren var **men arefden**

Bul mürşid-i kâmil vakt ona geldi” (Güneş, 2014: 289)

Ruhsatî

“Okuyan çok tutan yoktur kitabı

Ahir vakit herkes dinine tâbi

Nefsini bilene etmem itâbı

Kullarına böyle ferman oluaptur” (İlhan, 2015: 102)

Rûzî

“Benlikden senlikden peydalanur şer

Benlik itdi Azaril-i mükedder

Men aref sırrından olur bi haber

Tarik-i Ali’ye olmayan dahil” (Çapraz, 2015: 107)

Seyrânî

“**Rabbini bilmezdim nefsin bilmese**

Aşk olsun bir böyle irfâna yahû” (Umagan, 2003: 73)

Türabî

“Gerçi bahayimce imiş

Lâklâka söz çokça imiş

Men aref’i bellememiş

Mâyesi bipâk dediler” (Ergun, 1956: 66)

Mevtül âlimü kemevtül âlem: Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir. ⁵

Bayburtlu Zihnî

“Zihnî bu hadîs târîh olsun

Mevtü'l âlimü kemevtü'l-âlemü” (Erbay, 2014: 180)

Mûtû kable en temûtû: Ölmeden önce ölünüz (Aclûnî, 2019: 136).

Âgâhî

“Ahad'dan Ahmed'e geldi bu ayet

Ay birader bak ne demiş kulak tut

Lâyemûtu kable mevtin ente mevt

Eriştin sırrına az çok biliriz” (Kaya, 2009: 195)

Beşiktaşlı Gedâî

“Durmaz oldu murg-i ruh-i kudsim artık lânedede,

Minnet etmem can için şimdengeru canane de,

Mutu kable en temûtû sırrını efsânede” (Dağlı, 1943: 121)

Cevlânî

“Zümre-i uşşaka can nisar etmek

Şems-i Tebrîz gibi rızadan gelir

Ölmeden ölmeyi ihtiyar etmek

Înâyet Bârî Hüdâdan gelir” (Ergun ve Uğur, 2015: 42)

Deli Boran

“Hayır himmet edin ey pirlere

Hak Muhammed Ali nura bağlandı

Mute kable entemûtû erenler

Lah mîke lahmi pire bağlandı” (Işık ve Onar, 2015: 28)

---

⁵ Hadisin kaynağı bulunamamıştır.

Edib Harabî

“Hayli muhibbâna oldum rehnümâ

Ölmeden öldürüp eyledim ihyâ

Sırr-ı mûtû kable en temûtû’ya

Mazhar olmuş pek çok cenazem vardır” (Ergun, 1956: 260)

Ruhsatî

“**Ölmeden ol ehl-i kubûr**

Kalmasın gıll u gış kibir

Her belaya kılmak sabır

Ne güzeldir ne güzeldir” (İlhan, 2015: 245)

Rûzî

“**Mutu kable en temûtû** sırrına

İrdir bizi kerem kanı ey ilah

Rahında çille-keş hırka giyinmiş

olalım nefsimiz olmasun gümrah” (Çapraz, 2015: 108)

Seyrânî

“Olmasa **ölmezden evvel ölmenin** bir sureti

Diline almazdı sultan-ı enbiya bu sohbeti

Sen senin kalbindeki tac-ı hüma-yı devleti

Başına konmuş olan Sultanı bulmaktır hüner” (Aydoğdu, 2011: 1286)

Şem’î

“**Mutu kable en temûtû** sırrına mazhar olan

Haşrı neşri gördü bunda nefha-i sûr olmadan” (Karadayı, 2015: 345)

Değerlendirme

Tasavvuf, XIX. yüzyıl âşık edebiyatında etkisini belirgin bir şekilde gösterir ve inancın izlerini yaşatmak isteyen âşık edebiyatı temsilcileri şiirlerinde tasavvufi motiflerden

çokça faydalanırlar. Şiirlerinde tasavvufi motifleri kullanan âşıklar, kaynak olarak Kur'an ayetlerini ve hadisleri kullanırlar.

XIX. yüzyılda yetişen âşıklar; ilahî aşk, yaratılış, iman, nefis, ölüm gibi birçok tasavvufi kavramları şiirlerinde yoğun bir şekilde işlemiş ve tasavvuf âşık edebiyatı için önemli bir yere sahip olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞİİRLERDE KULLANILAN AYET VE HADİSLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

4.1. Âşıkların Şiirlerinde Ayet ve Hadis Kullanımı Üzerine Değerlendirme

İslamiyetin kabulünden sonra Türklerde önemli bir husus olarak görülen din, âşıkların şiirlerinde yer alan önemli hususlardan biridir. XIX. yüzyıl âşıkları tekke kültüründen etkilenir ve birçok âşık, tekkeler vasıtasıyla tarikatlara bağlanır. Âşıklar, tekke ve tarikat kültürünün etkisi sonucu tasavvufa yönelirler.

Âşık edebiyatının beslendiği kaynaklardan olan Kur'an-ı Kerim ve ayetleri, hadisler, peygamber kıssaları birçok âşığın şiirlerinde tema olarak işlenir. Bu dönem âşıklar, şiirlerinde işledikleri düşünceyi ispatlamak için delil olarak ayetlerden, hadislerden ve peygamber kıssalarından faydalanmışlardır.

Yapılan inceleme neticesinde, XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde yetmiş bir sure ve yüz elli iki ayet kullanıldığı tespit edilmiştir. XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde kullandıkları sure ve ayetlerde; açlık, adalet, Hz. Adem, Hz. Adem ile şeytan, Âdemoğulları, Hz. Muhammed, salavat, emanet, melekler, mucize, ledün ilmi, ahiret, kibir, tövbe, yetimler, kıyamet, peygamber kıssaları, yaratılış, çabalamak, affetmek, namaz, zekat, zikir, cennet, dünyanın geçiciliği, sabır, cehennem ve rızık konuları işlenmiştir.

Çalışmada ele alınan XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde geçen ayetler ve ayetlerin kullanım sıklığı şu şekildedir: A'râf suresi 172. ayet 14; Bakara suresi 117. ayet 14; Bakara suresi 31. ayet 11; Zuhuruf suresi 32. ayet 11; Kehf suresi 65. ayet 10; Necm suresi 9. ayet 7; Rahmân suresi 26. ayet 7; Zümer suresi 53. ayet 7; A'râf suresi 143. ayet 6; Bakara suresi 115. ayet 6; Fetih suresi 1. ayet 6; İhlâs suresi 1. ayet 6; Yâsîn suresi 6; Enbiyâ suresi 107. ayet 5; İnsan suresi 1. ve 21. ayetler 5; İsrâ suresi 70. ayet 5; Şems suresi 1. ayet 5; Ankebût suresi 57. ayet 4; Duhâ suresi 1. ayet 4; Fatiha suresi 4; Hicr suresi 87. ayet 4; İsrâ suresi 1. ayet 4; Kalem suresi 1. ayet 4; Saff suresi 13. ayet 4; Tîn suresi 4. ayet 4; Bürûc suresi 21. ve 22. ayetler 3; Fetih suresi 3; Hicr suresi

29. ayet 3; Leyl suresi 1. ayet 3; Ahzâb suresi 3. ayet 2; Âl-i İmrân suresi 173. ayet 2; A'râf suresi 54. ayet 2; Bakara suresi 2. ve 155. ayetler 2; Duhâ suresi 2. ayet 2; Enbiyâ suresi 69, 83, 84, 87. ve 88. ayetler 2; Fatiha suresi 2. ayet 2; Fecr suresi 28. ayet 2; Hadîd suresi 3. ayet 2; Hûd suresi 41. ayet 2; İhlâs suresi 2; İnfitâr suresi 9. ve 12. ayetler 2; Kamer suresi 1. ve 2. ayetler 2; Mülk suresi 1. ayet 2; Rahmân suresi 27. ayet 2; Sâffât suresi 107. ayet 2; Şu'arâ suresi 88. ayet 2; Tâhâ suresi 14. ayet 2; Tahrîm suresi 6. ayet 2; Târîk suresi 9. ayet 2; Tekâsür suresi 7. ayet 2; Tîn suresi 5. ayet 2; Yusuf suresi 3. ayet 2; Zümer suresi 68. ayet 2; Ahkâf suresi 23. ayet 1; Ahzâb suresi 46, 56. ve 72. ayetler 1; A'lâ suresi 1. ayet 1; Alak suresi 2. ayet 1; Âl-i İmrân suresi 4, 13, 31. ve 191. ayetler 1; A'râf suresi 12. ayet 1; Bakara suresi 1, 35, 38, 185, 255, 256. ve 285. ayetler 1; Bürûc suresi 14. ayet 1; Câsiye suresi 18. ayet 1; Enbiyâ suresi 23, 30. ve 47. ayetler 1; Fatiha suresi 3. ayet 1; Fâtır suresi 29. ayet 1; Fecr suresi 1. ve 7. ayetler 1; Fetih suresi 10. ayet 1; Fil suresi 1; Furkân suresi 77. ayet 1; Fussilet suresi 34. ayet 1; Hadîd suresi 22. ayet 1; Haşr suresi 24. ayet 1; Hicr suresi 26. ve 72. ayetler 1; Hucurât suresi 3. ve 13. ayetler 1; Hûd suresi 6, 7. ve 56. ayetler 1; İhlas suresi 4. ayet 1; İnsan suresi 18. ayet 1; İnşirâh suresi 1; İnşirâh suresi 1, 5. ve 6. ayetler 1; İsrâ suresi 87. ayet 1; Kaf suresi 1, 16. ve 17. ayetler 1; Kasas suresi 56. ve 88. ayetler 1; Kehf suresi 110. ayet 1; Lokman suresi 18. ayet 1; Mâide 38. ayet 1; Ma'ûn suresi 1; Me'âric suresi 9. ayet 1; Mülk suresi ve 26. ayet 1; Müzzemmil suresi 6. ayet 1; Nahl suresi 40. ayet 1; Nebe suresi 40. ayet 1; Necm suresi 14. ve 39. ayetler 1; Neml suresi 18, 40, 82. ve 87. ayetler 1; Nisâ suresi 149. ayet 1; Nuh suresi 1; Nûr suresi 37. ayet 1; Ra'd suresi 2. ve 23. ayetler 1; Rûm suresi 50. ayet 1; Sâd suresi 20, 71. ve 72. ayetler 1; Saff suresi 6. ayet 1; Sâffât suresi 46, 103. ve 159. ayetler 1; Secde suresi 11. ayet 1; Şems suresi 2. ayet 1; Şu'arâ suresi 32. ve 94. ayetler 1; Tâhâ suresi 1; Tevbe suresi 18. ve 119. ayetler 1; Tûr suresi 1; Vâkıa suresi 60, 85. ve 95. ayetler 1; Yusuf suresi, 36, 42, 94. ve 96. ayetler 1; Zâriyât suresi 18, 56. ve 58. ayetler 1; Zilzâl suresi 1. ayet 1 ve Zuhruf suresi 43. ayet 1.

Şiirlerinde ayetlere yer veren âşıkların ayetleri kullanma nedenleri ve ayetleri kullanım şekilleri sırasıyla şu şekildedir:

Ahkâf Suresi 23. Ayet: Seyrânî, ilgili ayete iktibasta bulunarak gerçek ilmin Allah katında olduğunu ve bu ilmin önemini ifade eder (Yıldırım, 2020: 805).

Ahzâb Suresi 3. Ayet: Miratî, ayete iktibasta bulunarak Allah'a güvenmeyi ve ona dayanmak gerektiğini ifade eder. Seyrânî insanların yılan gibi birbirini ısırıklarını, kavga ve tartışmanın toplumda yaygınlık kazanmasını konu edinir. Toplumun Allah'a tevekkül etmesi ve Allah'a güvenip dayanması gerektiğini iktibas yoluyla ifade eder (Yıldırım, 2020: 809).

Ahzâb Suresi 46. Ayet: Seyrânî, Hz. Muhammed'i Allah'tan gelen nur ve ışık saçan kandil olarak ifade eder. Peygamber Efendimizin nurundan bahseder ve onun nuru ile varlıkların sirayet ettiğini ilgili ayete iktibasta bulunarak ifade eder (Karadayı, 2015: 467).

Ahzâb Suresi 56. Ayet: Ruhsatî, ilgili ayete mealen değinerek salavat getirmenin önemini vurgular, salavat getiren kişinin günahlarının bağışlanacağını ifade eder (İlhan, 2015: 217).

Ahzâb Suresi 72. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ilgili ayete iktibasta bulunarak Allah'ın sorumluluğu insanlara verdiğini fakat insanların kötü düşüncelerde olmasının sebebini sorgular.

A'lâ Suresi 1. Ayet: Erzurumlu Emrah, zikrinin Allah olduğunu, Allah'ın kendi ismini anarak tenzih edilmesini buyurduğunu ayeti aynen kullanarak ifade eder.

Alak Suresi 2. Ayet: Sümmânî, insanın bir meniden yaratıldığını belirtir ve Allah'ın hikmetinden sual olunmaması gerektiğini mealen ifade eder.

Âl-i İmrân Suresi 4. Ayet: Ruzî, insanların akıllarını başına devşirmelerini söyler. Dünya sevgisinden uzaklaşmak gerektiğini, her nefsin ölüme ulaşır Allah'ın ayetlerini inkâr gelenlerin gazaba uğrayacağını ayete iktibasta bulunarak ifade eder.

Âl-i İmrân Suresi 13. Ayet: Ruhsatî ayete telmihte bulunarak devrindeki insanların dinin emrettiği kuralların farkında olduklarını fakat bu kişilerin olumsuz durumları göremediklerini ifade eder. İnsanların bu hallerinden dolayı müslümanlığın zarar gördüğünü belirtir (İlhan, 2015: 240).

Âl-i İmrân Suresi 31. Ayet: Seyrânî, ayete mealen değinerek Allah'ın emir ve yasaklarına uyup Peygamberimizin emrine itaat eylemek gerektiğini, bu emir ve yasaklara dikkat etmeyen insanların müminlik sözlerinden vazgeçtiklerini ifade eder (Yıldırım, 2018: 451).

Âl-i İmrân Suresi 173. Ayet: Rûzî, amel defterine adının saki diyerek yazılmasından korktuğunu ve bu durumdan dolayı mahşerde Allah'ın huzuruna çıkacak yüzünün olmadığını belirtir. Şiirinin devamında ise kaderine razı olup olmadığını sorgular ve Allah'ın her şeye yeteceğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Şem'i ise ayete telmihen değinir. Hasbinallah ayetine güvendiği için ölümü kabullendiğini, eğer ki bu ayet olmasa idi dünyadan gitmek istemeyeceğini belirtir.

Âl-i İmrân Suresi 191. Ayet: Ruhsatî, insanın Kur'an okuyup zikirlerini terk etmemesi üzere imanlı öleceğini ve ahirette zorda kalmayacağını mealen belirtir (İlhan, 2015: 353).

Ankebût Suresi 57. Ayet: Erzurumlu Emrah, ayete iktibasta bulunarak bütün insanların bir gün öleceğini ve dünyaya ait şeylerin insanlara fayda vermeyeceğini ifade eder (Karadayı, 2015: 344). Ruhsatî, ayete mealen değinir. Herkesin bir gün öleceğini ve bundan nasihat alınması gerektiğini ifade ederek ömrün boşa geçmesi ve bu durumdan dolayı tövbe etmenin gerekliliği üzerinde durur (İlhan, 2015: 149). Rûzî, her canlının bir gün öleceğini ve bundan dolayı dünya sevgisinden uzaklaşmak gerektiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Süm mânî ise iktibas yoluyla dünyaya bağlanmamak gerektiğini ve her canlının bir gün öleceğini ifade eder.

A'râf Suresi 12. Ayet: Seyrânî, ilgili ayete telmihte bulunarak kibri nedeniyle cennetten kovulan şeytanı örnek gösterir. Şeytanın önceden melek olduğunu fakat kibri yoluyla yoldan saptığını söyler. Kibirleşmek yerine tevazulu olmanın gerekliliğini ifade eder (Korkmaz, 2020: 91).

A'râf Suresi 54. Ayet: Deli Boran, sevgilisinin kaşlarının mübarek oluşunu ayete telmihte bulunarak ifade eder. Şem'i ise telmihte bulunarak âşık olan kişinin daima Allah'ın makamını göreceğini ifade eder.

A'râf Suresi 143. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete iktibasta bulunarak Hz. Musa'nın Allah ile Tur Dağı'nda konuşmasına değinir. "Len terâni" hitabının Tur Dağı'nı tarumar ettiğini ifade eder (Umagan, 2003: 79). Beşiktaşlı Gedaî, Hz. Musa'nın "Rabbi erni" hitabı ile Allah'ı görmek istediğini fakat Allah'ın "len terâni" hitabıyla seslenmesi üzerine bu durumun olamayacağını iktibas yolu ile ifade eder. Cevlânî, ayete telmihte bulunur. Allah'ın insanları en güzel biçimde yarattığını ifade eder. Bundan dolayı "len terani" hitabına gerek olmadığını söyler. Edib Harabî, Allah'ın Hz. Musa ile Tur Dağı'nda konuşması olayına iktibas yoluyla değinir. Miratî, iktibasta bulunarak Hz.

Musa'nın Allah'ın yüzünü görmek için dua etmesi üzerine Allah'ın "len terâni" ifadesiyle karşılık bulduğunu ifade eder. Seyrânî ise ayete telmihte bulunur ve Hz. Musa'nın Allah'ın yüzünü görmeyi arzu ettiğini, Allah'ın tecellisine mazhar olduğunu ifade eder (Yıldırım, 2020: 807).

A'râf Suresi 172. Ayet: Deli Boran, telmihte bulunarak "bezm-i elest" ifadesi ile insanların ruhlar aleminde Rablerine verdikleri sözden bahseder (Işık ve Onar, 2015: 28). Dertli, ruhlar aleminde Allah'a itaat eden bir müslüman olduğunu telmihen belirtir (Tek, 2011: 186). Erzurumlu Emrah, elest bezminde Allah'ın varlığına "evet" dediğinden beri "men aref" sırrını bildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Figanî, telmih yoluyla Allah'ın varlığını elest bezminde kabul ettiğini ifade eder. Haydarî, aşk ateşi ile yandığını ve elest bezminde iman ettiğini ilgili ayete telmihte bulunarak belirtir. Himmeti, ayete telmihte bulunur ve elest bezminde Allah'ın varlığını kabul edenler ile etmeyenlerin ayrıldığını, "illâ" diyenlerin inzivaya, "lâ" diyenlerin ise kiliseye çekildiklerini ifade eder. Kusurî, ayete iktibasta bulunur. İnsanın yaratılışına değinerek Allah'ın insanları bir kandil içinde yarattığını ifade eder. Ruhların saf saf dizilip Allah'ın varlığını kabul ettiklerini ve sonra yaratılışın gerçekleştiğini anlatır (Karadayı, 2015: 505). Kütahyalı Pesendi, iktibas yoluyla Allah'ın varlığına "belî" dediğini, Allah'ın varlığını kabul ettiğini belirtir. Ruhsatî, elest bezminden beri kendisini Allah'a teslim ettiğini, eriştiği sırları kimseyle paylaşmadığını ayete telmihte bulunarak ifade eder (İlhan, 2015: 231). Rûzî, Allah'ın varlığına evet dediğini, Allah aşkı için dünya sevgisinden vazgeçtiğini ayete iktibasta bulunarak belirtir. Seyranî, ayete telmihte bulunur. Kulların bezmi eleste Allah'ın varlığını ve birliğini kabul ettiğini ifade eden Seyrânî, o günden beri İslamiyet dairesi içinde bulunduğunu ifade eder (Yıldırım, 2020: 808). Sümmânî, telmihte bulunarak ruhlar aleminde ruhların saf saf dizildiğini, kiminin Allah'ın varlığını kabul ettiğini kiminin ise kabul etmediğini anlatır. Kendisinin Allah'ın varlığını kabul ettiğini belirtir. Şem'î, ezelden beri Allah'ın varlığını kabul ettiğini ayete iktibasta bulunarak belirtir. Şenlik ise ayete telmihte bulunur. Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna karşılık kafirlerin "lâ" cevabını verdiğini ifade eden Şenlik, kendisinin "bela" dediğini belirtir.

Bakara Suresi 1. Ayet: Deli Boran, Allah'a inanmayanlara cevap olarak Kur'an-ı Kerim'in "elif, lam, mim" harflerinden oluştuğunu belirtir ve kutsal kitaptan şüphe edilmemesi gerektiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder (Karaman vd., 2018: 1).

Bakara Suresi 2. Ayet: Deli Boran ayete iktibasta bulunur. “Zalikel kitap” ifadesi ile Kur’anı tarif eder. “La reybe fihi” ifadesi ile kendisinden şüphe edilmeyen hitaba işaret eder. (Işık ve Onar, 2015: 28). Seyrânî ise insanların Kur’an-ı Kerim’e iman etmeleri gerektiğini ve Kur’an-ı Kerim’den şüphe duyulmaması gerektiğini iktibas yolu ile ifade eder (Yıldırım, 2020: 807)

Bakara Suresi 31. Ayet: Bayburtlu Celalî, Allah’ın kün emri ile âlemi yarattığını ve Hz. Adem’e her şeyin ismini öğrettiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Beşiktaşlı Gedaî ayete iktibasta bulunur. Hz. Adem’in “men aref” sırrına vakıf olduğunu ve Allah tarafından tüm eşyanın isimlerinin Hz. Adem’e öğretildiğini ifade eder. Cevlânî, ayete telmihte bulunur. Allah’ın Hz. Adem’e bütün varlıkların isimleri öğrettiğini ve kendisinin de allemel esma’dan geldiğini belirtir. Dertli, kulun Allah’a yalvararak Allah yoluna ulaşabileceğini ve insanı allemel esma’da aramak gerektiğini ayete telmihte bulunarak belirtir. Haydarî, yedi meleğin kainatı oluşturduğunu, Hz. Adem’in yaratılmasını ve yaratıldıktan sonra da Hz. Adem’e bütün eşyaların isminin öğretildiğini ayete iktibasta bulunarak anlatır. Miratî, ayete telmihte bulunur. Zikrinin bismillah olduğunu, allemel esma ayetini bildiğinden beri yüzünün Allah’a dönük olduğunu ifade eder. Rûzî, ayete telmihte bulunarak kainatı kendi vücudunda bulamayan insanın allemel esma sırrına erişemeyeceğini ifade eder (Çapraz, 2015: 116). Seyrânî, Allah’ın yoktan var ettiğini ve Hz. Adem’e allemel esma’nın verildiğini iktibas yolu ile ifade eder. Sümmanî, gönül şehrini inşa etmenin öğrenilecek esmalar ile mümkün olduğunu telmihen belirtir. Şem’î, ayete telmihte bulunarak sırdaşlarının erenler ve allemel esma sırrını bilenler olduğunu ifade eder. Tokatlı Nuri ise hakikat ilminin ledün ilminden geldiğini ve insanların yüzünün allemel esma’da gösterildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Bakara Suresi 35. Ayet: Kütahyalı Pesendi, ayete iktibasta bulunur. Hz. Adem’in cennette bulunan bir ağaca yaklaşmaması gerektiğini ve bu ağacın Hz. Adem’e yasak edildiğini anlatır.

Bakara Suresi 38. Ayet: Seyranî, Hz. Âdem ile Havva’nın yasaklı meyve yemesi üzerine Allah’ın onları cennetten kovma olayını ayete iktibasta bulunarak anlatır. Devamında ise Allah’ın rahmetinden ümit kesmemek gerektiğini belirtir.

Bakara Suresi 115. Ayet: Agâhî ayete telmihte bulunur. Allah’ın yüzünü görmeyen ve Hacı Bektaş tarikatına girmeyen insanları ahmak olarak değerlendirir. Beşiktaşlı

Gedaî, ayete iktibasta bulunarak can gözünü açıp gaflete düşmemesi ve Allah'ın yüzünü görmesi gerektiğini ifade eder. Erzurumlu Emrah, ayete iktibasta bulunarak Allah'ın yüzünü görmesini kalbini temiz tutmasına bağlar (Öztürk, 2014: 78). Miratî, zikrinin bismillah olduğunu ve Allah'ın zatını gördüğünü ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Seyrânî, kulun kalbinin yönünü Allah'a döndürdüğü takdirde, Allah'ın yüzünü görebileceğini ayete telmihte bulunarak ifade eder (Yıldırım, 2020: 808). Tokatlı Nuri ise ayete telmihte bulunur. Nereye bakarsa baksın sümme vechullah sırrını göreceğini ve gönlünün ilahi aşk için divane olduğunu ifade eder.

Bakara Suresi 117. Ayet: Bayburtlu Celalî, ayete telmihte bulunarak şairi dünyaya getiren sebebin Allah'ın kün sırrı olduğunu ifade eder. Celalî, kün sırrını bağa benzetir ve kendisini o bağın bülbülü olarak görür (Çevik, 2019: 47). Deli Boran, Allah'ın kün emri ile kainatı yarattığını ve kendisinin nasıl meydana geldiğini ayete iktibasta bulunarak anlatır. Dertli de ayete iktibasta bulunur. Allah'ın “kün” emri ile her şeyi yarattığını ve bu yaratılıştan sonra kendisinin kavgaya düştüğünü ifade eder. Edip Harabî ve Haydarî, telmih yoluyla kün emri ile kâinatın yaratıldığını belirtir. Kütahyalı Pesendi ayete iktibasta bulunarak bütün evreni kün emri ile yaratan Allah'a yakarıшта bulunur (Güneş, 2014: 286). Ruhsatî, şiirinde insanların Allah'ı samimi bir kalp ile sevmesi ve yaptıklarında Allah'ın rızasını gözetmesi gerektiğini ifade eder. Bunun nedenini Allah'ın bütün kâinatı insanın hizmetine sunmasına ve kâinatı mükemmel bir şekilde yaratılmasına bağlar. Bu durumu ayete iktibasta bulunarak ifade eder (İlhan, 2015: 84). Rûzî, ayeti telmihen değerlendirir. Allah'ın yoktan var ettiğini ve insanların kaf ile nun sırrını yani Allah'ın “kün” emrindeki sırrı idrak etmek gerektiğini ifade eder. Seyranî, ayete iktibasta bulunarak varlığın meydana gelmesindeki emrin Allah tarafından geldiğini ve Allah'ın “ol” emriyle her şeyin olacağını belirtir (Yıldırım, 2020: 804). Sümmanî, âlemin “kün” emri ile kurulduğunu ve bu sırrı bildiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Şem'i, Allah'ın “kün” emrine telmihte bulunarak kendisine bir erkek çocuğu verildiğini anlatır. (Aydın 2019: 113). Tokatlı Nuri, varlığın yaratılışında “kâf u nun” sırrı olduğunu ifade eder ve Allah'ın “kün” emrinden ayete telmihte bulunarak bahseder. Veli ve Visalî ise ayete iktibasta bulunarak Allah'ın kün emri ile cihanı yarattığını anlatır.

Bakara Suresi 155. Ayet: Ruhsatî, ayete telmihte bulunarak “sabredenleri müjdele” ifadesinden dolayı bela ve sıkıntılara karşı sabırlı olmak gerektiğini ifade eder

(Karadayı, 2009: 182). Şenlik ise Allah'ın kullarını imtihan ettiğini, bu imtihan neticesinde isyan etmemeyi ve Allah'tan gelen her sıkıntıya sabredilmesi gerektiğini telmihen ifade eder (Karadayı, 2009: 182).

Bakara 185. Ayet: Ruhsatî, ayete telmihte bulunur. Kadir gecesini “Leyle-i Kadir” olarak belirtir ve bu gecenin Müslümanlar için bir kurtuluş gecesi olduğunu ifade eder (İlhan, 2015: 198).

Bakara suresi 255. Ayet: Gülzari, ayete telmihte bulunarak hocasından ders aldığını, Ayetü'l Kürsî'yi okuduğunu, Arapça ve Farsça bildiğini ifade eder.

Bakara Suresi 256. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete iktibasta bulunarak sahte tanrıları inkâr geldiğini ve Allah'a iman ettiğini ifade eder. İmanından dolayı sağlam bir kulpa yapıştığını belirtir.

Bakara Suresi 285. Ayet: Şem'î, sebepsiz yere kimsenin gurbetin kahrını çekmeyeceğini ve Allah'ın ayetlerini işittiğini telmihen ifade eder.

Bürûc Suresi 14. Ayet: Ruhsatî ayete mealen değinir. Allah'ın bağışlayıcı olması ve insanlara verdiği müjdeden bahseder (İlhan, 2015: 37).

Büruc Suresi 21. ve 22. Ayetler: Dertli levh-i mahfuz ifadesi ile Kur'an-ı Kerim'den bahseder ve bu durumu telmih yoluyla belirtir. İslam inancına göre Allah, her şeyi levh-i mahfuzda yazdır ve bu yazılanlar değişmez (İlhan, 2015: 237). Ruhsatî ve Şem'î ise ilgili ayete telmihte bulunarak kulların başına gelecek her şeyin levh-i mahfuzda yazılı olduğunu ifade eder.

Câsiye Suresi 18. Ayet: Kişi, her davranışını Kur'an-ı Kerim'de belirtilen emir ve yasaklara uygun yapmalıdır. Din, Allah'ın emirlerini tutmak ve yasaklarını yapmamaktır. Tüm bu kurallar şeriat olarak adlandırılmıştır. Seyrânî, ayete telmihte bulunarak insanların şeriate göre davranmasını önerir (Sever, 2021: 26).

Duhâ Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Celâli, ayete telmihte bulunur. Peygamber Efendimize gelen vahyin bir müddet kesilmesi üzerine müşriklerin “Rabbin sana darıldı ve seni terk etti.” demeleri üzerine Duha suresinin inmesi olayını anlatır (Can, 2009: 51). Bayburtlu Zihnî, Ruzî ve Sümmanî, iktibasta bulunarak sevgilisinin yüzünü aydınlığa benzetir.

Duha Suresi 2. Ayet: Bayburtlu Zihni sevgilisinin saçlarını, Sümmânî ise sevgilisinin yüzünü “velleyl” diyerek geceye benzetir. İki âşıkta ilgili ayete telmihte bulunur.

Enbiyâ Suresi 23. Ayet: Ruhsatî ayete iktibasta bulunarak Allah’ın insanlara farklı rızıklar verdiğini belirtir. Maddî sıkıntı yaşamasına rağmen Allah’a iman ettiğini ve kaderini sorgulamadan kabul ettiğini belirtir (İlhan, 2015: 237).

Enbiyâ Suresi 30. Ayet: Dertli ayete telmihte bulunur. İnsanın varlık suretine gelmeden önce bir meniden oluştuğunu ifade eder (Tek, 2011: 190).

Enbiyâ Suresi 47. Ayet: Ruhsatî, ilgili ayete mealen değinir. Adaletin mizan terazisinde tecelli edeceğini, iyiliklerin ve kötülüklerin bu terazide tartılacağını ifade eder (İlhan, 2015: 165).

Enbiyâ Suresi 69. Ayet: Ruhsatî, ayete telmihte bulunur. Yaşadığı köyün dedikodu ve insanlara yapılan haksız durumları Hz. İbrahim’in kıssasına dayandırarak benzetmede bulunur. Bu durum karşısında Allah’ın adaletine sığınır (İlhan, 2015: 115-116). Sümmânî ise Hz. İbrahim’in ateşe atılma olayına değinir ve Hz. İbrahim’e gelen mucizeyi ilgili ayete telmihte bulunarak anlatır (Umagan, 2003: 83).

Enbiyâ Suresi 83. ve 84. Ayetler: Ruhsatî ayete telmihen değinir. Hz. Eyüp peygamberin kıssasından yola çıkarak sıkıntılarını ifade eder. Çektiği sıkıntıları Hz. Eyüp peygamberin yaralarına benzetir. Bu yaralar her ne kadar canını yaksa da bu durumdan kaygılanmadığını, derdin ve dermanın Allah’tan geldiğini, Allah’a teslim olduğunu ifade eder (İlhan, 2015: 124). Sümmânî ise telmihte bulunarak Eyüp peygamberin çektiği sıkıntı sonucunda, onun refaha ulaştığını belirtir (Umagan, 2003: 76).

Enbiyâ 87. ve 88. Ayetler: Ruhsatî, Hz. Yunus peygamberin kıssasına telmihen değinir. Hz. Yunus’un balığın karnından ölmeden çıkmasını, İskender’in Zaloğlu Rüstem’i yenmesine rağmen ölümden kaçamayacaklarını ifade eder (İlhan, 2015: 131). Sümmânî ise ayete telmihte bulunur. Yunus peygamberin balık tarafından yutulduktan sonra kurtulması için gece gündüz Allah’a dua ettiğini ifade eder.

Enbiyâ Suresi 107. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Deli Boran ve Dertli, Hz. Peygamberin alemlere rahmet olarak gönderildiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Ruhsatî, ayete telmihte bulunarak Hz. Muhammed’in alemlere rahmet olarak gönderildiğini ve Peygamber sevgisini ifade eder (İlhan, 2015: 98). Şem’î ise telmihte bulunarak Hz.

Peygamberin alemlere rahmet olarak gönderildiğini ve Allah'tan ümidini kesmediğini ifade eder.

Fatiha Suresi: Deli Boran, müminin kalbindeki imanı ve Kuran'ı Kerim'de okunan surenin Fatiha suresi olduğunu sureye telmihte bulunarak ifade eder. Dertli, seb'ul mesâni ifadesi ile Fatiha suresine telmihen dikkat çeker. Ruhsatî, Fatiha suresinin ilk sure olmasına telmih yoluyla dikkat çeker (Can, 2009: 52). Rûzî ise telmihen "seb'ul mesani" ifadesi ile Fatiha suresini kastederek Allah'a iman ettiğini ifade eder.

Fatiha Suresi 2. ve 3. Ayetler: Figanî ilgili ayetlere iktibasta bulunarak amacına ermeyi Allah'ın adıyla okumaya bağlar. Şem'î ise Fatiha suresinin ikinci ayetini telmihen kullanır. Dünyayı terk ettiğini ve Allah'ın adıyla her istediğinin gerçekleştiğini ifade eder.

Fâtır Suresi 29. Ayet: Bayburtlu Celalî, iktibasta bulunarak şiirinde lentebur sırrından bahseder ve bu sırta Allah'ın yardımı ile erebileceğini ifade eder (Çevik, 2019: 48).

Fecr Suresi 1. Ayet: Rûzî, ilgili ayete iktibasta bulunarak sevgilisinin yüzünü fecre benzetir.

Fecr Suresi 7. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete iktibasta bulunarak İrem şehrinin nasıl olduğundan bahseder.

Fecr Suresi 28. Ayet: Bayburtlu Zihnî, kulların Rablerine döneceğini ayete telmihte bulunarak belirtir. Rûzî ise Allah'ın rızasını kazanmaktan bahsederek zikrinin Allah olduğunu ve Allah'a döneceğini iktibas yolu ile ifade eder.

Fetih Suresi: Şem'î, fethe giden insanların kılıçlarına "Allah u ekber" yazmalarını söyler ve dua ederken Fetih suresini okuduklarını telmih yoluyla ifade eder. Şenlik ve Veli ise sureye telmihte bulunur. Şenlik, Fetih suresinin tecvitle okunduğunu; Veli, Fetih suresinin tefsir edildiğini ifade eder.

Fetih Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Celalî ayete telmihte bulunarak "fetešnâ" sırrına Allah'ın yardımı ile ulaşabileceğini belirtir (Çevik, 2019: 48). Bayburtlu Zihnî, iktibas yoluyla imrenilecek yer olan İrem şehrinin fethinden mazhar olmasından bahseder. Beşiktaşlı Gedaî, fetih sırrına erişip Kərbela meydanına girildiğini telmihen ifade eder. Erzurumlu Emrah, ayete telmihte bulunur. Peygamber Efendimizin sancağını "inna fetešnâ"ya benzetir (Karadayı, 2015: 64). Figanî, ayete iktibasta bulunur. Davasının

Allah rızası olduğunu ifade eder ve davasına bismillah ile başlayarak bir fetih ister. Rûzî ise fetih suresinin sevdiğinin kaşına ve gözüne yazıldığını telmihen ifade eder.

Fetih Suresi 10. Ayet: Deli Boran, Allah'a bağlılık sözü veren insanların Allah'ın elinin o insanların üzerinde olacağını iktibasta bulunarak ifade eder.

Fil Suresi: Şem'î, Allah'ın dinine karşı çıkanları ve Kâbe'yi yıkmaya gelenlerin zulümlerini ilgili sureye telmihte bulunarak anlatır.

Furkân Suresi 77. Ayet: Ruhsatî, ilgili ayete telmihte bulunur. Ayette geçen "Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin?" ifadesinden yola çıkarak insanların kalp ile Allah'ı zikretmedikleri takdirde kalplerinin ölü olacağını belirterek insanı insan yapan durumun zikir ve dua olduğunu ifade eder (İlhan, 2015: 355).

Fussilet Suresi 34. Ayet: Seyrânî, şiirinde ayete telmihen değinir. İnsanlara kötülük etmemek gerektiğini vurgulayarak iyiliği anlatır.

Hadîd Suresi 3. Ayet: Erzurumlu Emrah, iktibasta bulunarak kâinatı yaratan Allah'ın varlığının kesin ve her şeyden önce geldiğini, Allah'ın varlığından başka hiçbir şeyin sonsuz olamayacağını ifade eder. Seyrânî ise Allah'ın "Evvel" sıfatı ile her şeyden önce geldiğini, "Âhir" sıfatı ile kendisinden başka hiçbir şeyin bakî kalmayacağını, "Zâhir" sıfatıyla varlığının kesin olduğunu ve "Bâtın" sıfatıyla mahlûkatın bütün özelliklerini kendisinde gizlediğini ifade eder. Allah'ın, zikredilen sıfatlar ile her şeyin hakimi olduğunu iktibas yolu ile belirtir (Yıldırım, 2020: 807).

Hadîd Suresi 22. Ayet: Ruhsatî ayete mealen değinir. Yarattığı her şeyin Kur'an-ı Kerim'de yazıldığını ve Kur'an-ı Kerim'in gökte yazıldığını ifade eder (İlhan, 2015: 100).

Haşr Suresi 24. Ayet: Şem'î, Allah'ın yoktan var ettiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Hicr Suresi 26. Ayet: Ruhsatî, Allah'ın insanı kuru balçıktan yarattığını mealen ifade ederek insanın yaratılışını anlatır (İlhan, 2015: 233).

Hicr Suresi 29. Ayet: Bayburtlu Celalî, iktibasta bulunarak Hz. Adem'in nasıl yaratıldığını anlatır. Dertli, kün emri ile dünyanın yaratıldığını ve Allah'ın kendi ruhundan Hz. Adem'e ruh üflediğini iktibas yoluyla anlatır. Seyrânî ise Allah'ın

Adem’i nasıl yarattığını ilgili ayete iktibasta bulunarak anlatır. Adem’e kendisinden bir ruh üflediğini ve ona eşyaların ismini öğrettiğini ifade eder (Yıldırım, 2020: 808).

Hicr Suresi 72. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Peygamber Efendimiz’e seslenerek insanların sarhoşluk halinde olduğunu ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Hicr Suresi 87. Ayet: Beşiktaşlı Gedaî, Cevlânî, Sabrî ve Tûrabî, “seb’al mesâni” ifadesi ile Fatıha suresine telmihte bulunur.

Hucurât Suresi 3. Ayet: Rûzî, sabredip zafere ulaşacağını ve mükâfatını alacağını ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Hucurât Suresi 13. Ayet: Seyrânî, insanın aynı soydan geldiğini, Allah’ın takdiri sonucu bir boydan yaratıldığını ayete iktibasta bulunarak ifade eder (Birgöl, 2021: 128).

Hûd Suresi 6. Ayet: Şem’î ayete telmihte bulunarak kul doğmadan kulun rızkının verildiğini ve rızkı verenin Allah olduğunu ifade eder (Aydın, 2019: 255).

Hûd Suresi 7. Ayet: Sümmânî, Allah’ın dünyayı altı gün içinde yarattığına değinerek dünyayı altı günde kurulan bir bina olduğunu mealen ifade eder (Karadayı, 2015: 478).

Hûd Suresi 41. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Hz. Nuh’un kıssasına telmihen değinerek gemiye bindiğini ifade eder. Seyranî ise Hz. Nuh peygamberin başından geçen olaya telmihte bulunur. Hz. Nuh’un oğullarının Allah’a inanmamakla ısrar ettiklerini anlatır (Birgöl, 2021: 128).

Hûd Suresi 56. Ayet: Darendeli Remzi, dünyada yol kalmadığını ve Allah’a dayandığını iktibas yoluyla ifade eder.

İhlâs Suresi: Meslekî, İhlâs suresini okuyup yollara düştüğünü telmihen ifade eder. Minhacî ise telmihte bulunur ve delilinin Allah olduğunu, İhlas suresini okuduğunu ifade eder.

İhlâs Suresi 1. Ayet: Beşiktaşlı Gedaî, gökten Tevrat, İncil ve Zebur inmeden önce Allah’ın varlığının tek olduğunu belirtir. Bu durumu şiirinde ayeti aynen kullanarak ifade eder. Deli Boran, şehadet ederken ihlas suresinin birinci ayetini okuduğunu telmihen belirtir. Rûzî, zikrinin “kul hüvallahu ehad” olduğunu ayete iktibasta bulunarak belirtir. Seyrânî, ayete iktibasta bulunarak Allah’ın ve Peygamber Efendimizin mübarek isimlerinin anlamını bilmenin öneminden bahseder (Yıldırım,

2020: 805). Süm mânî, Allah'ın tek olduğunu telmihen ifade eder. Şem'î ise Allah'ın varlığının bir olduğunu ayete iktibasta bulunarak belirtir.

İhlâs Suresi 4. Ayet: Ruhsatî, ayete iktibasta bulunur. Allah'ın birliğine ispat olarak İhlâs suresini örnek verir. Allah'ın varlığına aklen delil görmek istendiğinde insanın kâinata bakması gerektiğini belirtir (İlhan, 2015: 238-239).

İnfîtâr Suresi 9. ve 12. Ayetler: Dertli, ayete telmihte bulunarak “kirâmen kâtibin” meleklerinin alnımıza kara yazılar yazdığından bahseder ve ah ettikçe yaralarının acıdığını ifade eder. Ruhsatî ise harama bakmadığını ve meleklerin her şeyi yazdığını telmihen ifade eder

İnsan Suresi 1. Ayet: Deli Boran, Hel eta ayetinin okunduğunu ayete telmihte bulunarak ifade eder. Dertli, ayete telmihte bulunarak hel eta dersinin imamı olduğunu belirtir. Edip Harabî, Allah'ın hikmetinden bahsederek ayete telmihte bulunur. Miratî, hel eta sırrını bilmek gerektiğini telmih yoluyla anlatır. Rûzî, Allah'ın hel etâ suresini Hz. Ali hakkında gönderdiğini ve Hz. Muhammed'in onun hakkına şehadet ettiğini telmihte bulunarak ifade eder (Çapraz, 2015: 78).

İnsan Suresi 18. Ayet: Bayburtlu Zihnî ayete iktibasta bulunarak cennette bulunan selsebil pınarından bahseder.

İnsan suresi 21. Ayet: Beşiktaşlı Gedaî, cennete giden insanların içeceği içecekten ayete iktibasta bulunarak bahseder. Edip Harabî, ayete telmihte bulunur ve cennette içilen temiz içeceğin ezelden beri dost elinden içtiğini ifade eder. Rûzî, ayete telmihte bulunarak elest bezminde Allah'ın kullarına temiz içecek içirdiğinden bahseder. Seyrânî, aşk şarabının içilmesi ile ruhun sefa bulmasını ve bu şarabın Hak tarafından verildiğini iktibas yoluyla ifade eder (Karadayı, 2009: 113). Tûrabî ise ayete iktibasta bulunur. Cennete giden insanlara Allah tarafından temiz bir içecek verileceğini ifade eder.

İnşirâh Suresi: Şem'î, insanların kalbinde ferahlık olduğunu sureye telmihte bulunarak anlatır.

İnşirâh Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Bedir savaşında Allah'ın melekler ile insanlara yardım etmesini ve onların kalplerini ferahlattığını ayete iktibasta bulunarak ifade eder.

İnşirâh Suresi 5. ve 6. Ayetler: Seyrânî ilgili ayetlere iktibasta bulunarak Allah'ın her zorluğun yanında bir kolaylık verdiğini belirtir.

İsrâ Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Zihnî, mahşerde rezil olmamak için Allah'a dua eder ve Allah'ın tüm eksikliklerden uzak olduğunu telmihen ifade eder. Beşiktaşlı Gedaî, ayete telmihte bulunur ve "sübhanellezi esra" sırrından bahseder. Erzurumlu Emrah Allah'ın kâinatı var ettiğini ve Allah'ın eksikliklerden münezzehe olduğunu telmih yoluyla ifade eder. Sümmânî ise Hz. Peygamber'e olan sevgisini telmihen dile getirir (Karadayı, 2015: 64).

İsrâ Suresi 70. Ayet: Bayburtlu Celalî, Allah için canını verdiğini ve Allah'ın insanları birçok rızıklar ile donattığını, kullarına ikramlarda bulunduğunu ilgili ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Beşiktaşlı Gedaî, ayete telmihen değinir. Kerametlerin insanlar için olduğunu, Allah'ın insanlara türlü türlü nimetler verdiğini belirtir. Deli Boran, ayete telmihte bulunarak Allah'ın "velekad keremna" ayetini insanlar için indirdiğini söyler. Dertli, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de "velekad keremna" ayetini buyurduğunu telmihen ifade eder. Figanî ise Allah'ın insanları yarattığını ve "velekad keremna" ayetinin inmesinden dolayı Allah'a şükreder. Bu durumu şiirinde telmihen ifade eder.

İsra Suresi 87. Ayet: Bayburtlu Celalî, perde ile gözü kapalı olan kişinin sırlara erişemeyeceğini, gözünü açan kişinin sırlara erişebileceğinin telmihen ifade eder (Çevik, 2019: 3).

Kaf suresi 1. Ayet: Dertli, kaf u nun sırrından bahsederek, Kur'an'ın yüce bir kitap olduğunu ayete telmihte bulunarak belirtir.

Kaf Suresi 16. Ayet: Seyrânî, "hablil verîd" ifadesini kullanarak derdi olduğunu ayete iktibasta bulunarak ifade eder.

Kaf Suresi 17. Ayet: Dertli, kiramen kâtibin adlı yazıcı meleklerden şiirinde mealen bahsederek onların görevini belirtir. Bu meleklerin alnımıza kara yazılar yazdığını söyler (Tek, 2011: 73).

Kalem Suresi 1. Ayet: Beşiktaşlı Gedaî, "nun velkalem" sırrını bildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Dertli, kaf u nun sırrından bahseder ve Kur'an-ı Kerim'de yazılanlara yemin edildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Seyrânî, ayete iktibasta bulunur. Derdinin büyüklüğünden bahsederek Kalem suresini okuduğunu

söyler (Yıldırım, 2018: 427). Şem'î ise sevgilinin gözlerini Allah'ın yemin ettiği “nun velkalem” ayetine benzetir. Bu durumu şiirinde telmihen belirtir (Umagan, 2003: 69).

Kamer Suresi 1. ve 2. Ayetler: Bayburtlu Zihnî, Kureyş kabilesinin Peygamber Efendimiz'den mucize istemeleri üzerine Peygamberimizin parmağını Ay'a uzatarak onu ikiye ayırma mucizesini telmih yoluyla anlatır (Umagan, 2003: 87). Seyrânî ise şakk'l-kamer/ayın yarılmaya olayına telmihte bulunarak Peygamber Efendimiz'in aşkına âh eder. (Yıldırım, 2018: 462).

Kasas Suresi 56. Ayet: Seyrânî ilgili ayete telmihte bulunur. Allah'ın yola getiremediklerini kendisinin yola getiremeyeceğine gücü yetmediğini ve haddi olmadığını ifade eder.

Kasas Suresi 88. Ayet: Erzurumlu Emrah, her şeyin yok olacağını sadece Allah'ın baki kalacağını iktibas yoluyla ifade eder (Karadayı, 2015: 62).

Kehf Suresi 65. Ayet: Bayburtlu Celalî, göz ve gönül perdelerinin kaldırılması üzerine görmeye başladığı velayet kemâllerini ve ledün ilmine sahip olduğunu ayete mealen değinerek belirtir (Çevik, 2019: 14). Beşiktaşlı Gedaî, ledün ilmine ulaşan kişinin hakikati göreceğini mealen ifade eder. Ceyhunî, ledün ilmine ulaştığını ayete telmihte bulunarak belirtir. Deli Boran, ledün ilminden bahsederek bu ilmin gizli bir sır olduğunu ve bunu anlamak için ilmi bilen kişiden ders almak gerektiğini mealen belirtir (Onar ve Işık, 2015: 43). Dertli, ledün şarabını içtiğinden beri kendinden geçtiğini ve ledün sırrına vakıf olduğunu telmihen belirtir. Erzurumlu Emrah da ayete mealen değinir. Ledün ilmini bilen kişinin kimseyi incitmeyeceğini ve yalan söylemeyeceğini ifade eder. Kişiyi Allah'a ulaştıracak olan yolun ledün ilmi olduğunu belirtir (Karadayı, 2009: 150). Miratî, hata ile isyanının çok olduğunu ve ledün ayetini Kur'an'dan öğrendiğini telmihen ifade eder. Ruhsatî, ledün ilmine sahip bâdeli âşık olduğunu belirtir. Ledün ilminin okuma ile değil Allah'ın verdiği bir ilham ile elde edileceğini mealen ifade eder (İlhan, 2015:331). Seyrânî, kişinin ledün ilmini öğrenmesi üzerine zorluklara düşmeyeceğini ve ledün ilminin zorlukları çözeceğini mealen ifade eder (Yıldırım, 2020: 806). Sümmânî ise ayete mealen değinir ve Hz. Hızır'dan bahseder (Bayoğlu, 2009: 26).

Kehf Suresi 110. Ayet: İbadetin temelinde amel ve ihlasın olduğunu belirten Seyranî, Peygamber Efendimizin “yap, uygula” fermanını ayete iktibasta bulunarak dile getirir (Yıldırım, 2020: 806).

Leyl Suresi 1. Ayet: Dertli ve Rûzî, ayete telmihte bulunur sevgilisinin saçlarını ilgili ayete benzettir. Erzurumlu Emrah ise Peygamber Efendimize olan sevgisini ilgili ayete iktibasta bulunarak dile getirir.

Lokman Suresi 18. Ayet: Ruhsatî, kibirli olan insanların yanından uzaklaşmak gerektiğini, kibirli insanların mayasının bozuk olduğunu telmihen ifade eder.

Mâide Suresi 38. Ayet: Ruhsatî, iktibasta bulunarak şeriatta hırsızlık yapanların ellerinin kesilmesi gerektiğini söyler ve hırsızlık yapanları uyarır (İlhan, 2015: 230).

Mâ'ûn Suresi: Dertli, yetim ayetini tefsir edenlerden olduğunu sureye telmihte bulunarak ifade eder.

Me'âric Suresi 9. Ayet: Ruhsatî ayete telmihte bulunur. Dünyanın fâni olduğunu, kendisinin de bir gün ecel tarafından canının alınacağını ve İsrâfil'in sûr'a üfleyeceği gün bütün canlıların öleceğini belirtir. İlgili ayetten yola çıkarak kıyamet gününü tasvir eder (İlhan, 2015: 317).

Mülk Suresi: Bayburtlu Celalî, sevgilisinin yanağının Tebareke suresini çağrıştırdığını telmih yoluyla ifade eder (Can, 2009: 53).

Mülk Suresi 1. Ayet: Rûzî, her şeyin var iken yok olacağını, kaf ile nun sırrını idrak etmek gerektiğini ve Allah'ın her şeye gücünün yeteceğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Seyranî ise ayete iktibasta bulunur. Allah'ın varlığından başka hiçbir şey olmadığını, yaratılanların hepsinin onun zâtından tecelli ettiğini ve insanoğlunun bir damla sudan ibaret olduğunu ifade eder (Yıldırım, 2020: 809).

Mülk Suresi 26. Ayet: Seyrânî, Hz. Musa'nın uyarıcı olduğunu ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Müzemmil Suresi 6. Ayet: Ruhsatî ayete telmihte bulunur. Gece vakti kalkıp ibadet etmenin öneminden bahseder. İsteklerin gece vakti Allah'tan istenmesi gerektiği üzerinde durur (İlhan, 2015: 279).

Nahl Suresi 40. Ayet: Dertli, iktibas yoluyla "kûn" emrine değinir, kâinat ve insanın yaratılışını anlatır.

Nebe Suresi 40. Ayet: Beşiktaşlı Gedâî, Allah'a inanmayanların uyarıldığını fakat azab günü gelince "Keşke toprak olsaydım!" diyemeyeceklerini ayete iktibasta bulunarak anlatır.

Necm Suresi 9. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Allah'ın kuluna yakın olması makamından insanın kendini tanıması gerektiğini iktibas yoluyla ifade eder. Edip Harabî, kün hitabı açığa çıkmadan önce gönülde kimsenin olmadığını söyleyerek Allah'a yakın olduğunu telmihen belirtir. Erzurumlu Emrah, ayete iktibasta bulunur ve Allah'a yakın olduğunu sevgilisinin çehresinde görerek belirtir. Seyranî, ayete iktibasta bulunur ve “ev edna” sırrından bahsederek zikirleri olmaz ise cennete giremeyeceğini ifade eder. Sümmânî, “kabe kavseyn ev edna” makamına ulaşmayı ayete iktibasta bulunarak belirtir. Şem’î ise ayete iktibasta bulunarak ev edna sırrının insanlara nasip olduğunu belirtir.

Necm Suresi 14. Ayet: Sümmânî, Peygamber Efendimizin Miraç gecesinde eriştiği ilahi sırları iktibas yoluyla belirtir.

Necm Suresi 39. Ayet: Bayburtlu Zihni, insanların isteklerinin çabası sonucu elde edileceğini iktibas yoluyla belirtir.

Neml Suresi 18. Ayet: Bayburtlu Zihnî ayete telmihte bulunur. Ayette karıncalar, Hz. Süleyman ve ordusuna karşın uyarılır. Ezilmemeleri için yuvalarına dönmeleri gerektiği belirtilir.

Neml Suresi 40. Ayet: Ruhsatî, beytinde Bektaşî olduğunu, Allah'ın kendisine göz açıp kapayıncaya kadar bütün kâinatı dolaşma lütfunu verdiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder (İlhan, 2015: 240).

Neml Suresi 82. Ayet: Şenlik kıyamet alametlerinden bahsederek o gün geldiğinde dünyanın harap olacağını ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Neml Suresi 87. Ayet: Ruhsatî, İsrâfil'in sur'a üflemesi ile kıyametin kopacağını ve her şeyin yok olacağını telmihen belirtir (İlhan, 2015: 159).

Nisa Suresi 149. Ayet: Ruhsatî, her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu ve bu nedenle insanların ayıplarını dillendirmemek gerektiğini mealen belirtir (İlhan, 2015: 50).

Nuh Suresi: Sümmânî sureye telmihte bulunur ve cihanın suya batması ile Hz. Nuh tufanı arasında benzerlik kurar (Umagan, 2003: 75).

Nûr Suresi 37. Ayet: Seyrânî, dünya işlerine meyledip zikirten geri kalınmaması gerektiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Rad Suresi 2. Ayet: Ruhsatî, ayete telmihte bulunur. Gökyüzünün herhangi bir şeye dayanmaksızın ayakta durduğunu ve bu durumun Allah'ın varlığına delil olduğunu ifade eder (İlhan, 2015: 234-235).

Rad Suresi 23. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete iktibasta bulunarak cenneti kazanan insanların adn cennetine gireceklerini söyler.

Rahman Suresi 26. Ayet: Deli Boran, dört kitabın haktan geldiğini belirtir ve ilgili ayete iktibasta bulunarak her şeyin fani olduğunu ifade eder. Feryadî, Allah'a inanan insanlar için dünyanın zindan, inanmayan insanlar için cennet olduğunu ve her şeyin fani olduğunu iktibas yoluyla belirtir. Miratî, kaf u nun sırrını bilerek ilgili ayete bağlı olduğunu iktibas yolu ile ifade eder. Ruşeni, anaların gözlerinden yaş aktığını, hendeklerin şehitler ile dolduğunu ve her şeyin fâni olduğunu telmihen ifade eder. Rûzî, dünya sevgisinden vazgeçtiğini ve kendisinin fâni olduğunu ayete iktibasta bulunarak belirtir. Tokatlı Nuri, Allah'ın kün emri ile kâinatı yarattığını ve her şeyin fâni olduğunu iktibas yolu ile belirtir. Tûrâbî ise ayete iktibasta bulunarak dünyanın baki olmadığını ve geçici olduğunu, boş işleri terk etmek gerektiğini ifade eder.

Rahman Suresi 27. Ayet: Dertli, Allah'ın sonsuz olduğunu ve onun dışındaki her şeyin son bulacağını ayete telmihte bulunarak ifade eder. Ruhsatî ise gönlü inciten insanın Allah'ın gazabına uğrayacağını ve bu sebepten ötürü kimsenin gönlünün incitilmemesi gerektiğini telmihen belirtir.

Rum Suresi 50. Ayet: Seyrânî ayete iktibasta bulunarak kıyametin kopmasıyla yeryüzündeki bütün canlıların hayatının son bulacağını, ölümden sonra tüm canlıların dirileceğini anlatır. (Yıldırım, 2020: 807-808).

Sâd Suresi 20. Ayet: Seyrânî, Allah'ın Hz. Davut'a hikmet ve kesin hüküm verme yetkisini verdiğini iktibas yoluyla anlatır (Kasır, 1984: 341-342).

Sâd Suresi 71. ve 72. Ayet: Seyrânî iktibas yoluyla ilgili ayeti delil gösterir ve ayeti sorgulayan insanları ahmak olarak değerlendirir

Saff Suresi 6. Ayet: Ruhsatî, ayete telmihte bulunur. Şiirinde halkı unutup benlik davası güden kişileri eleştirir. Dünyadaki mevkinin insanlara bir faydası olmadığını belirtir. Hz. Peygamber'in kibre kapılmadığını ve insanlara da kibre kapılmamak gerektiğini öğütlediğini ifade eder (İlhan, 2015: 135).

Saff Suresi 13. Ayet: Bayburtlu Celalî, Bayburtlu Zihnî ve Şem'î, insanlara yardım eden ve lentebur sırrına erişen kişilerin müjdelendiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Rûzî ise bu durumu ayete iktibasta bulunarak değerlendirir.

Sâffât Suresi 46. Ayet: Bayburtlu Zihnî, cennete giren kişilerin üzüm suyundan yapılan bir içecekten ikram edileceğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder.

Sâffât Suresi 103. Ayet: Sümmânî, ayete telmihte bulunur. Allah'ın, İbrahim peygambere oğlunu kurban etmesi için verdiği emire ve İbrahim peygamberin bu emir karşısında Allah'a teslim olmasını anlatır.

Sâffât Suresi 107. Ayet: Dertli, İsmail peygamberin kurban edileceği sırada Allah tarafından koç gönderildiğini ve Allah'ın cömert olduğunu telmihen anlatır. Seyrânî ise ayete telmihte bulunur. İsmail peygamberin Allah'a teslim olmasını ve bu teslimiyet karşısında ona gökten kurban indiğini anlatır (Umagan, 2003: 76).

Sâffât Suresi 159. Ayet: "Sübhan" Allah demektir. Seyranî şiirinde Sübhan ismi ile Allah'a sığınır. Nefsi ile savaşması için Allah'a dua eder (İlhan, 2015: 80-81). Bu durumu şiirinde ayete telmihte bulunarak anlatır.

Secde Suresi 11. Ayet: Şenlik, ecel geldiği zaman kimsenin dünyada kalmayacağını ve canının ölüm meleği tarafından alınacağını ayete iktibasta bulunarak anlatır.

Şems Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Dertli, Erzurumlu Emrah, ayete telmihte bulunarak sevgilinin yüzünü ve saçını şems suresine benzetir. Deli Boran, sevgilisinin yüzünü Şems suresine benzetir ve bu durumu telmih yoluyla ifade eder. Rûzî ise Şems suresinin birinci ve ikinci ayetlerine telmihte bulunur. Sevgilisinin yüzünü güneşe ve geceye benzeterek sevgilisinin yüzünün aydınlığından bahseder.

Şu'arâ suresi 32. Ayet: Ruhsatî, Hz. Musa'nın Firavun ile mücadele etmesi olayına değinir ve bu mücadele sırasında Hz. Musa'nın mucizeler gösterdiğini ifade eder. Bu mucizelerden biri olarak asasının ejderha olmasını ayete telmihte bulunarak anlatır (İlhan, 2015: 128).

Şu'arâ Suresi 88. Ayet: Bayburtlu Celalî, şiirinde hayret duygusuna değinir. Günah işleme korkusu ve bunun şiddetinden kaynaklanan hayretten bahseder (Çevik, 2019: 54) Ayette de geçtiği gibi kıyamet geldiğinde işlenen günahlara karşılık hiçbir şeyin fayda vermeyeceğine ve etrafa baktıkça hayret duygusuna düşeceğini ayete iktibasta

bulunarak belirtir. Şem'î ise ayete iktibasta bulunur. Kıyamet günü hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini ve yüzümüzü Allah'a çevirmemiz gerektiğini ifade eder.

Şuara Suresi 94. Ayet: Bayburtlu Celalî, kendisini kınayanlara karşılık ilgili ayete iktibasta bulunarak kendisini savunur. Bu kişilerin ezeli aşk anlayışını anlamadıklarını ve bu sebepten ötürü kendisini kınadıklarını ifade eder (Karadayı, 2015: 63).

Tâhâ Suresi: Beşiktaşlı Gedaî, mektepte ledünni dersini aldığını, Tâhâ ve Yâsin surelerini ezberlediğini telmihen ifade eder.

Tâhâ Suresi 14. Ayet: Seyrânî, telmihte bulunarak sadece Allah'a kulluk etmeyi ve "innî enallah" sırrını bilen kişinin namazını bırakmaması gerektiğini ifade eder. Tokatlı Nuri ise gönlünde ilahi aşkı bulunduran kişilerin, kâinata "innî enallah" nuruyla baktıklarını belirtir. Bu durumu ayete iktibasta bulunarak ifade eder (Karadayı, 2015: 63).

Tahrîm Suresi 6. Ayet: Ruhsatî ayete telmihte bulunur. Kadınların açık gezmelerini ve tesettürlerine dikkat etmemelerine değinerek bu kadınlar için cehennemde kendilerine bir ateş hazırlandığını ifade eder. Günah olduklarını bilmelerine rağmen kadınların dikkat etmeyişlerini delilik olarak görür (İlhan, 2015: 168). Sümmânî ise ayete telmihte bulunarak cehennem ateşinden bahseder. Kulların kendi ateşini cehenneme kendi elleriyle götördüklerini ifade eder.

Tarık Suresi 9. Ayet: Miratî, sırların ortaya çıkacağı gün gelmeden önce Hakkı bulmak gerektiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Seyranî ise ayete telmihte bulunur. Nefsine uyduğu için hesap gününde günahlarının yüzüne vurulacağından korkar.

Tekâsür Suresi 7. Ayet: Agâhî, dilinin Allah'ı söyleyip Allah'ı bildiğini ve ahirette cehennemi açıkça göreceğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Seyrânî ise ahirette cehennemi açıkça göreceğini ve kendisine gelmesi gerektiğini telmihen ifade eder.

Tevbe Suresi 18. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Allah'ın mescitlerini Allah'ın müjdelediği kişilerin inşa edebileceğini ayete iktibasta bulunarak belirtir.

Tevbe 119. Ayet: Seyrânî, ayetten geçen "doğrularla beraber olun" ifadesinden yola çıkarak ârife uyan isanların âriften olacaklarını telmih yoluyla ifade eder (Yıldırım, 2018: 449).

Tîn Suresi 4. Ayet: Dertli, insanın yaratılışındaki mükemmelliği mealen ifade eder. Figanî, efendisinin kaşlarına ve kirpiğine meftun olduğunu ve onun en güzel bir biçimde yaratıldığını telmihen ifade eder. Rûzî, insanın güzel bir biçimde yaratılmasını ayete telmihte bulunarak anlatır. Seyrânî, insanın ahsenü takvime erişmeden önce onun aşağı bir konumda olduğunu telmihen ifade eder.

Tîn Suresi 5. Ayet: Rûzî, insanların heveslerinin kötü olması sonucu insanın aşağılık konumda olduğunu ayete telmihte bulunarak ifade eder. Seyrânî ise insanın ahsenü takvime ulaşmadan önce aşağı konumda olduğunu ve daha sonra ahsenü takvime çevrildiğini ayete iktibasta bulunarak anlatır (Yıldırım, 2020: 806.)

Tûr Suresi: Seyrânî, şiirinde Tur suresinden telmihen bahseder.

Vâkıa Suresi 60. Ayet: Bayburtlu Zihnî ölümün olduğunu ve kulların Rablerine döneceğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder.

Vâkıa Suresi 85. Ayet: Seyrânî Allah'ın her şeyden münezzeh olduğunu ifade ederek "Biz insana şah damarından daha yakınız." ayetini mealen belirtir.

Vâkıa Suresi 95. Ayet: Agahî, ahiretten bahsederek ahiretin kesin bir gerçek olduğunu ayete telmihte bulunarak belirtir.

Yâsîn Suresi: Beşiktaşlı Gedaî, ledün ilminin dersini aldığını ve Yâsîn suresini ezbere bildiğini telmihen ifade eder. Ruhsatî, Yasin suresinin müslümanlar tarafından dini gün ve gecelerde en çok okunan sureler arasında olduğunu belirtir. Yasin suresinin önemine telmihen değinerek sürekli Yasin suresini okuduğunu ifade eder (Can, 2009: 54). Seyrânî, Yâsîn suresini okuduğunu ve bildiğini, Allah'a iman ettiğini ayete telmihte bulunarak belirtir. Silleli Surûrî, sureye telmihte bulunur. Yasin suresini sürekli okuduğunu ifade eder. Sümmânî, Peygamber Efendimize olan sevgisini ayete telmihte bulunarak dile getirir. Şenlik ise ayete telmihte bulunarak Yasin suresindeki ayete dikkat çeker.

Yusuf Suresi: Sümmânî, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve Yakup peygamberin oğlundan ayrı kalmasını sureye telmihte bulunarak anlatır.

Yusuf Suresi 3. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete telmihte bulunarak Yusuf kıssasına değinir. Ruhsatî ise şiirinde Hz. Yusuf kıssasına telmihen değinir ve sevdiğinin güzelliğini Hz. Yusuf peygamberin güzelliğine benzeter (İlhan, 2015: 121).

Yusuf Suresi 36. ve 42. Ayetler: Şem'î, Hz. Yusuf'un zindanda kaldığı sürede yaşadıklarını ve Hz. Yakup'un çektiği acıyı ayete telmihte bulunarak anlatır (Aydın, 2019: 272).

Yusuf Suresi 94. Ayet: Şem'î ilgili ayete telmihte bulunarak Hz. Yusuf ile Hz. Yakup peygamberi zikreder (Aydın, 2019: 272).

Yusuf Suresi 96. Ayet: Bayburtlu Zihnî, ayete telmihte bulunarak Yakup peygamberin Hz. Yusuf'un gömleğini yüzüne sürmesi üzerine gözlerinin gördüğünü anlatır.

Zariyat Suresi 18. Ayet: Ruhsatî, seher vaktinin önemine değinir. Seher vaktinin faziletlerini anlatarak bu vaktin müslümanlar için önemini şiirinde mealen belirtir (İlhan, 2015: 279).

Zariyat Suresi 56. Ayet: Şem'î, insanın sadece yiyip içmek amacı ile yaratılmadığını ve Allah'a kulluk etmesi için yaratıldığını ayete telmihte bulunarak ifade eder (Aydın, 2019: 165).

Zariyat Suresi 58. Ayet: Şem'î, kul doğmadan önce rızkının verildiğini ve Allah'ın kullarını aç bırakmadığını telmihen ifade eder (Aydın, 2019: 255).

Zilzâl Suresi 1. Ayet: Bayburtlu Zihnî, kendisindeki efkârdan dolayı yeryüzünün sarsıldığını ayete iktibasta bulunarak anlatır.

Zuhuf Suresi 32. Ayet: Bayburtlu Celalî, nahnu kasemnada kendisine rızık olarak imtihan verildiğini telmihen ifade eder. Bayburtlu Zihnî, nahnu kasemnada kendisine kismet olarak aşkın verildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Dertli, nahnu kasemnada insanlara sefa verildiğini, kendisine ise cefa verildiğini ayete telmihte bulunarak şikayette bulunur. Figanî, ayete telmihte bulunarak kimi insanların rızkının az kimisinin ise çok olduğunu ifade eder. Lutfî, insanların nahnu kasemnayı bilmeleri, kismete razı olmayı ve Allah'a dayanmak gerektiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Seyrânî, ayete telmihte bulunur. Allah'a tevekkül etmenin gerekliliğini, Allah'ın "Râzık" (rızık verici) ismiyle kulların rızkını verdiğini ifade eder (Yıldırım, 2020: 805). Tahirî, nahnu kasemnada kendisine sevda verildiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder. Tokatlı Nuri, ayeti telmihen değerlendirir. Ruhlar aleminde rızıklar paylaşılırken âşıklara rızık olarak âşıklığın verildiğini ifade eder (Karadayı 2015; 324). Visalî, rızıklar bölünürken kalemin çalındığını ayete telmihte bulunarak anlatır.

Zülâlî ise kaderinin nahnu kasemnada yazıldığını ve bu kaderin değişmeyeceğini telmihen ifade eder.

Zuhur Suresi 43. Ayet: Ruhsatî, tarik-i müstakim ifadesi ile doğru yoldan şaşmamamın gerektiğini ayete telmihte bulunarak ifade eder.

Zümer Suresi 53. Ayet: Bayburtlu Zihnî, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeyi ve Allah'ın affedici olduğunu ayete iktibasta bulunarak belirtir. Beşiktaşlı Gedaî, ayete iktibasta bulunarak ahirette Allah'tan şefaah ister ve Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez. Miratî, günah işleyen kullar için Allah'ın kendisinin rahmetinden ümit kesmemesini buyurduğunu iktibas yoluyla anlatır. Ruhsatî, ayete telmihen değinir. Allah'ın merhametinden ümit kesmediğini, diğer insanların da ümit kesmemesi gerektiğini ve Allah'ın günahları bağışlayacağını ifade eder (İlhan, 2015: 42). Rûzî, günahının olduğunu ve tövbe ettiğini ayete iktibasta bulunarak ifade eder. Seyrânî ve Şem'î ise ayete iktibasta bulunur. Allah'ın rahmetinden ümit kesmediklerini belirtirler.

Zümer Suresi 68. Ayet: Seyrânî, şiirinde İsrâfil'in sur'a üflemesi ile kıyametin kopacağını mealen ifade eder ve İsrâfil'i kıyametin başlangıcı olarak görür (Umagan, 2003: 92). Şenlik ise İsrâfil'in sur'a üflediği vakit dünyada hiçbir şeyin kalmayacağını mealen belirtir.

Âşık edebiyatının beslendiği kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve ayetleri, hadisler, peygamber kıssaları geldiğini belirtmiştik. XIX. yüzyıl âşık edebiyatı temsilcileri, şiirlerinde hadislere de iktibasta bulunmuşlardır.

Yapılan inceleme neticesinde XIX. yüzyıl aşık edebiyatında yirmi iki hadis kullanıldığı tespit edilmiştir. XIX. yüzyıl aşıklarının şiirlerinde kullandıkları hadislerde; dünya, anne hakkı, fakirlik, güçlük, hayâ, Hz. Ali, uyku, sabır, namaz, Hz. Adem, vatan sevgisi, ameller, küntü kenz sırrı, Hz. Muhammed, nefis, alimler ve ölüm konuları işlenmiştir.

Çalışmada ele alınan XIX. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde geçen hadisler ve hadislerin kullanım sıklığı ise şu şekildedir: Men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû 11, Levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk 10, Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar 9, Mûtû kable en temûtû 9, Hubbu'l-vatan mine'l-îmân 4, El-fakru fahrî ve bihî eftehir 3, Küntü kenzen lâ ü'rafû feahbebtü en e'rafe fehalaktü halkan fearraftühüm bî fearafûnî 3, Ed-dünyâ cîfetün ve tullâbuhâ kilab 2, El-cennetü tahte akdâmi'l-ümmehât 2, Es-salâtü imâdüd-

dîn 2, İnneme'l amâlû bin niyât 2, Lahmike lahmi demmike demmi cismike cismi ruhike ruhi 2, Li maallâhi vaktün yeseunî fîhi melekün mükarrabün velâ nebiyyün mürsel 2, Ed-dünyâ mezraatü'l-ahireh 1, El-firaru mimmâ lâ yütak min süneni'l-mürselîn 1, El-hayâü mine'l-îmân 1, Ene medînetü'l-ilmî ve aliyyün bâbuhâ fe men erâde'l-ilme fel ye'tihî min bâbih 1, En-nevmü ehu'l-mevt 1, Es sabru miftahu'l-ferec 1, Halekallahû âdeme alâ sûratih 1, Lâ rahate fi'd-dünya 1 ve Mevtül âlimü kemevtül âlem 1.

Şiirlerinde hadislere yer veren âşıkların hadisleri kullanma nedenleri ve hadisleri kullanım şekilleri sırasıyla şu şekildedir:

Ed-dünyâ cîfetün ve tullâbuhâ kilâb: Seyranî, hadise iktibasta bulunarak dünyayı, insanların birbirleri ile mücadele ettiği kadavraya benzetir (Karadayı, 2015: 67). Sümmanî ise hadise iktibasta bulunur. Dünya zevklerinin peşinden gitmemeyi ve dünyadan yüz çevirmenin gerekliliğini ifade eder. (Karadayı, 2015: 67).

Ed-dünyâ mezraatü'l ahireh: Rûzî, dünyanın ahiretin tarlası olduğunu iktibas yoluyla belirterek faydasız işler peşinden gitmemek gerektiğini, aksi halde ahirete hangi yüz ile varılacağını ifade eder.

El-cennetü tahte akdâmi-l ümmehât: Rûzî, hadise telmihte bulunarak atanın hakkının ödenmez olduğunu, annelere hürmet etmek gerektiğini ifade eder. Seyrânî ise hadise telmihte bulunarak anne babaya gösterilmesi gereken saygıya değinir ve aileyi toplumun direği olarak ifade eder (Çetin, 2021: 136).

El-fakru fahrî ve bihî eftehir: Dertli, Muhammed ümmeti olduğunu ve fakirlikle övündüğünü hadise telmihte bulunarak ifade eder. Ruzî, varlık içinde yokluk çekerken kalbimize doğan manalar ile alemleri gezdiğini hadise telmihte bulunarak ifade eder. Şem'î ise ümmet olarak fakirlikle övündüğünü ve pahalı kumaşlara gerek olmadığını hadise telmihte bulunarak ifade eder.

El-firaru mimmâ lâ yütak min süneni'l-mürselîn: Seyrânî, Hz. Eyüp peygamberin kıssasına değinir ve bu kıssadan yola çıkarak hadisi iktibas yoluyla sorgular.

El-hayâü mine'l-iman: Figânî ilgili hadise iktibasta bulunarak dünyanın sonunun yıkık olduğunu belirtir ve hayânın öneminden bahseder.

Ene medfnetü'l-ilmi ve aliyyün bâbuhâ fe men erâde'l-ilme fel ye'tihî min bâbih: Ruhsatî ilgili hadise mealen değinerek ilim şehrinin kapısının Hz. Ali olduğunu ifade eder.

En-nevmü ehu'l-mevt: Erzurumlu Emrah, ilgili hadise iktibasta bulunarak uykunun ölümle kardeş olduğunu ve gece vakitlerinde uyanık olmanın gerekliliğinden bahseder.

Es sabru miftah'ul ferec: Beşiktaşlı Gedaî, gama düşmemek gerektiğini ve eğer sabredilirse sevgiliye kavuşulacağını iktibasta bulunarak ifade eder.

Es-selatü imâdü'd-dîn: Ruhsatî, hadise telmihte bulunur. Dinin direği olan namaza değinir ve Allah'tan kendisini uzak tutmamasını temenni eder (İlhan, 2015: 179). Seyranî ise namazın karanlık kabri aydınlattığını, sıratı köprü vazifesi görüp insanı cennete taşıyan bir ibadet aracı olduğunu telmihen belirtir (Karadayı, 2009: 193)

Halekallahû Âdeme alâ sûratih: Bayburtlu Zihnî ilgili hadise mealen değinerek Hz. Adem'in yaratılışında Allah'ın kendi suretinin olduğunu ifade eder.

Hubbu'l vatan mine'l îmân: Bayburtlu Zihnî, hadise iktibasta bulunarak vatan sevgisinin imandan geldiğini belirtir. Beşiktaşlı Gedaî, gurbete gitmesi üzerine vatan hasreti çeker ve bu durumu şiirinde hadise iktibasta bulunarak ifade eder (Salbaş, 2019: 24). Dertli, iktibasta bulunur ve vatan özlemine dile getirir. Ruhsatî ise iktibasta bulunarak vatanını sevdiğini ve vatanına kavuşmayı dilediğini belirtir (İlhan, 2015: 161).

İnneme'l-amâlü bin-niyât: Bayburtlu Zihnî ve Erzurumlu Emrah, hadise iktibasta bulunarak amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini belirtirler.

Küntü kenzen lâ ü'rafü feahbebtü en a'refe fehalaktü halkan fearraftühüm bî fearafûnî: Dertli, ilgili hadise telmihte bulunarak küntü kenz sırrından bahseder ve bu sırrın dünyada olduğunu ifade eder. Miratî, hadise telmihte bulunur ve küntü kenz sırrını bilmek gerektiğini, Allah'ın yüzünü inkâr etmemek gerektiğini ifade eder. Seyrânî ise hadise telmihte bulunur ve kâinatın Allah'ın zatından dolayı var olduğunu ifade eder.

Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar: Beşiktaşlı Gedaî, hadise iktibasta bulunarak Ehlibeyt'e ve Hz. Ali'ye duyduğu sevgiyi dile getirir (Salbaş, 2019: 15). Dertli, hadise iktibasta bulunur ve şiirinde Hz. Ali'yi över. Figanî, hadisi telmih yoluyla değerlendirir ve "lâ feta" sırrına erişilirse Hz. Ali'yi rüyada görebileceğini ifade eder. Ruhsatî, Hz.

Peygamber'in alemlerin övünç kaynağı olduğunu, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi övdüğünü ve Hz. Ali'nin kahramanlıklarını hadise iktibasta bulunarak ifade eder (İlhan, 2015: 136). Rûzî, Hz. Ali'nin önemini vurgulayarak onun imam olarak görüldüğünü belirtir. Bektaşî inancına göre velayet Hz. Ali ile başlar. Rûzî ilgili hadise iktibasta bulunarak bu durumu ifade eder (Çapraz, 2015: 79). Sümmânî, iktibas yoluyla Hz. Ali'nin cesaretini, yiğitliğini ve ona olan sevgisini ifade eder (Bayoğlu, 2009: 27). Şem'i, Hz. Ali için arslanım diye hitap eder. Hz. Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç olmadığını hadise iktibasta bulunarak ifade eder (Umagan, 2003: 90). Tokatlı Nuri ise hadise iktibasta bulunarak Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç olmadığını belirtir ve hakiki aşk ile Allah'ı bulmak gerektiğini ifade eder.

Lahmike lahmi demmike demmi cismike cismi ruhike ruhi: Alevi-Bektaşî geleneğinde karşılaşılan motiflerden biri Ali sırrıdır. Allah'tan ilk tecelli Muhammed-Ali nurudur. Her şeyin başlangıcı olarak görülen Hz. Muhammed anlayışı Hz. Ali'yi de kapsar. Dertli ilgili hadise iktibasta bulunarak Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi bir bütün olarak değerlendirir (Erdem, 2020: 353). Deli Boran ise Muhammed-Ali nurundan bahsederek hadise iktibasta bulunur.

Lâ rahate fi'd-dünya: Seyrânî, hadise telmihte bulunarak dünyada kimsenin rahat etmediğini ifade eder ve bu dünyanın konuklarını ağlatmasının sebebinin sorgular (Yıldırım, 2018: 465).

Levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk: Bayburtlu Celalî, ilgili hadise telmihte bulunarak Allah'ın âlemi Peygamber Efendimiz hürmetine yarattığını ve dertlerin dermanının Peygamber Efendimizde olduğunu ifade eder. Beşiktaşlı Gedaî, hadise telmihte bulunur ve Peygamber Efendimiz olmasaydı dünyanın yaratılmayacağını, onun nuru üzerine dünyanın yaratıldığını belirtir. Edip Harabî ve Şenlik, Allah'ın kün emri ile dünyayı yarattığını, alemlerin yaratılma sebebinin Hz. Muhammed olduğunu hadise iktibasta bulunarak ifade eder. Erzurumlu Emrah, hadisi mealen değerlendirir ve âlemlerin Hz. Muhammed hürmetine yaratıldığını ifade eder. Miratî ve Ruhsatî iktibas yolu ile âlemlerin var olma sebebinin Hz. Muhammed olduğunu belirtir. Ayrıca Ruhsatî şiirinde mahşer gününde Peygamber Efendimizin ümmetin imdadına yetişeceğini ifade eder. Seyrânî ve Sümmânî, hadise telmihte bulunarak âlemlerin Hz. Muhammed hürmetine yaratıldığını ifade eder. Sümmânî, insanların affedilme sebebinin Peygamber Efendimiz olduğunu söyler. Tokatlı Nuri ise hadisi iktibas yoluyla

değerlendirir ve Allah'ın levlâke levlâk fermanının Peygamber Efendimiz'e verildiğini ifade eder.

Lî maallâhi vaktün lâ yeseunî fihi melekün mükarrabün velâ nebiyyün mürsel: Bayburtlu Zihni, Allah'ın kendisiyle olduğunu ve Allah'a yakın olduğunu hadise telmihte bulunarak ifade eder. Tokatlı Nuri ise Allah aşkıyla sarhoş olduğunu telmihen ifade eder.

Men arefe nefsehû fekad arefe Rabbhû: Bayburtlu Zihnî, hadise telmihte bulunarak “men aref” sırrına değinir ve Allah'a yakarıştta bulunur. Beşiktaşlı Gedaî, men aref sırrını bildiğinden beri cehennemde yerinin olmadığını hadise telmihte bulunarak ifade eder. Dertli ise doğru yolda olan insanların men aref sırrını bildiklerini telmihen ifade eder. Erzurumlu Emrah, mahşer gününü hatırlayınca ağladığını belirtir. Hadise telmihte bulunarak men aref sırrına eriştiğini ifade eder. Figanî, aklın doğru sözü aradığını ve men arefi bilen kişilerin bahara ulaştığını hadise telmihte bulunarak ifade eder. Kusûrî, hadisi mealen değerlendirir. Nefsini bilen kişinin Rabbini bildiğini belirtir. Kütahyalı Pesendi, men aref dersini okumak gerektiğini telmih yoluyla belirtir. Ruhsatî, ilgili hadisi mealen yorumlayarak ahir zamanda insanların dinine tâbi olduklarını ve nefsinin bildiğini ifade eder. Rûzî, hadise iktibasta bulunarak şerhlerin benlik ve senlik davasından dolayı çıktığını, kişinin men aref sırrını bilmek gerektiğini ifade eder. Seyrânî, nefsinin bilmediği zaman Rabbini bilmediğini mealen ifade eder. Tûrabî ise hadise telmihte bulunarak men aref sırrını öğrenmeyen insanlardan bahseder.

Mevtül âlimü kemevtül âlem: Bayburtlu Zihnî hadise iktibasta bulunarak ölmeden önce ölmenin öneminden bahseder.

Mûtû kable en temûtû: Âgâhî, iktibasta bulunarak hadise kulak vermenin gerekliliğini ve bu sırrı bildiğini ifade eder. Beşiktaşlı Gedaî, sevdiğine minnet etmediğini ve ölmeden önce ölmenin sırrı ile hemhal olduğunu iktibas yoluyla ifade eder. Cevlanî, ölümün Allah'tan geldiğini söyleyerek ölmeden önce öldüğünü mealen ifade eder. Deli Boran, ölüm sırrına erenlerin Hz. Ali'ye bağlandığını hadise iktibasta bulunarak belirtir. Edib Harabî, hadise iktibasta bulunarak ölmeden önce ölmenin sırrını bilen pek çok insan tanıdığını ifade eder. Ruhsatî, insan ölmeden önce nefsinin öldürdüğü zaman içinde bulunan kibir ve nefret duygularının kalmayacağını hadise telmihte bulunarak anlatır. Rûzî, iktibas yolu ile ölmeden önce ölmenin gerektiğini ifade ederek

Allah'tan bu sırra ulaşma isteğinde bulunur. Tasavvufi düşünceye göre ölüm, ölmeden önce ölmenin sırrına ermektir ve bu sırra erince ölüm sorun olmaktan çıkar. Seyrânî de bu sırra vakıftır. Seyrânî şiirinde tasavvufi tecrübeyi dile getirirken bir yandan da hadisi inkâr edenlere göndermede bulunur ve mürşid-i kâmilî arayıp bulmayı teşvik eder (Yıldırım, 2018: 468). Bu durumu hadisi meal yoluyla yorumlayarak ifade eder. Şem'î ise ölmeden önce ölmenin sırrını bilen kişilerin mahşeri gördüğünü hadise iktibasta bulunarak ifade eder.

SONUÇ

Klasik şekli ile XV. yüzyılın sonlarında oluşmaya başlayan XVII. yüzyılda teşekkülünü tamamlayan ve ozan-baksı geleneğinin devamı olan âşık edebiyatı, XIX. yüzyılda önemli bir seviyeye ulaşır. Bu yüzyılda gelenek etrafında yetişen âşıklar, memleket memleket dolaşarak âşıklık geleneğini gittikleri yerlere taşırlar. Gittikleri yerlerde gençleri etkilerler ve âşık olmak isteyen gençleri kendilerine çırak edinirler. Şehirlerde teşkilatlanan âşıklar; kahvehane, saray, şenlikler vb. yerlerde şiirlerini söyler, atışmalar yapar, saz ve sözdeki ustalıklarını gösterirler. Ayrıca bu yüzyıl, yazılı kültür ortamının imkânlarından yararlanıldığı bir dönem olur. Cönk ve mecmuaların sayısındaki artış âşık edebiyatı ürünlerinin sayısını da etkiler. Ayrıca bu dönem âşıkları divan tertip ederler ve bu dönem âşıkları arasında Dertli, Erzurumlu Emrah, Sururî, Şem'î, Zihnî'nin divanları yayımlanır. Bu yüzyılda âşıklar şiirlerinde çeşitli konulara yer verir. Aşk, sevgi, sosyal hayat gibi temaların yanında tasavvufî temaları da bu yüzyılda şiirlerde sıklıkla işlenir.

XIX. yüzyıl, geleneğin yaşatılması için hareketli bir dönem olur ve bu yüzyılda yetişen âşık sayısında büyük bir artış olur. Bu yüzyıl içerisinde yetişen âşıkları; Agâhî, Ali, Ali Bezlî, Arifî, Bahrî, Bedrî, Bezmî, Beyoğlu, Celalî (Bayburtlu), Cemalî, Cevlanî, Cevrî, Ceyhunî, Dadaloğlu, Deli Boran, Dertli, Devamî (Silleli), Edib Harabî, Emrah (Erzurumlu), Ferdî, Feryadî (Deli Derviş), Figanî, Gedâî (Beşiktaşlı), Gülzari, Gündeşlioğlu, Haydarî, Hengamî, Hezârî, Hikmetî, Himmetî, İbrahim, İkrarî, Kemâlî, Kenzi, Kusurî, Lutfî, Mehmed, Mehmed Ali, Meslekî, Meydanî, Micmerî, Minhacî, Miratî, Muhibbî, Nâzî (Yozgatlı), Nigarî (Silleli), Niyâzî, Nuri (Tokatlı), Ömerî, Pesendi (Kütahyalı), Pinhanî, Reşidî, Remzi (Darendeli), Rıza, Ruhsatî, Ruşenî, Rûzî, Sait, Sabrî (Merzifonlu), Serdarî (Şarkışlalı), Seyrânî (Ispartalı), Seyrânî (Kayserili), Sururî (Silleli), Sümmânî, Şem'î, Tahirî, Tanbûrî Mustafa, Tıflî, Şenlik (Çıldırılı), Türabî, Veli (İğdecikli), Visalî, Zehrî (Silleli), Zihnî (Bayburtlu) ve Zülalî şeklinde sıralamak mümkündür.

İslamiyettin kabulüyle birlikte tasavvufî düşünce âşık şiirinde yerini almış ve XIX. yüzyıl âşık edebiyatı temsilcilerinin eserlerine konu olmuştur. Tasavvufî kavramları şiirlerinde kullanan âşıklar; Kuran'ı Kerim ve ayetlerine, ayetlerde geçen peygamber kıssalarına şiirlerinde yer vermişlerdir. Âşıkların şiirinde ayetleri kullanmalarındaki amaç ayetler hakkında bilgi vermek değildir. Savundukları düşünceye delil getirmek

amacıyla ayetleri kullanma yoluna gitmişlerdir. XIX. yüzyıl âşıkları içerisinde; Agahî, Celalî (Bayburtlu), Cevlanî, Ceyhunî, Deli Boran, Dertli, Edib Harabî, Emrah (Erzurumlu), Feryadî (Deli Derviş), Figanî, Gedaî (Beşiktaşlı), Gülzari, Haydarî, Himmetî, Kusurî, Lutfî, Meslekî, Minhacî, Miratî, Nuri (Tokatlı), Pesendi (Kütahyalı), Remzi (Darendeli), Ruhsatî, Ruşenî, Rûzî, Sabri, Seyrânî (Kayserili), Sururî (Silleli), Sümmânî, Şem'î, Tahirî, Tûrabî, Şenlik (Çıldır), Veli (İğdecikli), Visalî, Zihnî (Bayburtlu) ve Zülalî şiiirlerinde ayetlere yer veren şairlerdir. Ayetler şiiirlerde âşıklar tarafından aynen, telmihen, mealen ve iktibas yoluyla kullanılmıştır. Ancak daha çok iktibas yolunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan inceleme neticesinde XIX. yüzyıl âşıkları şiiirlerinde; Ahkâf suresi 23. ayet, Ahzâb suresi 3, 46, 56. ve 72. ayetler, A'lâ suresi 1. ayet, Alak suresi 2. ayet, Âl-i İmran suresi 4, 13, 31, 173. ve 191. ayetler, Ankebût suresi 57. ayet, A'râf suresi 12, 54, 143. ve 172. ayetler, Bakara suresi 1, 2, 31, 35, 38, 115, 117, 155, 185, 255, 256. ve 285. ayetler, Bürûc suresi 14, 21. ve 22. ayetler, Câsiye suresi 18, Duhâ suresi 1. ve 2. ayetler, Enbiyâ suresi 23, 30, 47, 69, 83, 84, 87, 88. ve 107. ayetler, Fatiha suresi 2. ve 3. ayetler, Fâtır suresi 29. ayet, Fecr suresi 1, 7. ve 28. ayetler, Fetih suresi 1. ve 10. ayetler, Fil suresi, Furkân suresi 77. ayet, Fussilet suresi 34. ayet, Hadîd suresi 3. ve 22. ayet, Haşr suresi 24. ayet, Hicr suresi 26, 29, 72. ve 87. ayetler, Hucurât suresi 3. ve 13. ayetler, Hûd suresi 6, 7, 41. ve 56. ayetler, İhlâs suresi 1. ve 4. ayetler, İnfîtâr suresi 9. ve 12. ayetler, İnsan suresi 1, 18. ve 21. ayetler, İnşirâh suresi 1, 5. ve 6. ayetler, İsrâ suresi 1, 70. ve 87. ayetler, Kaf suresi 1, 16. ve 17. ayetler, Kalem suresi 1. ayet, Kamer suresi 1. ve 2. ayetler, Kasas suresi 56. ve 88. ayetler, Kehf suresi 65. ve 110. ayetler, Leyl suresi 1. ayet, Lokman suresi 18. ayet, Mâide suresi 38. ayet, Mâ'ûn suresi, Me'âric suresi 9. ayet, Mülk suresi 1. ve 26. ayetler, Müzzemmil suresi 6. ayet, Nahl suresi 40. ayet, Nebe suresi 40. ayet, Necm suresi 9, 14. ve 39. ayetler, Neml suresi 18, 40, 82. ve 87. ayetler, Nisâ suresi 149. ayet, Nûh suresi, Nûr suresi 37. ayet, Ra'd suresi 2. ve 23. ayetler, Rahmân suresi 26. ve 27. ayetler, Rûm suresi 50. ayet, Sâd suresi 20, 71. ve 72. ayetler, Saff suresi 6. ve 13. ayetler, Sâffât suresi 46, 103, 107. ve 159. ayetler, Secde suresi 11. ayet, Şems suresi 1. ve 2. ayetler, Şu'arâ suresi 32, 88. ve 94. ayetler, Tâhâ suresi 14. ayet, Tahrîm suresi 6. ayet, Târik suresi 9. ayet, Tekâsür suresi 7. ayet, Tevbe suresi 18. ve 119. ayetler, Tîn suresi 4. ve 5. ayetler, Tûr suresi, Vâkıa suresi 60, 85. ve 95. ayetler, Yâsîn suresi, Yusuf suresi 3, 36, 42, 94. ve 96. ayetler, Zâriyât suresi 18, 56. ve 58. ayetler, Zilzâl suresi 1. ayet,

Zuhruf suresi 32. ve 43. ayetler, Zümer suresi 53. ve 68. ayetleri kullanmışlardır. XIX. yüzyıl âşıkları şiirlerinde en çok; A'raf suresi 172. ayet, Bakara suresi 31. ve 117. ayetler, Kehf suresi 65. ayet ve Zuhruf suresi 32. ayeti kullanmışlardır. Belirtilen ayetlerin âşıklar tarafından şiirlerde çok sık kullanılmasının nedenleri; Allah'ın varlığını ve birliğini, kudretini, rahmetini (rızk, nimet), ilim ve hikmetini vurgulamaktır.

XIX. yüzyılda yetişen âşıklar hadis ilminden de faydalanmışlardır. XIX. yüzyıl âşıkları içerisinde; Agahî, Celalî (Bayburtlu), Cevlanî, Deli Boran, Dertli, Edib Harabî, Emrah (Erzurumlu), Figanî, Gedaî (Beşiktaşlı), Kusrî, Miratî, Nuri(Tokatlı), Pesendi (Kütahyalı), Ruhsatî, Rûzî, Seyrânî, Sümmânî, Şem'î, Şenlik (Çıldır), Türabî ve Zihnî (Bayburtlu) şiirlerinde hadislere yer veren şairlerdir. Hadisler şiirlerde âşıklar tarafından ayetler gibi yine aynen, telmihen, mealen ve iktibas yoluyla kullanılmıştır. Ancak daha çok iktibas yolunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan inceleme neticesinde XIX. yüzyıl âşıkları şiirlerinde; ed-dünyâ cîfetün ve tullâbuhâ kilâb, ed-dünyâ mezraatü'l-âhireh, el-cennetü tahte akdâm'i-l ümmehât, el-fakru fahrî ve bihî eftehir, el-firaru mimmâ lâ-yütak min süneni'l-mürselîn, el-hayâü mine'l-îmân, ene medînetü'l-ilmî ve alil-ilmî ve alil-ilmî ve aliyyün bâbuhâ fe men erâde'l-ilme fel ye'tihî min bâbih, en-nevmü ehu'l-mevt, es sabru miftah'ul ferec, es-salâtü imâdüd-dîn ve men terekeha fekad hedmeddin, halekallahû âdeme alâ sûratih, hubbu'l-vatan mine'l-îmân, innemel-amâlü bin niyât, küntü kenzen lâ ü'rafü feahbebtü en e'rafe fehalaktü halkan fearraftühüm bî fearafûnî, lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar, lahmike lahmi demmike demmi cismike cissmi ruhike ruhi, lâ rahate fi'd-dünya, levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk, li maallâhi vaktün lâ yeseunî fihi melekün mükarrabün velâ nebiyyün mürsel, men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû, mevtül âlimü kemevtül âlem ve mûtû kable en temûtû hadislerini kullanmışlardır. XIX. yüzyıl âşıkları şiirlerinde en çok; men arefe nefsehû fekad arefe rabbehu, levlâke levlâk mâ halaktü'l-eflâk, lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar ve mûtû kable en temûtû hadislerinin kullanmışlardır. Belirtilen hadislerin âşıklar tarafından şiirlerde çok sık kullanılmasının nedenleri; nefsi yani haddi bilmeyi, âlemin yaratılış sebebinin Peygamber Efendimiz olduğunu, Hz. Ali'nin yiğitliğini ve nefsi öldürmenin gerekliliğini vurgulamaktır.

Köklü bir geleneğe sahip olan âşık edebiyatı için tasavvuf önemli bir yere sahip olmuştur. XIX. yüzyılda Anadolu'da etkin olan tarikatlardan etkilenen âşıklar için Kur'an-ı Kerim ve ayetleri, peygamber kıssaları ve hadisler şiirlere konu olmuş, bu yüzyıl âşıkları şiirlerinde anlatmak istedikleri düşünceyi ayet ve hadislerle desteklemişlerdir. İlahi aşk, tövbe, zikir, sabır, nefis gibi birçok tasavvufi kavram âşıkların şiirlerinde yer edinmiştir. Sonuç olarak ozan-baksı geleneğinin devamı olan âşık edebiyatının bünyesine giren tasavvuf, geleneğin şekillenmesinde etkin rol oynamış ve şiirlerin muhtevasında değişiklik meydana getirmiştir. Bu etki nedeniyle de XIX. yüzyılda dini yönü ağır basan bir edebiyat geleneği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İ. b. (2019). *Keşfü'l Hafâ*. (Cilt I, II, III, IV). İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Aliyeva, M. A. (2012). "Söz, Buta, Saz" Üçgen Sisteminin Ezoterik Anlamı". A. Erkal (Dü.), *I. Uluslararası Âşık Sümmânî ve Âşıklık Geleneği Sempozyumu* içinde (s. 504-525). Ankara: Birleşik Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1986). *Erzurumlu Emrah Bibliyografyası (Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2010). *Palandöken Zirvesinde Bir Âşık Erzurumlu Emrah* (2 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arısoy, S. (1995). *Türk Halk Şiiri Antolojisi* (2 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Artun, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2005). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* (2. b.). İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2008). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Aslan, E. (1975). *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Aslan, E. (1992). *Çıldırli Âşık Şenlik* (2 b.). Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Aslan, F. (2002). *Kars Yöresi Âşıklarında Usta-Çırac İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aydın, N. (2019). *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19. yy) Âşık Şem'i ve Şiir Dünyası*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- Aydoğdu, B. (2011). *Türk Edebiyatında Seyrânî Olgusu: Develili Seyrânî ve Eserleri (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Türk Edebiyatı.
- Bars, M. E. (2020). *Âşık Kimdir? Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 171.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bayoğlu, A. (2009). *Âşık Sümmâni'nin Deyişlerinde Dini ve Sosyolojik İçerik*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.
- Bayrı, H. (1956). *XIX. Yüzyıl Halk Şiiri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Birgören, H. (2011). *Âşık Dertli Dîvânı* (1 b.). Bolu.

- Birgöl, M. (2021). Develili Âşık Seyrânî'nin İnanç Dünyası ve Bu Dünyanın Şiirlerine Yansıması. *II. Uluslararası Develi - Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi / Âşık Seyrânî Bildirileri*, 2, s. 125-131. Kayseri.
- Boratav, P. N. (1968). Âşık Edebiyatı. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, 340-343.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Can, H. (2009). *19. Yüzyıl Türk Saz Şiirinde Muhtevâ*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Çapraz, E. (2015). *Sosyo-Kültürel Mağlamda Kayserili Rûzî ve Şiirleri (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Çatak, D. A. (1992). *Bütün Yönleriyle Seyrânî*. Bayrak Yayıncılık.
- Çelik, A. (2008). *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çetin, O. (2021). Develili Âşık Seyrânî'nin Şiirlerinde Nasihat Örnekleri. *II. Uluslararası Develi - Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi / 2. Cilt "Âşık Seyrânî Bildirileri"*, 2, s. 133-137. Kayseri.
- Çevik, E. (2019). *Bayburtlu Celâlî'nin Şiirlerinde Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı, Çorum.
- Çıglık, H. (2014). *Yirminci Asırdan Günümüze Âşıklık Geleneğinin İcra Ortamları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı, İstanbul.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Osmanlı Devletinde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri. *Osmanlı Kültür ve Sanat*, 9, 56. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Dağlı, M. Y. (1943). *Tokatlı Gedâyî Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, Kenan Matbaası.
- Dizdaroğlu, H. (1968). Halk Şiirinde Türler. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, XIX/207,186-293.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: TDK Yayını.
- Durbilmez, B. (2008). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Taşpınarlı Halk Şairleri (3 b.)*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Duvarcı, A. (2012). Kültürümüzde İstanbul Kahvehaneler ve Halk Edebiyatına Katkıları. *Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu Bildirileri (s. 75-86)*. Batman: Batman Üniversitesi Yayınları.

- Dünya, İbn Ebî'd. (1991). *Kitâbü'l-Hemm ve'l-Hüzn*. Kahire: D'aru's-Selâm Yayınları.
- Düzgün, D. (1994). Erzurum'da Âşık Kahvesi Geleneği. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*(1), 15-22.
- Düzgün, D. (2018). *Âşık Edebiyatı Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (M. Ö. Oğuz, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elçin, Ş. (1988). *Halk Edebiyatı Araştırmaları* (Cilt 1). Ankara.
- Erbay, N. (2014). *Bayburtlu Zihnî Dîvânı (inceleme-metin)*. Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, C. (2006). *Âşık Dertli Divanı'nın Hayatı, Sanatı ve Edebi Kişiliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Erdem, C. (2020, Kasım). Âşık Dertli Divanı'de Tasavvufî Tema. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(96), 345-363.LE
- Ergin, E. (2008). *19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek, Eğitim ve Etkileşimin Sosyal Yaşama Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitim Anabilim Dalı, İzmir.
- Ergun, S. N. (1927). *Halk Şairleri*. Konya.
- Ergun, S. N. (1936). *Türk Şairleri* (Cilt 2). İstanbul: Bozkurt Matbaası.
- Ergun, S. N. (1956). *Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri* (2 b., Cilt 3). İstanbul: İstanbul Maarif Kütüphanesi.
- Ergun, S. N., Uğut, M. F. (2015), *Konya Vilayeti Halkıyât ve Harsiyâtı* (3. b), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya.
- Erkal, A. (2007). *Âşık Sümmânî*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Erkal, A. (2014). *Erzurumlu Emrah Divanı*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Gazimihal, M. R. (1946). *Konya Halk Sazcıları III*. Folklor Postası.
- Gözükızıl, Ö. (2000). *Âşık Zülâlî'den Âşık Zülâlî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, U. (1993). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güneş, M. (2014, Aralık-Temmuz). Ali Dede (Pesendî)'nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar. *Yeni Fikir*, 1(12), 284-297.
- Güzel, A. (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* (3 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Halıcı, F. (1982). *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Halıcı, F. (1990). Halk Şairleri ve Âşıklık Geleneği. *Türk Dili*, 215-218.
- Haşlak, S. (1963). *Halk Ozanı Bayburtlu Celâlî*. Ankara: Dernek Yayınları.

- Işık, C., Onar, A. (2015). *Deli Boran: Gaziler Ovacağı'ndan Bir Eren*, Alevilik Araştırmaları Dergisi (9), 1-49.
- İlhan, B. (2015). *Âşık Ruhsatî'nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Muhtevâ*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları (Türk İslâm Edebiyatı) Ana Bilim Dalı, Ankara.
- İslamoğlu, M. (2013). *Seyranî, hayatı, kişiliği, sanatı, şiirleri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- İvgin, H. (1994). *Gerede'li Âşık Figanî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kabaklı, A. (1966). *Âşık Edebiyatı* (2 b., Cilt 2). İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Kalkan, E. (1991). *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalkan, E. (1996). *Kayseri Şairleri*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karadağ, M. (1996). *Erzurumlu Emrah, Yaşamı, Sanatı, Şiirleri*. Balıkesir.
- Karadayı, O. N. (2009). *XIX. Yüzyıl Âşık Şiirinde Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.
- Karadayı, O. N. (2015). *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.
- Karaman H., Çağrıcı M., Dönmez İ. K. ve Gümüş S. (2018). *Kur'an Yolu Meâli* (1 b.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Kasır, H. A. (1984). *Seyranî* (1 b.). İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Kaya, D. (1984). *Âşık İsmeti, Hayatı ve Değişleri*. Sivas: Esnaf Matbaası.
- Kaya, D. (1991). *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara.
- Kaya, D. (1994). *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, D. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Kaya, D. (2007). *Ânsiklopedik Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2009). *Sivas Halk Şairleri* (Cilt I, III, IV). Sivas: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Önder Matbaacılık.
- Kaya, D. (2019). *İnanç Kültürümüzde ve Âşık Edebiyatında Ayetlemeler*, Sivas.
- Kendi, İ. A. (1951). *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor. Şem'i'nin Hayatı-Gazel, Divan, Koşma, Semaî ve Destanları*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

- Korkmaz, Ö. (2020). *19. Yüzyıl Âşık Edebiyatında İdeal İnsanın Tutum ve Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- Köprülü, F. (1999). *Saz Şairleri Dün ve Bugün, Edebiyat Araştırmaları* (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1940). *Âşık Dertli-XIX. Asır Saz Şairi*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Köprülü, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şâirleri* (3 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat Araştırmaları* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Manzûr, E. F. M. E. (1990). *Lisânu'l-Arab, Daru Sadır*. Beyrut.
- Oğuz, Ö. (1994). *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Oğuz, Ö. (2018). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (15 b.). (Ö. Oğuz, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onay, A. T. (1928). *Âşık Dertli Hayatı, Divanı*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası.
- Onay, A. T. (1933). *Âşık Tokatlı Nuri*. Çankırı: Çankırı Matbaası.
- Ozanoğlu, İ. (1940). *Âşık Edebiyatı*. Kastamonu: Şenkıral Matbaası.
- Öztelli, C. (1964). *Dertli- Seyrani, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Öztürk, R. T. (2014). *Erzurumlu Emrah Dîvânı'nda Dîvân Edebiyatı Etkileri ve Tasavvuf*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. 99-100. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1988). *Bayburtlu Zihnî* (1 b.). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1989). Türk Saz Şiiri. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, 105-250.
- Salbaş, A. H. (2019). *Millî Kütüphane Cönklerindeki Gedâi Mahlaşlı Şiirler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kastamonu.
- Sevengil, R. A. (1965). *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Sever, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. Ankara : Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Sever, M. (2021). Seyrânî'nin Nasihatları. *II. Uluslararası Develi - Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi / "Âşık Seyrânî Bildirileri"*, (s. 23-27). Kayseri.

- Şenel, S. (1991). *Âşık Musikisi*. 3. İstanbul: T.D.V. İslam Ansiklopedisi.
- Taberânî. (1994). *Mu'cemü'l-Kebir*. (Cilt 12). Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye Yayınları.
- Tek, R. (2011). *Türk Edebiyatında Dertli Olgusu Âşık Dertli ve Eserleri (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (1999). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Umagan, S. (2003). *Edebiyat Öğretiminde Örneklem Olarak On Dokuzuncu Yüzyıl Divan ve Halk Şiiri Müşterekleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Erzurum.
- Yazır, E. M. (2023). *Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Türkçe Okunuşu* (10. b.). (M. Ş. Doğan, Dü.) İstanbul: Seda Yayınları.
- Yıldırım, B. (2018). *Âşık Seyrânî Şiirinde Tasavvuf. I. Uluslararası Develi - Aşık Seyrani ve Türk Kültürü Kongresi Âşık Seyrânî Bildirileri*, (s. 417-475). Kayseri.
- Yıldırım, Ö. (2018). *Çıldırli Âşık Şemlik'in Şiirlerinin Dili (Giriş-Gramer-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Yıldırım, İ. (2020). *Âşık Seyrânî'nin Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirlerinde Âyet İktibasları*. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 799-812.
- Yüksel, H. A. (1987). *Âşık Seyrânî* (1 b.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

